

1773

Zm 9-

1884

lin-8

2011

84
F-90

233

ՆՈՐԹԻՒՆԷ ՏԻՒ ՊՈՒԱԿՈՎԷ

ՊԱՐՈՆ ԼԵՔՈՔԻ
ԾԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԹԱՐԳԱՆՆԵԱՅ

Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Հատոր Գ.

معارف عومیه نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولتمشدر

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԵԼԻՔԼԻՐԱԳՐՈՑ

1884

2003

401-42

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԵՐԵՎԱՆ

1177-26

ՅԱՐԹՈՒՆԷ ՏԻՒ ՊՈՒԱԿՈՎԷ

ՊԱՐՈՆ ԼԵՔՈՒԻ

ԾԵՐՈՒԹԻՒՆԵՐ

ՀԱՏՈՐ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՒ

ՊԱՐՈՆ ԼԵՔՈՒԻ ԿԸ ԳՈՐԾԷ

Ա.

Փարիզ հակապատկերաց քաղաքն է:
Նախայարկին մէջ կը պարեն , մինչ
երրորդ յարկին մէջ մարդ կ'ողեւալարի .
ձեղնայարկին մէջ նօթօւթենէ կը տա-
ռապին , մինչ զեանայարկին մէջ ոսկի
կը գանձուի :

Եւ ինչպէս որ մահը կը պաշտի
բաղխելով մերթ փաթեամ ապարանաց
դռները , մերթ ձեղնայարկաց քայ-
քայեալ պատուհանները , նոյնպէս զըժ-
բաղդուլիւնն ալ կ'երթայ կ'ընկնի գե-
ղածիծաղ տան մը վրայ , այն միջոցին՝

յորում բարեբաղդութիւնը կը մոռնէ
այնպիսի բնակարան մը, ուր չէր սպաս-
ուեր բնաւ :

Երեք ամիս է ի վեր Գոնթի գետա-
փը տխուր էր : Պ. Լըքոքի գեղեցիկ
բնակարանին պատուհաններն ոչ եւս
կը բացուէին առաւօտեան արեգակին
առաջին ճառագայթներուն : Գետա-
փին վրայի բացօթեայ գրավաճառք ոչ
եւս կը տեսնէին այն արթուն զուար-
թուն ծերունին՝ որ ժպիտով մը կ'ող-
ջունէր զիրենք, և իրենց գրադարան-
ներուն առջեւ կը դեգերէր :

Եւ սոքա միայն չէին անոր բացա-
կայութիւնը նշմարողք :

Թաղին աղքատներն, ինչպէս նաև
Թիւլլըի պարտեղին թռչնիկներն ալ
կ'զգային :

Ի Պուլոյն, այն զուարթագեղ ա-
մարանոցին մէջ, որ երջանիկներ միայն
պատասպարելու սահմանեալ էր, գիշեր
ցերեկ ողբ կը հնչէր :

Լուի Լըքոքի գատապարտութենէն
յետոյ, Տիկին Լըքոնթ որոշեր էր չուել

Ֆրանսայէն, փախչիլ այն անիծեալ
քաղաքէն, ուր իւր սիրելի դստերնը-
շանաճն իւր վերջին ժամերը կ'ապրէր
Ռոքէթի բանտին խցիկներէն միոյն մէջ :

Բայց Թէրէզ թախանձեր էր որ
մնան :

Լուիի անմեղութեան կը հաւատար
միշտ, և կը յուսար տակաւին, վասն
զի գիտէր որ հայր Լըքոք չէր վհա-
տած աղատելէ իւր դժբաղդ որդին՝
զոր ամեն ոք լքած էր :

Քանի՜ քանի անգամ կարգացեր էր
այն տոմսակ՝ զոր չէր ցուցած իւր մօր,
այն տոմսակ յորում վաղեմի ոստիկա-
նական ծածուկ գործակալը կ'երդնուր
թէ իրեն պիտի վերագարձնէր զԼուի :

Հաւատք ունէր այդ հօր վրայ,
զոր այնչափ խանդադորով տեսած էր
իրենց երջանկութեան թռուցեալ օրե-
րուն մէջ, և այժմ այնչափ անյողդողդ-
աղեալի փորձութեան առջեւ :

Կուղէր օգնել անոր, գէթ քաջա-
լերել, ըսել թէ իւր սիրտը չէր փոխ-
ուած, իւր սէրն աւելի աճած էր, և

եթէ իւր նշանածը պիտի մեռնէր, ինքն
ալ ուրիշի կին չպիտի լինէր երբէք :

Բայց Պ. Լըքոք անհետ եղած էր,
և այն չարաշնչուկ օրէն ի վեր, ուր
ոճրադատ ատենին վճիռն հարուա-
ծած էր իւր որդին, ոչ եւս կենաց նը-
շան կուտար :

Թէրէզ կենթադրէր թէ մութի մէջ
կը գործէր, բայց չէր գիտեր իսկ թէ
Փարիզի մէջ էր արդեօք :

Կարգացեր էր լրագրաց մէջ թէ
դատապարտեալն ի սկզբան չէր ու-
ղած վճռաբեկ ատենին դիմել, բայց
յետոյ ստորագրած էր խնդրագիրն,
որ կարճ երկարութ մը կուտար իւր
կենաց :

Եւ խեղճ տղան իւր օրերը կը համ-
րէր, և անցած մէն մի ժամ կը մօ-
տեցնէր զինքն այն սոսկալի առաւօ-
տուն, ուր դահիճը պիտի դար զինքն
առնուլ :

Փրկիչը պիտի կրնա՞ր ժամանակին
հասնիլ :

Թէրէզ կը հարցնէր ինքնիրեն տադ-

նապաղին անձկութեամբ թէ Աստուած
պիտի ողորմէ՞ր արդեօք իրեն, թէ պի-
տի թող տար որ անմեղ մը կառափ-
նաբեմ տարուէր : Ուստի կ'աղօթէր ու
կը հեծէր :

Միայնիկ կը թափառէր դարաս-
տանին մեծ ծառաց տակ, ուր յաւի-
տենական սիրոյ երդումներ փոխանա-
կած էին, և նոքա որ զայն կը տես-
նէին տժգոյն, այրիի մը պէս սեւեր
հագած, կը հասկնային որ հարուստ-
ներն ալ իրենց վիշտերն ունէին, և կը
ցաւէին այն գեղեցիկ դղեակին բնակ-
չաց վրայ, զոր կը նախանձէին երբեմն,
և որ անոնց պէս տխուր կ'երեւէր :

Սալայն Պ. Թուպիաք Տը Թէնչպրէի
տունը նուազ տխուր էր :

Բաղում պատճառներ ունէր ուրախ
լինելու, և իւր մօտակայք ալ կ'զգային
անոր զուարթութիւնն :

Իւր տնապանուհին ամեն օր վա-
յելչապէս կը հագուէր. իւր սպասաւոր
մանուկն ալ նոր զգեստներ հագած էր,
և իւր միջնայարկի բնակարանը տօնի
երեւոյթ ունէր :

Հայր Լըքոքի աղէտը շահաւոր եղած էր բռնիքին, որ անոր տեղն անցնելու կը փափաքէր լռելեայն :

Արդարեւ, վաղեմի հետախոյզը, թէեւ գործէ քաշուած, Անգլիայէն նոր եկող այդ գեռատի հետախուզին ճանքան կը փակէր քիչ մը :

Տակաւին քիչ օր առաջ, Պ. Լըքոք հեղինակութիւն մ'էր ուստիկանական պաշտօնատան մէջ և այլուր : Ամեն անգամ որ կնճռոտ դէպք մը պատահէր, Պ. Լըքոքի կը դիմէին : Պաշարեալ էր խնդիրներով, և իւր կամքէն միայն կախեալ էր առատաւարձ հետախուզումներ ստանձնել :

Ծերուկն անյայտ լինելով, և խուլ-համրին առեւանգման գործին մէջ աղտոտուելով, ոչ ևս կրնար ինքզինք ցուցնել, ուստի իւր հին յաճախորդներն՝ ի հարկէ՝ իւր բարեբաղդ մրցակցին պիտի անցնէին :

Ուստի Պ. Թոլպիաք գրեթէ հաւաստի էր որ շուտով պիտի ճոխանար այն շահաւէտ արհեստին մէջ, որ ժա-

մանակաւ հարստացուցած էր Լուիի հայրն :

Ասկէ զատ, Արպալէթ փողոցի գործն յաջող դրից մէջ դրած էր զայն :

Ոչ թէ ոճրագործը գտած լինելով, զոր խոստացած էր արդարու թեան ձեռքն յանձնել մինչեւ մէկ ամիս :

Այդ կարեւոր գիւտին պատիւն իրաւամբ Բիէտուշի կը վերաբերէր : Բայց այդ գործակալին արժանիքն ա՛յնչափ ինկաւ յետոյ, որ ոչ եւս խօսքը կրնար լինիլ :

Միւս կողմէ նա ալ ինքզինք ծածկելով հաստատեց իւր վրայ եղած կասկածն :

Ոստիկանութեան պաշտօնատուներ գրեթէ աներկբայ եղած էր այժմ թէ նա նպաստած է խուլ-համրին փախըստեան, և զինքը կը փնտռէին որպէս զի բանտարկեն :

Ուստի ապահովութեան պետը գործողութեան յաջողութիւնը բովանդակապէս Թոլպիաքի կը վերագրէր, որ

մեծ եռանդով և կորովամտութեամբ
օժանդակած էր քննիչ դատաւորին :

Նաեւ գոհ եղած էր այն չափաւո-
րութենէն զոր Թուլպիաք ցոյց տուած
էր հայր և որդի Լըքոքներուն նկատ-
մամբ :

Թուլպիաք խորին յարգանք ցոյց
տուած էր միշտ հայր Լըքոքի , և խը-
նամով զգուշացած էր ամբաստանելէ
զորդին :

Միւս կողմէ կարեւոր գիւտ մ'ը-
րած էր :

Նա խորհուրդ տուած էր հրատա-
րակել լրագրաց մէջ թէ ով որ Արպա-
լէթ փողոցի գաղտնիքը լուսաւորելու
նպատուդ գրութիւն մ'ունի իւր քով ,
ընդհանուր դատախազին զրկէ :

Այս հրատարակութիւն , յոյժ սո-
վորական յԱնդլիա , և յոյժ անսովոր
ի Ֆրանսա , պատուական արդիւնք մ'ու-
նեցած էր :

Հետեւեալ օրը դատական պաշտօ-
նատունն եկած էր Լուի Լըքոքի առ
Մարի Ֆաւիթ գրած նամակն , որ ոճ-

րադատ ատենին առջեւ կարդացուե-
լով՝ զամբաստանեալն ի մահ դատա-
պարտելու համոզած էր երդուեալ
դատաւորներն :

Համառօտ խօսելով , փայլուն չորհր-
մեծ յարգ ստացած էր դատական իշ-
խանութեան առաջ , և առաջատարիւր
կը ոչանար դէպ ի հարստութիւն :

Մնաց որ , իւր անունն յիշուած չէր
լրագրաց մէջ Լըքոքի դատաստանին
առթիւ , ոչ ալ՝ ի վկայութիւն կոչուե-
լով՝ ատեանին առջեւ ելած էր :

Ուստի իւր երկու սեռէ բարեկամք
չէին դադրած կատարեալ ազնուական
պարոն մը համարելէ զայն , որ ուրախ
կեանք վարելէ զատ ուրիշ գործ չու-
նէր :

Եւ ամբաստանելոյն դատապարտու-
թիւնն անդրադ թողլով զայն , իւր պա-
րապոյ ժամերն զբօսանօք կ'անցունէր :

Իւր դրամական վիճակը կը ներէր
իրեն յաճախել զբօսասէր ընկերու-
թիւնները , վասն զի բազում դրամ չա-
հած էր Լոնտրայի մէջ իւր արհեստին

չնորհիւ, և Փարիզի մէջ առաւել եւս շահելու վրայ էր:

ՕՍիւլիվանի ժառանգութիւնը բաւական էր հարստացնել զայն, որովհետեւ այդ տասնապատիկ միլիոնատէր սպային ժառանգը գտնելու պաշտօն ունէր, և երբոր գտնէր, ահագին գումար մը վարձ պիտի ստանար:

Այս յայտարարութիւնն ըրած էր ոստիկանութեան պաշտօնատան մէջ, ուր գնացած էր ինչ ինչ տեղեկութիւններ խնդրելու, զոր չէին կրցած տալ, բայց արտօնութիւն տուած էին իւր անձնական ջանքով հայթայթելու:

Այդ արտօնութենէ օգուտ քաղելով, ամեն առաւօտ այդ հռչակաւոր ժառանգութեան վերաբերեալ ծանօթութիւններ ու պարութայներ կը կրկնէր իւր սենեկին մէջ:

Երբեմն ալ կը պատահէր որ քսան և չորս ժամ բացակայ կը գտնուէր իւր տունէն, և ծառայները չէին գիտեր թէ ո՛ւր կ'երթար: Այս պարագայից մէջ, փոխանակ իւր կառքը գործածե-

լու, հետի դուրս կ'երնէր տունէն և հրապարակի կառքով կը վերադառնար:

Անշուշտ այս գրեթէ ծածուկ պըտոյտներուն նպատակն հետախուզութիւնք էին, զոր ամենամեծ գաղտնապահութեամբ կ'ուզէր կատարել:

Սակայն, ո՛չ Պուլոյն կ'երթար Տիւկին Լքքոնթի տունն, ո՛չ ալ Օրլէանի երկաթուղին, ուր Բիէր Քամպրեմէր աքծանդի պաշտօն կը վարէր:

Թերեւս կը խորհէր թէ ժամանակն յարմար չէր գործի վերաբերեալ խօսք ընելու Լուի Լքքոքի նշանածին մօր հետ, և կը յիշէր որ աքծանդն անհաճոյ ընդունելութիւն մ'ըրած էր իրեն:

Հաւանաբար նաև Թէրէզ և Քամպրեմէրի աղջիկը, փոքրիկ Մարթա, այն ժամանակ միայն իրաւունք ունէին ՕՍիւլիվանի հարստութիւնը ժառանգելու, երբ առաւել մերձաւոր ժառանգի մը մահն ասպացուցուէր, և ահա այն մերձաւոր ժառանգն էր իւր փնտռածն:

Արդարեւ, Քամպրեմէր քանի մ'ան-

գամ Պ. Թուլպիաքի տունը գնացած էր՝ երկաթուղւոյն վրայ թափած լուինները տիրոջն յանձնելու համար, բայց չէր կրցած տեսնել զՊ. Թուլպիաք :

Վերջապէս պարտաւորուեր էր տա. նը դռնապանին յանձնել ոսկիները, զորս իւր դստրիկը ժողոված ժամանակ քիչ մնացեր էր որ ջախջախէր կառա- խմբէն :

Միջնայարկի վայելչաշուք վարձա- կալն, ըստ երևութիւն, չէր ուզեր պարզ գործաւոր մ'ընդունիլ իւր բնակարանին մէջ :

Իւր տեսակցիլ ուզած անձինք ըն- կերական ուրիշ դասակարգերու կը վե- րաբերէին. կենցաղասէրք, հարուստ և զբօսասէր օտարականք, նորաձեւու- թիւն սիրող օրիորդք, որք ամեն օր Պուլոյնի անտառը կ'երթան կառքով :

Մին մանաւանդ, որ նոր եկած էր Փարիզ, և որոյ պերճութիւնն արդէն մեծ համբաւ հանած էր :

Ունէր ազնիւ ձիեր, վայելչազգեստ ծառայներ, և դահլիճ մը, ուր ամեն

աշխարհաց նշանաւոր մարդիկը կ'ըն- դունէր :

Պ. Թուլպիաք ալ կը ցանկորդէր անդ, և իրիկուն մը, Լուի Լքքօքի դատապարտութենէն քիչ ժամանակ յետոյ, երբոր հոն կը գտնուէր բազ- մաթիւ ընկերութեան մը հետ, ոսկե- ճամուկ զգեստով ծառայ մը ներս մըտ- նելով ծանոյց :

— Վսեմաւիայլ Ճաֆէր, նապապ Պահուրի :

Այս տարաշխարհիկ և տարօրէն ա- նուն մեծ ազդեցութիւն ըրաւ Սրա- պէլլա Տիսնէյի հրաւիրելոց մէջ : Այս- պէս կը կոչուէր այն օտարականուհին, որոյ հրապուրիչ դեղն ու շնորհները կը հռչակէին մրցմամբ բարձր ընկերու- թեանց ժամանակագիրք :

Ամեն աչերը դարձան դէպ յայն ա- սիացի իշխանն, որ այնչափ շքեղապէս կը ծանուցուէր :

Կանայք դադրեցուցին վայրկեան մ'իրենց կարկաշն, և պաքարայի խաղն ընդմիջեցաւ... ոչ ընդ երկար :

Եւ արդարեւ նապայն արժանի էր
ամենուն հայեացքն իւր վրայ հրաւի-
րելու :

Փառահեղ ծերունի մ'էր, հնգկա-
կան չքեղ հանդերձներով, որք մե-
տաքսով, ոսկւով և մինչեւ իսկ գո-
հարներով ծածկեալ էին :

Իւր ակնախտիղ կերպարանքը, ձիւ-
նափայլ մօրուքը, մարմնոյն ձիթորակ
գոյնն և սպիտակ ատամունքն իսկոյն
գրաւեցին կիսաշխարհի իշխանուհեաց
համակրութիւնն :

Այրերը նկատելով որ մեծ և հա-
րուստ մարդ էր, երես չդարձուցին :

Իսկ տանտիրուհին փութանակի դի-
մաւորեց զայն և պատուասիրական
խօսքերով շնորհակալութիւն յայտնեց,
ընդունելուն համար իւր հրաւերը զոր
ուղղած էր իրեն առանց զինքը ճան-
չելու :

Արապէլլա Տիանէյ յատուկ գործ
մ'ըրած էր իրեն ընդունիլ այն նշանա-
ւոր օտարազգիներն, որք յոյժ արտա-
կեղրոն երկիրներէ կուգային փարի-

զական զուարթ կենաց գաղտնիքը սով-
րելու :

Մեծ օթեւանաց հետ յարաբերու-
թիւն ունենալով, երբոր ասիացի իշ-
խան մը կամ միլիոնատէր օտարազգի
մը Փարիզ հասնէր, իսկոյն կ'իմանար,
և հրաւէր գրելով կը խնդրէր իւր
հինգշաբթի աւուր գումարութիւնները
պատուել իւր ներկայութեամբ :

Այսպէս ահա իմանալով որ Պահու-
րի մեծափարթամ նապայք շաբաթէ
մ'ի վեր Փարիզ եկած էր, փութացեր
էր բանալ անոր առջեւ իւր Հոսման
պողոտայի պերճաշուք բնակարանին
դռները :

Նապայն ալ պատասխանած լինե-
լով թէ հաճութեամբ կ'ընդունէր հը-
րաւերն, Արապէլլա իմաց տուեր էր
իւր բաղմամբիւ բարեկամաց և գեղա-
շուք բարեկամուհեաց թէ, իւր յառա-
ջիկայ երեկոյթին, հնդիկ վսեմափայլի
մ'աղնիւ ընկերակցութիւնը պիտի ըն-
ծայէր իրենց :

Ոճրադատ ատենին մէջ այդ վսե-

մափայլ ամենուն աչքն իւր վրայ հրա-
ւիրած լինելով, իւր ներկայութիւնն
հարկաւ մեծ բաղմութիւն պիտի ձգէր
Արապէլլայի տունն :

Ընտրեալ բաղմութիւն մը, վասն զի
տիկինը կիսաշխարհի նշանաւոր կանայքն
և չորհրդով մարդիկ միայն կ'ընդունէր :

Այս ուշիմ անգլիուհին լիակատար
իրաւամբ մտած էր տարփական սպայա-
կոյտին մէջ, և սակայն նորեկ մ'էր :

Հաղիւ չորս ամիս կար որ Շանդ-
էլիզէի, Պուլոյի ծառաստանին և նո-
րածեւական թատերաց մէջ կը տես-
նուէր :

Ուղղակի Լոնտրայէն կուգար. և ո-
րովհետեւ շքեղ կառքերով և հրաշա-
գեղ արդուգործերով երեցած էր, ոչ
ոք փոյթ կ'ընէր իմանալ անոր անցեալը :

Միւս կողմէ զրոյց կը պտըտէր
թէ Արապէլլա պաշտպանեալ էր լորտէ
մը, որ պարտաւորուած էր՝ ծանր դայ-
թակցութեան մը պատճառաւ՝ բաժնուիլ
անկէ առժամապէս, և թէ երկար չը
պիտի մնար ի Ֆրանսա :

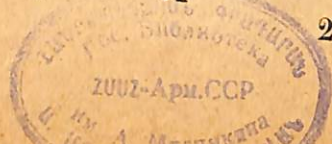
Պ. Թուլպիաք, որ նեղուցին միւս կող-
մը ճանչած էր զայն, շատ նպաստած
էր այդ զրոյցը ծաւալելու և գեղա-
շուք Տիսնէյի առջեւ բանալու բնկե-
րութեան մը դռներն, ուր ինք ընդար-
ձակ մուտք մ'ունէր :

Ուստի նա ալ փութապէս մօտեցաւ
ազնիւ հրաւիրելոյն, որ՝ դեռ նոր ներս
մտած՝ կ'ողջունէր այս սիրուն դահլճի
թագուհին :

Մինչեւ իսկ անգլիերէն խօսք ուղ-
ղեց անոր, խորհելով որ այդ լեզու
Ֆրանսերէնէ աւելի ընտանի էր անոր :
Նապապն բաւ անոր յստակ ար-
տասանութեամբ մը, որ բրիտանական
չէր բնաւ .

— Ներողամիտ եղիք ինձ, պարոն,
որ իմ խօսած եւրոպական միակ լեզ-
ուով պատասխանեմ ձեզ :

Ես Արեւելեան—Հնդկաստանի անգ-
լիական երկիրներուն մէջ ծնած չեմ :
Ընտանիքս և ես միշտ Ֆրանսայի ծա-
ռայած ենք : Ես բնիկ Բանտիչէրիցի եմ,
և հայրենասիրական ոգւով չեմ ուղած
երբէք անգլիերէն ուսնիլ :

—Այդ զգացումը պատիւ կը բերէ ձեզ, վսեմափայլ տէ՛ր, պատասխանեց թողպիաք քիչ մը դարմանալով:

—Ես ալ երջանիկ պարտիմ համա-
րիլ զիս, ըսաւ օրիորդ Արապէլլա կո-
տրտուելով, որ ձեր վսեմութիւն ան-
ներողութեամբ չվարուիր ինձ հետ:
վասն զի թէ՛ ծննդեամբ և թէ՛ սրտով
անդլիացի եմ:

—Օ՛, պատասխանեց նապապը զը-
ւարթ դէմքով, ես հայրենասիրութիւնը
մինչեւ ձեր երկրին կիներէն փախչելու
աստիճան յառաջ չեմ քշեր՝ երբոր ձեզ
նման չքնաղագեղ են, տիկի՛ն:

Այս երես երեսի ներքող յոյժ լաւ
ընդունելութիւն գտաւ, և կրնար ան-
կեղծ լինիլ, վասն զի Տիկին Տիսնէյ
տակաւին շատ գեղեցիկ էր, թէև թար-
մութեան առաջին սահմաններն ան-
ցած:

Պաշտելի դունով խարտեաչ մաղեր
ունէր, ձիւնափայլ սպիտակութեամբ
մարմին, և արտասովոր պայծառու-
թեամբ փայլող կապոյտ աչեր:

Այս հրաշալի բովանդակութիւն քիչ
մը կ'աւրուէր այնպիսի դէմքով մը, որ
ճշդիւ անկեղծութիւն չէր չնչեր:

Արապէլլա շատ կը ժպտէր իրեն
հետ խօսողներուն, բայց երբեք չէր
նայէր անոնց երեսն:

Ուստի կը ժպտէր նապապին, և
վայելչայարմար պատասխան մը կը
պատրաստէր, երբ եկան ծանուցին թէ
Պրէզիլիոյ դեսպանատան երկու կցորդ-ք
եկած են այցելութեան:

Այս անդրատլանտեան դիւանա-
դէտք իւր յատուկ բարեկամներն էին,
և զանոնք ընդունելու համար՝ Արա-
պէլլա պարտաւորեցաւ ակամայ թո-
ղուլ հնդիկ իշխանը:

—Պ. Թողպիաք տը Թէնչպրէ, զոր
պատիւ ունիմ ներկայացնել ձեզ, շատ
ուրախ կը լինի, վսեմափայլ տէր, ինք-
զինք ձեր տրամադրութեան ներքեւ
դնելով, ըսաւ Արապէլլա շնորհալի կեր-
պիւ:

Եւ Պրէզիլիացիները դիմաւորելու
դնաց:

—Ի՞նչ սխրալի անձ է, գոչեց նա. պապն, և ո՞րչափ շնորհակալ եմ զիս հրաւիրելուն համար, որ օտարական եմ:

Շատ կը ճանչէ՞ք զինքը, պարոն:

—Շատ բառը նուազ ճիշդ է, պատասխանեց Թուլպիաք: Տիկին Արապէլը շատ ծիծառեց յոյժ հիւրասէր է, և իւր տունը փարիզի ամենէն հաճոյական տուններէն մին է: Ես յաճախ կուգամ աստ վասն զի զուարճութիւն կայ. եւ կը յուսամ, վսեմափայլ տէր, որ մերթ ընդ մերթ կը տեսակցինք աստ, վասն զի կը կարծեմ որ ձեր զբօսանքին համար կ'ուղեւորիք:

—Նախ զբօսանքիս և միանգամայն գործի մը համար: Ասկէ զատ կը սիրեմ պտըտած երկիրներու բարքերն ու սովորութիւններն ուսնիլ: Ես ֆրանսական գաղթականութեան մը քաղաքացին եմ, և երբէք տեսած չէի ըզֆրանսա:

Ամեն բան ուշադրաւ է աստ ինձ համար, այս ազնիւ ընկերութեան սո.

վորութիւններէն սկսեալ մինչեւ դատաստան տեսնելու եղանակն:

Մեծ հետաքրքրութեամբ մտիկ ըրի անցեալ օրի մահ դատապարտուած երիտասարդին դատաստանն:

—Արդարեւ լրագիրք պատմեցին թէ ոճրագատ ատենին ամեն նիստերուն ներկայ գտնուեր էք:

—Լրագիրք իմ վրայ ալ կը խօսին:

—Շատ բնական է: Ձեր անձը դատաստանին ներկայ գտնուողներուն ամենուն ալ ուշադրութիւնը գրաւած է:

Տիկին Տիսնէյ ալ անդ էր. ձեզ տեսեր և մեծ փափաք ունեցեր է ծանօթանալու:

—Ուրեմն շատ ուրախ եմ հոն երթալուս վրայ: Այսպիսի բարեբաղդութիւնք փարիզի մէջ միայն կը հանդիպին: Ես կը փափաքէի ոճրագործի մը դատաստանը լսել: Տեսայ և այս երեկոյն գեղեցիկ կնոջ մը տունն անցուցնելու հրաւիրեցայ: Ճշմարիտ խօսելով, յուսացածէս շատ աւելի է:

Բայց ըսէք ինձ, պարոն, կը կար.

ծէ՞ք որ այն տղան յանցապարտ է :

— Կը կարծեմ :

— Ինձ այնպէս թուեցաւ թէ երկ-
բայութիւնք կան :

— Խոստովանիմ ձեզ, վսեմափայլ
տէր, թէ ես շատ զբաղած չեմ այդ-
գործով : Դատական Կաղէթ տէ Թրի-
պիւնօ լրագիրը շատ չեմ կարդար :
Սակայն ըսին ինձ թէ այդ երիտասարդ-
նամակ մը գրեր է սպանեալ կնոջ, և
այն նամակն երեւան ելած է :

— Այո՛, ճշմարիտ է, ծանրապէս
կ'ամբաստանէ զայն :

— Միւս կողմէ, երբոր երդուեալ
դատաւորը կը դատապարտեն զայն,
հարկ է որ աներկբայապէս համոզուած
լինին անոր յանցաւորութեան :

— Իրաւունք ունիք, պարոն . ինձ,
որ ֆրանսական դատավարութեան վը-
րայ կ'սքանչանամ, չվայլեր խժրժել
դատավճիռ մը, զոր լուսամիտ և ան-
կախ մարդիկ տուած են :

Բայց ներում կը խնդրեմ ձեզնէ,
պարոն, այսպիսի տխուր նիւթի մը վրայ
ձեզ հետ խօսելուս համար :

Եւ որովհետեւ կը հաճիք փոխա-
նորդել Տիկին Տիսնէյի երբոր նա հիւ-
րընկալութեան կ'զբաղի, պիտի համար-
ձակիմ աղաչել ձեզ, որ իմ ներկայա-
ցուցիչս լինիք այս բնկերութեան մէջ,
որ բոլորովին նոր է ինձ համար : Թե-
րեւս քիչ մ'անյարմար եմ հասակիս
պատճառաւ, բայց կը յայտնեմ թէ
անհունապէս հաճելի է ինձ :

— Երբոր աղնուական և հարուստ է
ոք ձեզ պէս, վսեմափայլ տէր, ըսաւ
Պ. Թուլպիաք ծիծաղելով, միշտ երի-
տասարդ է Փարիզի մէջ : Այս կարծի-
քըն ունին այն ամեն գեղանի կանայք,
որ հինգշաբթի օրերն Արապէլլայի տունը
կը դումարին, և որովհետեւ կը ներէք
ինձ ներկայացուցիչ լինել ձեզ . . . :

— Օ՛, ամենայն սիրով, և եթէ բա-
րեկամներ ունիք աստ, չափազանց
ուրախ կը լինիմ եթէ զանոնք ալ ճան-
չեմ :

Բայց ձեր մարդասիրութենէն օ-
գուտ քաղելէ առաջ պէտք է որ քիչ
մ'իմ վրայ խօսիմ ձեզ . վասն զի կրնաք

սխալ հասկնալ այն պատճառն՝ որ զիս
կը մղէ յաճախել փարիզեան ընկերու-
թիւններն իմ ծեր հասակիս վայլածէն
աւելի, ինչ որ ալ ըսէք դուք :

Ես իմ ազգատոհմիս վերջինն եմ,
վասն զի միակ սիրելի զաւակս կ'որուսի
վերջին ժամանակներս :

Պ. Թոլպիաք կարեկցական շարժում
մ'ըրաւ :

— Հնդկաստանի մէջ մեծ հարստու-
թիւն ունիմ որ Պետութեան պիտի
մնայ՝ եթէ այժմէն չկտակեմ. ուստի
կ'ուզեմ թողուլ այն մարդուն թոռանց,
որ ժամանակաւ հօրս կեանքն ազա-
տած է :

Դժբաղդաբար, չեմ ճանչեր անոր
թոռներն, և գտնելու համար է որ ե-
կած եմ Եւրոպա :

— Ամենայն սիրով կ'օգնեմ ձեզ,
վսեմափայլ տէր, այդ ազնիւ գործը
կատարելու, ըսաւ փութով Թոլպիաք՝
մեծագումար դրամ շահելու առիթ մը
հոռոտելով :

— Շնորհակալ եմ, պարոն, ըսաւ

Հնդիկն, և աներկբայ եմ որ ձեր ըն-
դարձակ յարաբերութեանց շնորհիւ
կրնաք թանկագին տեղեկութիւններ
հայթայթել ինձ :

Հօրս բարեկամն սպայ էր անգլիա-
կան զօրաց և Օ'Սիւրիվան կը կոչուէր :

— Օ'Սիւրիվան, կրկնեց Պ. Թոլպիաք.
Ճաք Օ'Սիւրիվան հաղարպետն է ը-
սածնիդ :

— Որ հետեւակազօրաց 33րդ գուն-
դին մէջ կը ծառայէր, շարունակեց
նապապը :

— Պոմպայի կուսակալութեան մէջ,
յարեց քիչը :

— Ճշդիւ :

— Եւ որ վախճանեցաւ ի Բունահ
1811ին :

— Գիտէ՛ք զայդ, գոչեց Հնդիկն,
ուրեմն ժառանգներն ալ կը ճանչէք
թերեւս : Ա՛հ, պարոն, եթէ կարենաք
տեղեկութիւն մը տալ ինձ անոնց վը-
րայ, յանհունա շնորհապարա կ'ընէք
զիս :

Պ. Թոլպիաքի դէմքը դիտելու ար-
ժանի էր :

Զարմանք, ընչաքաղցութիւն և սրբատառանջութիւն միանգամայն կ'արտայայտէր :

Մանաւանդ զարմանք, և արդարեւ ապշելու բան էր :

ՕՍիւլիվանի ժառանգութիւնն այդ բաղդախնդիրն զբաղեցնող ամենամեծ գործն էր : Յատկապէս անոր համար եկած էր Լոնտրայէն, և մէկու մը չէր յայտնած՝ ի բաց առեալ ոստիկանական պաշտօնատան մէջ ունեցած պետերն :

Եւ ահա, յանկարծ, ՕՍիւլիվանի սերնդոց հետքը գտնելու համար յատկապէս Բոնտիչէրիէն եկող մարդ մը կ'ենէր իւր առջեւ :

Այն ժառանգութիւն իբրեւ զիւր սեփականութիւն կը նկատէր Պ. Թուպիաք, գոնէ չահագործելու ոսկեհանք մը, Քալիֆորնիոյ հանքերուն շատերէն աւելի ճոխ :

Ուստի բնական էր կասկածիլ օտարականէ մը, որ յանկարծ կուգար իւր հաշիւներուն մէջ տեղը կ'ընկնէր :

Սակայն, այդ օտարական իրեն դէմ մրցելու երեւոյթ չունէր, որովհետեւ, ընդհակառակն, իւր հարբստութիւնը վախճանեալ ՕՍիւլիվանի սերունդին թողու խօսք կ'ընէր :

Այս գովանի դիտաւորութիւն արժանի էր ուշադրութեան, և Թուպիաք, իւր շփոթութենէն սթափելով, որոշեց խոհեմութեամբ գործել, և նախ ըստուգել թէ նապապը կը ծածկէ՞ր արդեօք իւր ճշմարիտ դիտաւորութիւնները :

—Վսեմափայլ տէր, ըսաւ կարճ լռութենէ մը յետոյ, կը զարմանաք իմ այսպէս լաւ տեղեկութիւն ունենալուս վրայ, և արդարեւ չէիք կրնար սպասել այս զուարճական դահլճի մէջ հանդիպիլ Ֆրանսացւոյ մը, որ ասկէջ վաթսուն տարիէն աւելի առաջ Փարիզէն քանի մը հազար փարսախ հեռի մեռած սպայի մ'անունը գիտնայ :

Պարտիմ ըսել ձեզ թէ ես երկար ժամանակ Անգլիա բնակելով բարեկամութիւն ունեցած եմ Հնդկաստանի

ընկերութեան տնօրէնի մը հետ, որ
յաճախ այդ ՕՍԻւլիվան հաղարապե-
տին և անոր ժառանգութեան վրայ կը
խօսէր ինձ :

— Ուրեմն հարստութիւն թողա՞ծ է,
հարցուց նապապն յոյժ բնական դէմ-
քով :

— Բաւական մեծ հարստութիւն,
պատասխանեց թողպիաք, որ չէր ու-
զեր շատ բացուիլ, և այն հարստու-
թիւն չէ կրցած ժառանգներուն յանձ-
նուիլ՝ այս պատճառաւ որ ո՛վ և ո՛ւր
լինելնին յայտնի չէ :

— Ուրեմն հարուստ են արդէն :

— Պիտի լինէին եթէ ներկայանային
և իրենց իրաւունքն ապացուցանէին :
Բայց մինչեւ ցարդ ոչ ոք պահանջեց
ժառանգութիւնը :

Սակայն գրեթէ ստուգուած է որ
ՕՍԻւլիվան ազգատոհմը չիջած չէ :

Հաղարապետը չորս քոյր ունէր,
որոց ամենն ալ զաւակներ ունէին, բայց
թշուառութեան մէջ մեռած . . . և ա-
նոնց զաւկներն ալ ցրուած են . . . :

— Ի՛նչպէս չկրցի աւելի կանուխ
լսել այդ տխուր պատմութիւն, հա-
ռաչեց ճափէր իշխանն :

— Այլեւայլ ժամանակ հետախու-
զութիւնք եղան, բայց շատ ուշ : ՕՍԻւ-
լիվանի հարստութիւնը գոյացած է իւր
հողերէն, զորս ունէր Քանատայի մէջ՝
ուր զինուորական ծառայութիւնը
րած էր, և որք իւր կենդանութեան
ժամանակ արժէք չունէին : Բայց յետոյ
քաղաք մը շինուելով այդ հողերուն
վրայ, բարձր գինով վաճառուեցան իւր
մահուընէն յետոյ : Այս է պատճառն
որ անոր գոյից խնամակալը չէր կրցած
ժառանգները գտնել :

Ժառանգը պարտիմ ըսել, վասն զի
մէկ հատ կրնայ լինիլ : Ըստ անգլիա-
կան օրինաց, կողմնական դժով ամե-
նէն մերձաւորին կ'ընկնի ժառանգու-
թիւնն :

Այսպէս, եթէ Պ. ՕՍԻւլիվանի մէկ
քեռորդին կայ մնացած, նա կը լինի
ժառանգ և ոչ ուրիշ մէկ քրոջը թո-
ւը, սա ալ միւս քրոջ թոռնորդին ա-

ռաջ կ'անցնի, և այսպէս կարգաւ:

— Շնորհակալ եմ, պարո՛ն. անհր-
նար է ադկէ աւելի պարզ և յստակ
կերպիւ բացատրել այդ ազգատոհմին
վիճակն, և ես պէտք եղած ժամանակ
օգուտ պիտի քաղեմ այդ տեղեկու-
թիւններէ, զորս այդպէս ազնուաբար
կուտաք ինձ:

— Կրնամ հարցնել ձեզ թէ ի՞նչպէս
օգուտ պիտի կրնաք քաղել այս տե-
ղեկութիւններէս, ըսաւ Պ. Թոլպիաք
քիչ մը վարանմամբ:

— Շատ պարզ է: Եթէ հօրս բա-
րեկամին քեռորդին գտնելու բարե-
բաղդութիւնն ունենամ, հարստութիւ-
նըս միւս զրկեալ ժառանգներուն կը
բաժնեմ:

— Սղկէց աւելի արդար գործ չկըր-
նար լինիլ: Այն խեղճերն, և խեղճ
պարտին լինիլ, վասն զի եթէ հարուստ
լինէին, անծանօթ չէին մնար, այն
խեղճերը, կ'ըսեմ, ձեր շնորհիւ ժա-
ռանգած կը լինին իրենց բաժինը՝ զոր
օրէնք կը զլանայ իրենց. կ'օրհնեն

զձեզ, և դուք տեսնելով անոնց եր-
ջանկութիւնը, կը բերկրիք. վասն զի,
եթէ կրցի լաւ հասկնալ ձեր դիտաւո-
րութիւնը, դուք անոնց բարերարել
կ'ուզէք:

— Ո՛հ, այո՛, գոչեց նապապը, կ'ը-
սեմ անոնց. Վեկէք, դուք իմ զաւկներս
էք, իմ բոլոր ունեցածս ձերն է »:

Եւ ո՛րչափ ուրախ պիտի լինիմ եթէ
բնտանիք մը գտնեմ, ես որ միայնակ
եմ աշխարհի վրայ:

Դժբաղդաբար երազ է այս:

— Թերեւս, ըսաւ խսկոյն Պ. Թոլ-
պիաք:

— Աւա՛ղ, կ'ուզէի յուսալ որ այս ե-
րազ իրանար. բայց դուք չըսի՞ք ինձ
հիմա թէ ամեն խուղարկութիւնք ան-
պտուղ ելած էին: Ի՞նչպէս կրնամ ես,
որ Հնդկաստանի խորերէն կուգամ,
գտնել ինչ որ անգլիական իշխանու-
թիւնք ի զուր վնասած են:

— Անշուշտ, եթէ դուք ինքնին ու-
րոնէք, հաւանական է որ չյաջողիք:
Բայց ուրիշ մը կրնայ որոնել ձեր տեղ:

—Ուրիշ մը, ո՞վ: Կը ճանչէ՞ք այն-
պիսի անձ մը, որուն կարենամ յանձ-
նել այդ պաշտօն:

—Ո՛հ, բայց կրնայ գտնուիլ: Չէք
գիտեր թերևս թէ Ծրանսայի և Անդ-
լիոյ մէջ մարդիկ կան որոց արհեստն
է այդ տեսակ հետախուզութիւններ
ընել: Ես շատ մարդ կը ճանչեմ փա-
րիղի մէջ, և կրնամ այն հետախուզներէ
մին ճանչցնել ձեզ:

—Ո՛հ, պարօն, ո՛րչափ շնորհա-
պարտ կ'ընէք զիս:

—Ես ալ շատ ուրախ կը լինիմ ձեզ
հաճելի լինելով: Սակայն պարտիմ նախ
ծանուցանել ձեզ թէ այդ հետախուզք
ձրի չեն աշխատիր: Մինչև իսկ բարձր
գին կը պահանջեն իրենց ծառայու-
թեան:

—Հոգ չէ, ինչ որ ուզեն կը վճա-
րեմ: Եթէ գործի սկսելու համար գու-
մար մը տալ հարկ է, պատրաստ եմ
տալ:

—Ուրեմն, բաւ Դ. Թոլպիաք, ո-
րուն աչերը կը փայլէին, կրնամ խոս-

տանալ ձեզ թէ մինչեւ քանի մ'օր
գործունեայ և հանճարեղ մարդ մը կը
ղրկեմ ձեզ:

Վաղը կը գրեմ Լոնտրա և կը խընդ-
րեմ որ մինչեւ այսօր այդ ժառանգու-
թեան վրայ հաւաքուած տեղեկու-
թիւններն ինձ հաղորդեն, որպէս զի
ես ալ գտնելիք մարդու ծանուցանեմ,
և համոզուած եմ որ կը յաջողի:

Հետախուզութիւնը ապարդիւն ե-
ղան, որովհետեւ այնպիսի մարդոց ձե-
ռօր կատարուեցան որք շահ մը չու-
նէին գործին մէջ:

Գործակատար մը, որուն գեղեցիկ
վարձ մը խոստանաք, Անգլիոյ բոլոր
պաշտօնական հետախուզներէն աւելի
լաւ և աւելի շուտ կը կատարէ:

—Ստուած լսէ ձեզ, պարօն, և
որովհետեւ կը հաճիք այդչափ մեծ
ծառայութիւն մ'ընել ինձ, կը յուսամ
որ ձեզ քիչ օրէն վերատեսնելու պա-
տիւր կ'ունենամ:

—Պատիւն ինձ համար պիտի լինի,
և եթէ ձեր վսեմութիւնը կը հաճի

բսեւ ինձ թէ ո՛ւր կրնամ ձեզ տեսնել...

—Կրանտ-Օթէլ կը բնակիմ. . . առայժմ, վա՛ն զի գոնէ տարի մը Ֆրանսա կենալու պարտաւորեալ լինելով, դիտաւորութիւն ունիմ տուն մը գնելու, ուր կարենամ պատշաճաբար բնակիլ:

Մեք՝ Արեւելցիքս՝ ընդարձակ ապրելու վարժուած ենք, և եթէ կարենամ մեծ ամարանոց մը գտնել Փարիզի շրջակայներն, հանդերձ ծառաստանով. . .

—Ես կը ճանչեմ հատ մը, որ կըրնայ յարմարիլ ձեզ. եթէ հաւնիք, կը հարցնեմ և կը հասկնամ թէ տէրը կը հաճի՞ վաճառել:

—Ստուգիւ, պարո՛ն, զիս կ'ամրացնէք, և չեմ գիտեր ի՛նչպէս յայտնեմ ձեզ իմ. . .

Նապապին շնորհակալութիւններն ընդմիջեցան Տիկին Տիսնէյէն, որ իւր Պրէզիլիացիները թղթախաղի սեղանի մ'առջեւ զետեղած էր, և կը վերադառնար իւր ուշադրութիւնն ու ժպիտ.

ներն իւր ամենէն նշանաւոր հիւրին նուիրելու:

—Վսեմափայլ տէր, բոաւ իւր ամեն շնորհները պարզելով, բարեկամուհիներս պիտի զչարին Պ. Թոլպիաքի դէմ, ձեզ այսպէս գրաւած լինելուն համար: Ներեցէք որ ձեզ ներկայացընեմ զանոնք:

Նապապն ալ թոյլ տուաւ իբրեւ իշխան մը, որ մարդկային ազգին գեղեցկագոյն կէսին մեծարանքն ընդունելու վարժուած է:

Հնդկաստանի մէջ կանայք ամեն ճիգ կը թափեն իրենց տիրոջ հաճոյ լինելու համար. և ճաֆէր կրցաւ կարծել թէ տակաւին իւր Պահուրի պալատին մէջ բաղմած էր, վա՛ն զի Արապէլլայի սիրուն ու վառվռուն հիւրերն ամեն շողոքորթական յարգանք շուայլեցին իրեն:

Դիտէին որ միլիոններ ունէր և ծախսելու եկած էր ի Ֆրանսա:

—Պաքարա խաղալ գիտէ՞ք, տէ՛ր իշխան, հարցուց Անգլիուհին՝ երբոր

գեղուհեաց ներկայացումն աւարտեցաւ :

— Գիտեմ, պատասխանեց աղնիւօտարականը, Բոնտիչէրի մէջ շատ կը խաղան . . . բայց ես չեմ սիրեր :

— Լանսքընէ կը սիրէ՞ք, հարցուց տիկինը փութասիրտ :

— Ոչ, ամենէն աւելի սիրած խաղս է . . . պիտի ծիծաղիք իմ վրայ . . . այն՝ որով կ'ըբօսնուր դժբաղդ կի՛նն երբոր սպաննուեցաւ . . . Հա՛ջերո-ւթիւն . . . այսպէս չէ՞ք կոչեր :

Ոչ ոք կ'սպասէր այս ակնարկութիւն այն եղեռնական դատին, որոյ վրայ կը խօսէր տակաւին համայն Փարիզ, և քիչ մը շփոթեցան Տիկին Տիսնէյի շնորհալի հիւրերը :

Կը յուսային որ նապապը պաքարայի պանքան պիտի բռնէր, և շատ խստութիւն ցոյց չպիտի տար գեղեցիկ ձեռներու խարդախութեանց :

Ուստի շրթունքսին ծռեցին երբոր մեծափարթամ իշխանն յայտնեց թէ փոքր քաղաքացեաց սիրելի խաղը կը

նախընտրէր, խաղ մը զոր միայնակ կը խաղան, և ուր՝ հետեւաբար՝ անհետարին է դրամ կորսնցնել :

Սքապէլլա իւր գեռատի բարեկամուհիներէն աւելի զգածեալ երեւցաւ :

Իբրեւ անգլիացի, յոյժ գիւրազգած էր, և յուզուեցաւ այն խօսքէն, որ քանի մ'օր առաջ գեղանի երիտասարդի մը գէ՛մ արտասանուած դատաւճիռը կը յիշեցնէր իրեն :

Նապապը նշմարեց այն շփոթութիւն՝ որոյ մէջ ձգեց հիւրընկալ դահլըճին նաղելազեղ ասպնջականուհին, և որովհետեւ չէր ուզեր տխրեցնել զայն, փութաց մեղմացնել իւր ըսած խօսքն :

— Հա՛ջերո-ւթիւն կը խաղամ երբոր առանձին մնամ Պահուրի պալատիս մէջ, ըսաւ : Բայց չեմ գժկամակիր ուրիշ թղթախաղերով ժամանակ անցունել, երբոր այսպիսի սիրուն ընկերութեան մը մէջ գտնուելու բարեբաղդութիւնն ունիմ :

Եթէ այս տիկնայք պաքարա խաղալ կ'ուզեն, պատրաստ եմ իրենց հրաժանին :

— Ճշդիւ խաղին սալն աւարտեցաւ, և խեղճ կիւսթալ կորսնցուց իւր բոլոր դրամն, ըսաւ գեղեցիկ խարտիշուհի մը, որ Հէրմինի քաղցրիկ անուան կը պատասխանէր, և իւր անունէն աւելի քաղցրագոյն աչերով կը նայէր նապապին :

— Նորին վսեմութիւն կրնայ անոր տեղն անցնիլ յաջողապէս, գոչեց Թուպիաք :

Եւ, Արապէլլայի մօտենալով, ցած ձայնիւ քանի մը խօսք ըսաւ անգլիերէն, զոր Հնդիկը չէր կրնար հասկնալ, եթէ, ինչպէս յայտարարած էր, մի միայն ֆրանսերէն և իւր երկրին լեզուն գիտէր :

Ստուգիւ շատ քաղաքակրթեալ էր Հնդիկին և չէր խորչեր Փարիզուհիներէն, վասն զի յոյժ ճահաւոր ներբողներ ուղղեց օրիորդ Հէրմինիի :

Մինչեւ իսկ իւր թեւն անոր ընծայելու աստիճանն հասուց քաղաքավաճուրթիւնն, հակառակ իւր հայրենեաց սովորութեան, և կանանչ սեղանի

առջև բազմեալ կենցաղասէրք հետաքրքրաշարժ տեսարանի մը ներկայ գտնուեցան, այն էր՝ կիսաշխարհի իշխանուհւոյ մը հնդկաստանցի իշխանի մը թեւը մտնելով ի խաղ առաջնորդելն :

Երբոր այս քիչ շատ անյարմար զոյգը դահլիճէն կ'անցնէր, Պ. Թուպիաք Տիկին Տիսնէյի հետ տաք խօսակցութեան մը բռնուած էր :

Անշուշտ Պահուրի նապապին վրայ կը խօսէին, որոյ վրայ կեդրոնացած էր իրենց բոլոր ուշադրութիւնը, վասն զի ՕՍիւրիվան հաղարապետին ժառանգներուն միլիոններ բերելու համար յատկապէս ֆրանսա եկած էր :

Եւ շատ բնական էր այս, վասն զի Թուպիաք լուրջ մարդ մ'էր, և մինչեւ իսկ զբօսանաց մէջ աչքէ չէր կորսնցընէր գործերն, և տիկին Տիսնէյ ալ Թուպիաքի մտերիմ բարեկամն էր :

Այս եղաւ Ալպիոնի այդ սիրուն դասեր արտասանած վերջին խօսքը .

— Դրամը կորսնցնելու եղանակէն

պիտի տեսնէք թէ շատ հարօժատ է :

Թուպիաք գլխու շարժմամբ մը պատասխանեց , որ կը նշանակէր . « Անհոգ եղիք , ես պիտի դիտեմ » :

Եւ գնաց նստաւ խաղի սեղանին առջեւ , ուր Ասիացիին եկած բաղմած էր :

Ճաֆէր , Հէրմիւնիի քով նստած , երկար խօսակցութեան մը բռնուեր էր , որոյ մէջ Արապէլլայի անունը կը յեղյեղուէր :

— Ես անոր մտերմագոյն բարեկամն եմ , կ'ըսէր խարտիշուհին , ինձմէ դաղտնիք չունի :

— Ես կը փափաքէի ձեր գաղտնիքն իմանալ , կ'ըսէր փաղաքուշ օտարականը :

Խաղացողներն ականերու գոհութեամբ ընդունէր էին այս սեղանաւորն , որ Ծայրագոյն Արեւելքէն կուգար կ'ընկնէր :

Բաւական փոքր գումար մը մէջերնին բաժնած էին , զոր վայելչաշուք հրաւիրեալ մը կորուսած էր , որոյ անունը պարզապէս Կիւսթալ կը կոչէին այդ օրիորդք , և կը յուսային որ նա պապն աւելի ընդարձակ կեր պիտի տար իրենց :

Կուլքոնտի ծովափունքէն եկող մարդ մը գանձեր պարտի ունենալ գրպանին մէջ :

Ճաֆէր թղթապանակ մը հանեց գրպանէն , և հաղար ֆրանքնոց տոմսակներու ծրար մ'եւ երկայնագոյն մատենիկ մ'առաւ մէջէն :

— Ես չէի սպասեր թուղթ խաղալ այս իրիկուն , ըսաւ մեղմով . քսան հաղար ֆրանքէն աւելի չկայ վրաս , բայց աւասիկ Ռոշիլտի վրայ քաշուած չէքէրու մատեանս , և կ'աղաչեմ այս պարոններ և մանաւանդ տիկնայք որ բերած պանքտոմաներուս փոքրիկ գումարին վրայ չսահմանափակեն իրենց խաղը :

Շողոմ մրմունջով մ'ընդունուեցաւ այս առաջարկ :

Այրերը լուրջ ճակատամարտ մը տալու պատրաստուեցան , կանայք ալ առիթէն օգտելով քանի մը լուի քաղելու :

Հէրմիւնի մէկէն աւելի չարամիտ նայուածք ընդունեց իւր բարեկամուհիներէն , բայց փոյթ չըրաւ , վասն զի բո-

վանդակապէս անձնատուր եղած էր այն ուրախութեան զոր կ'ըզար նստելով ազնուաշուք ծերունւոյ մը քով, որ տոմսակ մ'ստորագրելով կրնար Ռոչիլտի սնտուկը բանալ :

— Ստուգիւ, ճշմարիտ նապապ մ'էսա, ըսաւ ինքնիրեն Թուլպիաք :

Եւ սպասելով այս նապապն ուրիշ կերպիւ կ'ընելու ժամուն, Սրապէլլայի ճարտարամիտ բարեկամը պարտք սեպեց մասնակցիլ պատրաստուած կերին :

Դեղանի Անգլիոհսւոյն դահլճին սովորական հիւրերուն ամենն ալ բաղմափորձ խաղամոլներ էին, մեծ խաղեր խաղցող ակմբոց յաճախորդք, և առաջին նայուածքով կրնային դատել պաքարայի մը սեղանաւորին կարողութիւնը : Կային իրենց մէջ դեռահասներ, բայց փորձաւորութիւնը շուտ կը հասնի երբոր ծայրայեղ կեանք կը վարէ ոք Փարիզի մէջ, և ոսոնք ալ հին խաղամոլներուն չափ համութիւն ունէին :

Միւս կողմէ պարկեշտ ալ էին, որչափ կարելի է լինիլ երբոր մէկն իւր

չունեցած դրամը վտանգի մէջ դնէ :

Սրապէլլա բաւական նրբամտութիւն և Թուլպիաք ալ պէտք եղածին չափ խոհականութիւն ունէին խարդախներ ու գողեր չընդունելու համար : Իրենց դահլճին մէջ թուղթ չէին գողնար և կասկածելի տուներու մէջ եղածին պէս տուրք չէր առնուեր խաղացողներէն :

Քանի որ կամ Մայ ըսուած բանն անծանօթ էր անդ :

Միամիտ օտարական մը կրնար հաւատալ թէ պատուաւոր ընկերութեան մը մէջ կը գտնուէր, վասն զի այրերը կանոնաւոր վարք ունէին, կանայք ալ վար չէին մնար անոնցմէ :

Նապապն այնչափ դիւրախաբ չէր թերեւս, բայց անսահման հաճոյք մ'ըզալ կը թուէր այս զուարթ ընկերութեան մէջ, և անշուշտ ինքն ալ հաճելի լինիլ կ'ուզէր, վասն զի ծանոյց թէ կ'ընդունէր անսահման գումարներու վրայ խաղալ, և թէ արտօնութիւն կուտար տիկնանց որ պարզ խոստումով խաղան :

Նոքա ալ հաճութեամբ ընդունեցին, միայն թէ այդ թոյլութիւնն չհաւոր չեղաւ անոնց, վասն զի խաղին սկիզբէն՝ նապապին բաղդն յաջող գնաց:

Շահեցաւ, դարձեալ շահեցաւ. իւր հակառակորդը, իրենց ֆլաման հանելու համար, կրկնապատկեցին, յետոյ եռապատկեցին իրենց գրաւը: Բայց նապապը շահեցաւ միշտ:

Անոնց համար պայքար չեղաւ, այլ չարաչար պարտութիւն, և Հնդկին յաջողութեամբ շարունակեց մինչեւ որ բոլորովին սպառեցաւ ռազմամթերքն այն անխոհեմներուն, որք կը համարձակէին մարտնչել միլիոնատէր օտարականին դէմ:

Երկու ժամու մէջ ճաֆէր երկու հազարի չափ լուի դանձած, միանգամայն առնելիքն եղած էր հինգ վեց գեղուհեաց վրայ, որք իրենց պարտքը վճարելու համար կը յուսային բնաւ դրամ չհանել իրենց քսակէն:

Հէրմինի առնուազն հազար երկու

հարիւր ֆրանք կը պարտէր: Թուլիաք երեք հազար ֆրանք կորուսած էր, Արապէլլա խաղացած չէր:

Բաւ համարած էր պարզ հանդիսատես լինիլ, և երբոր խաղը վերջացաւ, վերստին առանձնախօսութիւն մ'ունեցաւ Թուլիաքի հետ:

Անգլիներէն հարցումներն անշուշտ խաղին և նապապին վրայ էին. վասն զի Թուլիաք, անկէ բաժնուած ժամանակ, ըսաւ մաքուր փարիզերէնով.

— Չմանք (չգողնար), ապահով եմ, վասն զի կը հասկնամ, և մինչեւ վերջը դիտեցի:

Ճաֆէր իշխանն, համեստ իւր յաղթութեան մէջ, դաւաթ մը թէյ ընդունեց Տիկին Տիանէյի սպիտակ ձեռքէն, բայց ընթերքի չկրցաւ կենալ հակառակ իրեն եղած թախանձանաց, և հրաժեշտ առաւ խոստանալով ներկայ գտնուիլ յառաջիկայ գումարման, և տիւտուր մ'ընծայել պարտելոց:

Թուլիաք, մինչեւ յարկին դուռը նապապին յուղարկաւոր երթալով, վե-

ըրստին խոստացաւ թէ քանի մ'օրէն գործակատար մը պիտի ղրկէր, որ հազարապետին ժառանգները գտնելու գործին վրայ պիտի բանակցէր իրեն հետ :

Նապապը ջերմ շնորհակալութիւն յայտնելով՝ անոր երկու ձեռքը սեղմեց սիրալիր, և դուրս ելաւ իւր սեւամորթ ծառային հետ, որ նախասենեկին մէջ կ'սպասէր :

Այդ հաւատարիմ ծառայ, որ իւր տիրոջմէն չէր զատուեր երբէք, մինչեւ իսկ ոճրադատ ատենին մէջ, այդ փաթթոցաւոր և քափթանաւոր ծառայն սեւամորթ չէր, թէեւ մարմնոյն գոյնը կը մօտենար երեւոսի գոյնին :

Ո՛չ Ափրիկեցւոց պեկօշ բերանն ունէր, ո՛չ գռուզ մազերն, ո՛չ ալ անոնց դիւրահաղորդ և բուռն բնաւորութիւնն :

Սպասաւոր մանկանց և նաժշտաց հետ նախասենեկին մէջ ժամերով սպասած ժամանակ արձանի մը պէս անշարժ կեցած, բերանը չէր բացած :

Ճափէրի կառքը կ'սպասէր դրանն

առջեւ, գեղեցիկ լանտոյ մը, համազգեստեալ կառապանով :

Պահուրի իշխանն անոր մէջ մտաւ իւր հաւատարիմ սեւամորթին հետ, և երիվարները կրանտ—Օթէլի ճանքան բռնեցին :

—Է՛յ, տէր իմ, հարցուց ծառայն իւր նապապին :

—Է՛յ, տղա՛ս, չեմ զղար այս աղջրկան տունը գալուս վրայ, պատասխանեց իշխանն, որ անշուտ Բոնտիշէրիի արուարձանը ծնած չէր. խօսեցուցի զթողպիաք և շատ բան իմացայ :

Տիկին Տիսնէյի դահլճին մէջ կրնային նապապ կարծել գեղեցիկ ծերունին, և անոր ծառայն ալ Գորոմանտէլի ծովեզրը ծնած արար մը :

Բայց եթէ Արապէլլայի հիւրերէն կամ բարեկամներէն մին լսէր անոնց կառքին մէջ բրած խօսակցութիւնն, իսկոյն ծանր կասկած կ'զգար անոնց ստանձնած ազգութեան վաւերականութեանը վրայ :

Տիկնանց հետ խօսած ժամանակ

Պահուրի իշխանին կեղծած օտար արտասանութիւնը բովանդակապէս անհետ եղած էր, և մունջ ծառային լեզուն յանկարծ բացուեր էր:

Մեծ դիւրութեամբ լաւ ֆրանսերէն կը խօսէր. մինչեւ իսկ փարիզեան արտասանութիւն ունէր:

Իւր ձեւերն ալ փոխուած էին. կատարեալ՝ բայց ակնածաւոր ընտանութիւն մ'ունէր իշխանին հետ, որում այնչափ խօնարհաբար կ'սպասաւորէր այլոց առջեւ:

Այս առեղծուածի լուծումն Արպաւէթ փողոցի գաղտնիքէն նուազ դժուարին էր:

Հօր մ'որդեսիրութիւնն հրաշքներ կը ծնի:

Ճաֆէր, նապապ Պահուրի, ամբողջապէս Պ. Լըքոքի հնարածն էր՝ Լուիի դատապարտութենէն յետոյ:

Միտքը դնելով որ մինչեւ վերջին վայրկեան աշխատի իւր զաւկին անմեղութիւնն ապացուցանելու, վաղեմի ոստիկանական գործակալն հասկցեր էր

որ ամեն բանէ առաջ ուրիշ անձնաւորութիւն մը պարտէր հազնիլ:

Եւ այնպիսի անձնաւորութիւն մ'ընտրած էր, որուն գիտէր թէ շատ մօտէն չպիտի նայէին:

Ամեն տարի քանի մ'երկոտասան եակ օտարազգի իշխանք կուգան Փարիզ, աւելի կ'ամ'նուազ միլիոնատէր, որոց մէջ կեղծեր ու խաբեբայներ ալ կը գտնուին:

Խաղալու համար զայդ դեր, բաւական է դրամ ունենալ զբպանին մէջ և քիչ շատ կանոնաւոր թուղթեր:

Մինչեւ իսկ տեսնուած են օտար իշխանաղներ, որք ո'չ վկայագիր ունէին, ո'չ դրամ, բայց լաւ ընդունելութիւն և վարկ գտած են Փարիզի մէջ:

Հայր Լըքոք ութ աւուր մէջ բաւական մեծկակ գումար մը ձեռք բերելով, իւր ձեռնարկին ծախքը կ'ընար լիապէս հոգալ. և ի Լոնտրա, ուր գաղտնաբար գնացեր էր համբին փախուստէն յետոյ, աթոռն ու հարստութիւնը կ'որուսած նապապ մը գտնելով,

անոր թուղթերը գներ էր դիւրագնի :

Բիէտուշ ալ իւր հին վարպետին հետ գնացեր էր յԱնգլիա , և ինքզինք յանկարծ Պահուրի իշխանին տան վերակացուի փոխուած տեսեր էր :

Ծպտման խնդիրը չէր վարանեցներ զիրենք :

Այդ մասին ոստիկանութեան վաղեմի գործակալն և նախորդ 29 թիւը կրնային մրցիլ ամենաճարտար գերասանաց հետ :

Լըքոք և իւր գործակատարը գիտէին ըստ կամս փոխել ո՛չ միայն իրենց կերպարանքն , այլ և դէմքը , շարժմունքն ու ձևերը :

Լըքոք իւր ձայնն ալ փոխելու հաղուադիւտ ձիրքն ունէր , այնպէս որ անհնարին էր ճանչել :

Բիէտուշ , չունենալով այդ ձիրք , ինքզինք մշտնջենաւոր լռութեան դատապարտած էր , և որովհետեւ հնդկերէնէ զատ ուրիշ լեզու չէր գիտեր , իւր լռութիւնը չէր կրնար զարմանք պատճառել :

Լըքոք , եռամեայ բացակայութեան միջոցին , ժամանակ ունեցեր էր իւր մօրուքն ամեցնելու , որ արեւելեան երկայնութեան մը հասած էր . և որովհետեւ քառսուն տարիէ ի վեր զինք ամբողջապէս գերծեալ տեսած էին , իւր մօրուքը միայն կը բաւէր գրեթէ ուրիշ մարդ մ'ընել զայն :

Բիէտուշ վաղուց ի վեր ընչացք ունէր խողանաձև կտրտուած : Նա ալ խուղած էր իւր ընչացքն , և երեսը , պարանոցն ու ձեռները ներկած էր բաղադրութեամբ մը , զոր ինք կը շինէր , և երկար վարժութեամբ յաջողած էր ասիական երեոյթ մը տալ իւր դէմքին :

Այսպէս այլակերպեալ , Թէրէզի դժբաղդ նշանածին երկու միակ բերեկամներն ամենայաջող մուտ մ'ըրած էին ի Կրանտ-Օթէլ :

Լրագիրք ծանուցեր էին թէ Պահուրի նապապը փարիզ եկած էր , ո՛չ ոստիկանութիւնն , ո՛չ արտաքին գործոց նախարարութիւնը չէին կասկածած

Թէ այդ անձին նապապութիւնը պիտակ էր :

Ծախսած ոսկին կշիռ ունէր , և վարած իշխանական կեանքը չէր կրնար կասկածելի ընել զայն ֆրանսական կառավարութեան առջև :

Կային թերևս Փարիզի մէջ գաղթականական երկու կամ երեք հին պաշտօնատարք , որք կրնային ըսել Թէ Պահուրի նապապ չկար , որովհետեւ Պահուր մին է այն երկու գաւառաց , որք Բոնաիշէրիի երկիրը կը կաղմեն :

Բայց հայր Լըքոք , իրեն միայն ծանօթ եղող պատճառներով , կ'ուզէր որ անգլիներէն չգիտցող կարծուէր : Այս պատճառաւ չէր կրնար ինքզինք անգլիական սեփականութեանց բնիկ ցոյց տալ :

Նմանապէս առանց խորհրդի չէր որ Կրանտ-Օթէլն ընտրած էր , ուր չքեղ և ընդարձակ բնակարան մը բռնած էր առաջին յարկին մէջ :

Այն ահագին օթեւանի մէջ ամեն ազգէ ուղեւորք կը հանդիպին իրարու ,

նրբանցից և սանդուղոց վրայ անդու երթեւեկ կայ , որ Թոյլ կուտայ անցաւոր վարձակալաց՝ բազմութեան հետ խառնուելով դուրս ելնել կամ ներս մտնել :

Նապապն սկիզբէն յայտնած էր ում որ պէտք էր Թէ օթեւանին սպասաւորները չպիտի մանէին իւր նախասենեակն , և Թէ կ'ուզէր որ իւր սեւամորթ սպասաւորը միայն ծառայէր իրեն , զոր Ալի անուամբ զարդարած էր :

Ամեն ոք գիտէ Թէ ասիացի իշխանք չեն ուզեր որ այլակրօնք մօտենան իրենց ազնուաշուք անձին . այս պատճառաւ ոչ ոք զարմացաւ այդ անսովոր պատուերի վրայ :

Բիէտուշ ալ իւր կողմէ , դռներուն և տախտակօրմերուն վրայ գչիրով ծակեր բացած , դիտողութեան հանճարեղ դրութիւն մը սահմանած էր , որով կրնար ամեն վայրկեան ստուգել Թէ նրբանցքն ազատ էր , այսինքն Թէ մարդոց հանդիպելու երկիւղ կա՞ր :

Այս նախազգուշութեանց շնորհիւ ,

երբոր Յրանաացւոյ մը մորթ հագնիլ ուղէր, կրնար առանց ճանչուելու վրտանդի դուրս ելնել իրենց բնակարանէն, և ուղած տեղն երթալ:

Վերադարձի գործը դժուարին չէր:

Օթեւանը կը մտնէր համարձակ դէմքով, և առաջին յարկը կ'ելնէր: Եթէ մարդ տեսնէր նրբանցքին մէջ, երկրորդ յարկն ելնել կը ձեւացնէր: Իսկ եթէ նրբանցքն ամայի էր, փութապէս կ'երթար իւր գրպանը պահած բանալիով կը բանար նապապին բնակարանին դուռն և աներեւոյթ կը լինէր՝ վերքստին սեւ մորթով և հնդկական կերպարանքով երեւնալու համար:

Միայն թէ չէր կրնար գռեհիկ տղու կամ գործաւորի կերպարանք մտնել, ինչպէս որ կ'ընէր երբեմն համրը լրտեսելու համար:

Գծուծ կերպարանքով մարդիկ չեն ընդունուիր այն փարթամ օթեւանն, ուր երկու աշխարհաց միլիոնատէրերը կ'իջնեն:

Այս պատճառաւ Բիէտուշ հարկա-

դրեալ էր վայելուչ կերպարանքներ ընտրել, բայց քաղաքին մէջ տեղ մը պատրաստած էր, ուր ի հարկին կրնար քաղաքացիի զգեստը սուկանի կամ գործազգեստի փոխել և երկայն փեղոյրն հասարակ մորթէ կամ պաստառէ գլխարկի:

Հայր Լըքոք ալ կրնար՝ ի հարկին՝ նոյն դիւրութիւնները գործածել, բայց խոհեմութիւն կը համարէր նապապ մնալ և պէտք չէր ունեցած տակաւին դուրս ելնել այն դերէն՝ զոր յոյժ լաւ կը խաղար:

Միւս կողմէ, մինչև այն ժամանակ գործերն իւր ուղածին պէս կ'երթային, և յոյժ գոհ էր իւր անցուցած երեկոյթէն:

— Այսպէս, վարպետ, բաւ անոր Բիէտուշ, կը կարծէք թէ Թուլպիաքի կողմը պարտինք հետախուզել:

— Կը կարծեմ, բայց աներկբայ չեմ: Միայն մէկ բանի վրայ աներկբայ եմ, այսինքն թէ համաձայնած է Արապէլա Տիսնէյի հետ:

Լսեցի որ «Նոր Բառ Կայ» ըսաւ նմա անգլիներէն :

Եւ շատ ուրախ կը լինիմ որ զիս իբրեւ Ֆրանսական երկիրներու նապապ հաւտացուցի անոնց :

Եթէ Թուրքիաք կասկածէր թէ կը հասկնայի անգլիներէն լեզուն որով կը խօսէր իւր ընկերակցութեան հետ, պիտի զգուշանար անշուշտ . իսկ այժմ պիտի մատնէ ինքզինք :

— Ուրեմն կը յուսաք յաճախ տեսնել զայն :

— Հնար եղածին չափ յաճախ : Իրեն լարած թակարդէս բռնուեցաւ : Համոզուած է արդ թէ ես Թրանսա եկած եմ Օսմանական հազարապետին ժառանգները գտնել, որպէս զի անոնց կտակեմ հարստութիւնս : Խոստացաւ ինձ մարդ մը գտնել որ զանոնք որոնէ ու երևան հանէ : Ինձ այնպէս կուգայ թէ Թուրքիաքի կենաց գաղտնիքն այս ժառանգութեան գործի մէջ է :

— Եթէ այդպէս է, տարակոյս չմնար թէ անգլիացի ոստիկանական գործա-

կալք ճարտար մարդիկ չեն : Եթէ դուք լինէիք անոր տեղ, ձեր փոքրիկ գործերը չէիք պատմեր ապահովութեան պետին :

— Թուրքիաք կը վախնար որ իւր հաշուոյն համար աշխատիլը կրնար նըշմարուիլ ոստիկանութեան պաշտօնատան կողմէ և փայտ դրուիլ իւր անիւներուն տակ : Միւս կողմէ, խոհեմութեամբ վարուելով, իւր ուղածը միայն ըսաւ :

Առ այժմ մեծ բան մը չեմ գիտեր ես : Բայց զուգադիպութիւն մը զարկաւ աչքիս : Օսմանական, ժառանգները, Թուրքիաքի տարօրէն և սպանեալ կիներն ամենն ալ անգլիացի են : Թուրքիաք ինքն ալ կէս անգլիացի է : Նախ կ'ուզեմ Օսմանականի ազգակցական յաջորդութիւնը գտնել : Եթէ յաջողիմ՝ օրինակի համար՝ գտնել թէ Մարի Թասիթ Օսմանականի ազգական էր, մնացեալն ինքնին կը քալէ :

— Դժբաղդարար, հառաչեց Բիէտուշ, Լոնտրայի մէջ չկրցիք բան մ'իմանալ այդ մասին :

—Փարիզի մէջ պէտք է որոնել, ըսաւ սուտ նապապը :

Դու այժմ Լուիի վրայ խօսէ ինձ : Բիկաշ տեսնո՞ր է դայն :

—Քաջ գիտէք, վարպետ, թէ Ռոքէթի դատապարտեալը չեն կրնար տեսնուիլ առանց յատուկ հրամանադրի :

Բիկաշ, թէեւ որոնէ է, չկրնար Պ. Լուիի խցիկը մտնել. բայց ամեն օր լուր կ'առնու աւոր վրայ :

Ծեր Բիկաշս խորամանկ է, թէեւ չցուցներ : Հնար գտեր է բանտին պահնորդներէն միոյն հետ բարեկամութիւն կապելու : Օրը լիար մը գինիի կը նստի իրեն այդ բարեկամութիւն, ըայց չորս ալ կ'արժէ, վասն զի ձեր օրդուոյն ամեն բրածը կ'իմանայ :

Դեռ այս իրիկուն, ժամ վեցին, Մէնիլմոնթանի պողոտային անկիւնի գինետան մէջ, պահնորդն ըսեր է անոր թէ Պ. Լուի իւր բոլոր ժամանակը գրելով կ'անցունէ :

—Գրելով, կրկնեց հայր Լըքոք սրտատանջ դէմքով :

Կը մտածէր թէ տարաբաղդ որդին արդեօք իւր դատապարտելոյ տպաւորութիւնները գրի՞ կ'առնու : Կը դողար որ յուսահատութենէն ներշնչեալ անխահեմ խօսքեր գրիչէն փախչելով՝ կրնային իրեն դէմ գործածուիլ, վասն զի գիտէր թէ բանտերուն մէջ բան մը չկորնչիր. աչեր կան՝ որք գրեալ խոստովանութիւնները կը կարդան, ինչպէս որ ականջներ կան բերանացի խոստովանութիւնները լսող :

—Այո՛, ըսաւ Բիէտուշ, կ'երեւի թէ նամակներ կը գրէ իւր Պուլտինի բարեկամուհւոյն . . . : Խեղճ օրիորդ, երբ կը խորհիմ որ ես եմ պատճառ իւր վշտին և Պ. Լուիի այս դառն վիճակին, կը մտաբերեմ ճիտս քար մը կապելով զիս ջուրը նետել : Ո՛րչափ բարի դէմք մ'ունի այդ դժբաղդ օրիորդ : Եթէ գիտնայիք ինչպէս բնդունեց զիս, որ իւր նշանածը ձերբակալելու գնացած էի :

—Լուէ՛, կը տեսնես ահա որ սիրտս կը կեղեքես :

—Ներեցէք, վարպետ, ձեռքս չէ :

Այն տեսարան չեղներ մտքէս, և կը մոռնամ որ կը վշտացնէ զձեզ՝ երբոր յիշեմ:

Պահ մը լռութիւն տիրեց: Պ. Լըքոքը այնչափ յուզեալ էր որ դժուարաւ պիտի կրնար նապայտի դերը խաղալ պատշաճապէս:

Բարեբաղդաբար Թուլիաք ներկայ չէր և չէր կրնար անոր լալը տեսնել:

— Բիկաշ ըսա՞ւ քեզ՝ ի՞նչ կը խորհին ուստիկանութեան պաշտօնատան մէջ Լուիի գործին վրայ, հարցուց ծերունին իւր կսկիծը զսպել ճգնելով:

— Այո՛, պտըտած զրոյցներուն վրայ խօսեցաւ ինձ, պատասխանեց Բիէտուշ ինքզինք ըռնադատելով:

Թէ՛ ասնք մէջ և թէ՛ ի Ռոքէթ կարծիք կայ թէ գործը պիտի գէշնայ եթէ վեռաջինջ ատենին ուղղեալ խնդրագիրը մերժուի, վասն զի Սրպայէթ փողոցի դէպքը չափազանց աղմուկ հանեց լըքոքորաց մէջ... և զի ձեր որդին պարօն մ'է...:

Կ'ըսեն որ եթէ մահուան պատիժը

չնորհուի, աղաղակ կ'ենէ... պիտի պողտեն թէ օրէնքն հաւասար չէ ամենուն համար... և այլ այսպիսի բարբանջանք: Եթէ կ'ուզուի որ օրէնքն հաւասար լինի, պէտք չէ դատապարտեալ մը գլխատել, վասն զի հարուստ է, հասոյթներ ունի:

Ասկէ զատ, սա ալ կայ թէ երկու վերջին դատապարտելոց մահուան պատիժը մեղմացաւ, և այս երրորդը կը լինի յաջորդաբար: Կ'երեւի թէ յաճախակի տեսնուած չէ այս:

— Գեղեցի՛կ արդարութիւն, որով մարդու մը կեանքն իրմէ առաջ դատապարտեալ դժբաղդից աւելի կամ պակաս բաղդաւոր եղնելէն կախում ունի, ըսաւ Պ. Լըքոքը դառնութեամբ:

Եւ յարեց հեղձամիջուկ ձայնիւ.

— Ո՛րչափ ժամանակ կը կարծեն թէ կը մնայ մեզ:

— Այո մը, վարպետ, մըմնջեց Բիէտուշ: Այսօր մայիս 5 է... վերաբըննութիւնն յունիսի առաջին օրերէն առաջ չկրնար դատուիլ, եթէ...

—Աւարտէ՛:

—Եթէ յատկապէս հրաման չտրուի որ վճռալինջ ատենի դատաւորք աւելի առաջ կատարեն զայդ գործը:

Բժիշկին գործն . . . որ . . . կը յիշէք . . . կին մը թունաւորած էր ասկէց տասն երկու տարւոյ չափ առաջ, ութ աւուր մէջ լմնցաւ:

—Ո՛ւթ աւուր, կրկնեց ծերունին սարսուելով: Ո՛չ . . . ո՛չ . . . Աստուած չպիտի թողու որ զաւակս ազատելու համար ամեն բան ընելէս առաջ մեռցընեն զայն:

Բիկաշի միջոցաւ տեղեկութիւն ա՛ռ . . . Եթէ ժամանակը փութացնեն, իմացու ինձ . . . որպէս զի ուրիշ ստորագրութեամբ նամակ մը գրեմ ընդհանուր դատախազին և յայտնութիւններ խոստանամ . . . : Նամակն Անգլիայէն եկած լինի . . . հարկ կը լինի յայնժամ սպասել այդ վկայի հասնելուն, որոյ յայտնութիւնք կրնան ամեն բան փոխել . . . այսպէս ժամանակ կը չափենք . . . և ժամանակը Լուիի փրկութիւնն է:

Ասկէ զատ, չեն համարձակիր փութացնել գործը: Կ'զգան թէ երկբայելի կէտեր կան: Բարձրագոյն ատեանն իրաւագիտական որոշ կէտերու վրայ կը հիմնէ զիւր վճիռ: Բայց անդ նստող դատաւորք ալ մարդ են, և եթէ նոր ապացոյցներով Լուիի անմեղութիւնն յայտնուի, կրնան ձեւական թերութիւններ գտնել դատաւարութեան մէջ:

Բիէտուշ մտիկ կ'ընէր լուրթեամբ: Հայր Լքքօքի պէս կը խորհէր, բայց չէր խաբեր ինքզինք պատիր յուսով. չէր հաւատար դատապարտելոյն անմեղութիւնն ապացուցանելու հնարաւորութեան:

—Ս.յո՛, ըսաւ առաւել զիջմամբ քան համոզմամբ. պէտք է այնպիսի հարուած մը տալ որ ազդեցութիւն ընէ:

Եթէ կարենանք, օրինակի համար, գտնել այնպիսի վկայ մը որ յանձն առնու երդնուլ թէ պորմի Անգլիոյն սովորաբար մարդ մը կ'ընդունէր, որ ո՛չ Պ. Լուի էր, ո՛չ ալ կոշկոճամահ վաճառականն . . .

—Այդ չքաւեր : Դատակնիքը տըր-
ուելէն յետոյ ոչ ոք ձեռնհասութիւն
ունի լսելու զայդ վկայ :

—Սակայն եթէ գտնուի...: Կեցիք,
ածխավաճառը չճանչեց զՊ. Լուի. կի՞նն
ալ չճանչեց : Բայց երկուքն ալ վկա-
յեցին թէ վայելչապէս հազուած պա-
րոն մը կուգար ստէպ Մարի Ֆասիթի
տունը : Խնդիրը զանոնք այն պարոնին
հետ դէմ առ դէմ բերելն է :

—Եւ ի՞նչպէս : Եթէ ոճրագործն է,
անշուշտ ոչ ևս կ'երևնայ Արպալէթ փո-
ղոցին մէջ :

—Ագոր տարակոյս չկայ . բայց կա-
րելի է ածխավաճառն այնպիսի տեղեր
տանիլ, ուր թերևս անոր հանդիպի և
ճանչէ : Դաղափար մ'է այս, որ ութ
օրէ ի վեր կը դառնայ մտքիս մէջ. և
նախընթաց օրն, երբոր իմ բուն մոր-
թովս դուրս ելայ, գնացի խօսակցեցայ
ածխավաճառին հետ իւր խանութին
դրան մէջ, մինչև իսկ գինի մը խմցու-
ցի, և արդէն զոյգ մը բարեկամ ենք:
Վաղը կամ միւս առաւօտ կ'երթամ

կ'առջարկեմ իրեն փոքրիկ պտոյտ
մ'ընել ի միասին Փարիզի գեղեցիկ թա-
ղերուն մէջ... և տեսնենք :

—Ես դիպուածի վրայ յոյս չեմ դը-
ներ, պատասխանեց Պ. Լըքոք տխու-
թեամբ : Դիպուածը միշտ հակառակ ե-
լաւ մեզ :

Ըսել չէ թէ այդ գաղափարդ չդ՛ո-
ծագրելու խորհուրդ կուտամ քեզ. բայց
ես առաւել յոյս ունիմ այն ճակատա-
մարտէն զոր այս իրիկուն բացի Տիկին
Տրանէյի տունն երթալով :

—Թուլպիաքի տարփուհւո՞յն : Այո',
նա քաջ տեղեկութիւն պարտի ունե-
նալ անոր վրայ, եւ ես ձեռքս կրակը
կը խօթեմ որ այդ մարդ կասկածելի է:
Նախ մեծ գումարներ կը ծախսէ.
և ոչ ոք դիտէ թէ ուստի կուգայ իրեն
այդ դրամ :

Անշուշտ ոստիկանութեան պաշտօ-
նատունէն ստացած դրամը չկրնար բա-
ւել իւր բազմաձախ կենաց :

Ահա պարզելու կէտ մը, և շատ
երաւունք ունիք իւր ընկերութեան մէջ
մտնելու :

Լաւ միտքս եկաւ, վարպե՛տ, ձեր ծպտումը կատարելապէս կ'ընեց:

—Վայրկեան մ'իսկ չերկբայեցաւ Պահուրի իշխանը լինելուս վրայ:

—Ճշմարիտ է սակայն թէ բաւա-
կան յաջողած էք հնգիկ իշխանի դե-
րին մէջ, իմ սպասաւորական դերէս
աւելի: Պարեգօտն և փաթթոցը զէն
չունին, երեսիս ներկն ալ շատ չնեղեր
դիս: Գոռարին եկող և զիս նեղացնող
բանն է լուռ կենալ և չծխել: Բայց
վրէժը կը հանեմ երբոր Բիկաչի հետ
լինիմ:

—Մտիկ ըրէ, ըսաւ կեղծ նապա-
պըն. ես քեզ չափ հեռի չեմ երթար,
ես չեմ ամբաստաներ զԹողպիաք, բայց
կ'ուզեմ ճշդիւ գիտնալ թէ ինչո՞ւ այդ-
չափ կ'աշխատի ՕՍիւլիվանի ժառանգ-
ները գտնելու:

Վաղը գործի մարդ մը պիտի ղրկէ
ինձ, և ես առատաբար պիտի վար-
ձատրեմ անոր ընելիք ձեռնարկները:

—Շատի պիտի նստի ձեզ, վարպե՛տ:

—Փոյթս չէ: Գիտես որ մտադիր

եմ, եթէ հարկ լինի, մինչեւ իմ վերջին
բնիոնս սպառել զաւակս աղատելու
համար:

Միւս կողմէ, աւելցուց Պ. Լըքոք
կէս ժպիտով, այս իրիկուն Անգլի-
ուհւոյն դահլճին մէջ բաւական դրամ
շահեցայ, որք կը բաւեն իմ առաջին
ծախուց:

—Թշնամիէ առնուած կողոպուտ,
ըսաւ Բիէտուշ զրուարթութեամբ:

—Ձեռնարկներուն վրայ պիտի հըս-
կեմ ի մօտոյ, շարունակեց ծերունին,
և զու պիտի օգնես ինձ:

Կարելի է նաեւ որ ես յարարերու
թիւն կապեմ կնոջ մը հետ, որ Անգ-
լիուհւոյն բարեկամն և խորհրդակիցն
է. անոր միջոցաւ կրնամ շատ բան ի-
մանալ:

Գլխաւորապէս կը յուսամ որ նա
կ'ըսէ ինձ թէ ո՞վ և ի՞նչ է ճշդիւ այդ
Արապէլլա Տիսնէյ, զոր Թողպիաք ար-
ձակած է բարձր կարգէ խառնակեցիկ
կանանց ընկերութեան մէջ:

Բիէտուշ ընաւ չխանդավաւեցաւ

այս խօսքերէ : Չէր ըմբռներ բնաւ այն առնչութիւն որ կար ընդ մէջ տարփասէր ընկերութեան հարկան , ինչպէս որ կը սիրէր կոչել զԹողլիաք , և Արպալէթ փողոցի ոճրին :

Դեռ չէր համարձակեր խոստովանիլ ինքն իրեն , բայց կը թուէր իրեն թէ իւր վարպետն ընկած էր քիչ մը :

— Ահա իմացուցի քեզ պէտք եղածն , ըսաւ հայր Լքքոք . կը մնայ քեզ ըստ այնմ գործել :

Քեզ պիտի յանձնեմ լրտեսել այն գործի մարդը , զոր Թողլիաք պիտի ղրկէ ինձ . բայց նախ պէտք է որ վաղը տեսնես զԲիկաչ և աղաչես իմ կողմէ որ ըսել տայ որդւոյս թէ կ'աշխատուի իրեն համար , և կը խնդրուի որ չվհատի : Կը վախնամ որ յուսահատութիւն գալով վրան՝ կ'սպաննէ ինքզինք :

— Այդ կողմէ , վարպետ , վտանգ չկայ . կանոնին ենթարկեալ է . գիշերները ձեռնարգել քոթանակ կը հագցնեն , և մինակ չեն թողուր երբէք :

Գալով այն յանձնարարութեան զոր

կ'ընէք ինձ , Ռոքէթի բանտապանը կը կատարէ : Բարի տղայ մ'է , որ կը սիրէ զԼուի , և պատրաստ է իւր եռամսեայ թոշակը տալ , որպէս զի կարող լինի աւետել նմա թէ կեանքը շնորհուած է :

— Ես կենաց շնորհ չեմ ուզեր , ըսաւ ծերունին ամուր ձայնիւ , ես անոր անմեղութեան և առաջին վիճակին վերահաստատման վճիռ կ'ուզեմ : Արպալէթ փողոցի բուն ոճրագործին կառավրնատումը կ'ուզեմ . այո՛ , կ'ուզեմ որ ես ինքնին արդարութեան ձեռքն յանձնեմ զայն :

Եւ ձեռք ձգելու համար պէտք է նախ խուլ-համրը գտնեմ , զոր ոճրագործը կամ մեղսակիցները փախուցին :

Մօտեցանք Կրանտ-Օթէլի , լռենք : Ես նորէն Պահուրի նապապ եմ , դու ալ Ալի :

Վաղն , երբոր Թողլիաքի ղրկելիք գործի մարդը տեսնեմ , կը հասկցնեմ քեզ ինչ որ կ'սպասեմ քեզնէ :

Հնդկաստանի մէջ նապապներն ուշ կ'եննեն առաւօտները : Կրանտ-Օթէլ իջնող նապապն ալ չէր փոխած իւր արեւելեան սովորոյթները :

Մինչեւ կէս օր անտեսանելի էր . և հաւատարիմ Ալի , որ իւր տիրոջ նընջասենեկին դրան առջեւ կը պառկէր , մարդ չէր թողուր ներս մինչեւ որ իւր տէրն արգելքը վերցնէր :

Ճաշն օթեւանին մարդիկը կը տանէին , և կերակուրները սեղանին վրայ դնելէ յետոյ կը մեկնէին :

Նշանաւոր Ասիացիք առանձին ճաշելու սովորութիւն ունին , և միայն սեւամորթ սպասաւորը կրնար ներս մըտնել և ծառայել Պահուրի իշխանին :

Սպասաւորն ալ տիրոջմէն աւելցած կերակուրները կ'ուտէր , որ յոյժ առատ էին , վասն զի ճաֆէր ամեն օր ութ մարդոց համար ճաշ կը հրամայէր :

Ուստի թէ՛ իշխանն և թէ՛ ծառայն միապէս քաջուած կ'ապրէին :

Եւ այս գրեթէ ծածկախորհուրդ-

կեանք՝ ակնածելի ըրած էր զիրենք օթեւանին սպասաւորաց , որք յոյժ հաւամէտ են արհամարհելու իրենց հետ ընտանեցող անձերն :

Ասկէ զատ՝ կառքով դուրս կ'ենէին միշտ : Կառքը , զոր նապապը վարձած էր Փարիզ եկած ժամանակ , օթեւանին կողմնական դռներէն միոյն առջեւ կ'ըսպասէր , և Ալի ալ կառքին մէջ կը նըստէր գեղեցիկ ծերունւոյն քով , զոր Փարիզցիք զմայլմամբ կը դիտէին ամեն օր Շանգ-էիզէի դըօսալայրին մէջ :

Երբոր այցելու մը ներկայանար , և այս ալ բաւական յաճախ կը պատահէր , վասն զի հարուստ օտարականները թախանձողք անպակաս են , Ալի ահոր այցետոմսը կ'առնուր առանց խօսք մ'արտասանելու , կը տանէր իւր տիրոջ , յետոյ կը վերադառնար միշտ լռիկ , և ներկայանալ խնդրող անձը ներս կը տանէր :

Այս արարողութիւն անփոփոխելի էր ցերեկուան հիմնագրին պէս :

Ի՞նչ բանի կը գործածէր նորին

հնդիկ վսեմութիւնն այն ժամեր՝ զորս քունի կամ չրջագայութեան չէր նուիրեր : Ոչ ոք գիտէր օթեւանին մէջ , և գիտնալու ալ չափազանց հետաքրքիր չէին , վասն զի այդ աշխարհաքաղաքացի օթեւանի մարդիկը վարժ էին ամեն տեսակ այրանդակութեանց :

Կենթադրէին թէ իշխանն իւր ժամանակին մեծ մասը կ'անցունէր շքեղ նարգիլակ մը ծխելով , զոր իւր կարասեաց հետ բերած էր , և զոր Ալի միշտ մաքուր և սլաքաւոր վիճակի մէջ կը դնէր :

Եւ բոլորովին սխալ էր այս կարծիք : Հայր Լըքոք իւր բնակարանին արեւելեան կերպարանք տալու համար գնած էր զայն նարգիլակ՝ երբոր Լոնտրա գընացեր էր :

Երբէք չէր գործածեր զայն :

Բիէտուշ ալ հողէ ծխափող միայն կրնար քաշել . ուստի շատ կը ցաւէր որ իւր խաղցած դերը թոյլ չէր տար իրեն անձնատուր լինիլ իւր սիրելի ըզբօսանաց :

Պ. Լըքոք գլանիկ կը ծխէր մերթ ընդ մերթ , վասն զի հնդկաց գործածած նարգիլակին գործածութիւնը դժուար պիտի գար իրեն :

Արապէլլա Տիսնէյի երեկոյթին հետեւեալ օրը , կէս օրէն երեք ժամու չափ յետոյ , երբոր նապապն՝ իւր ծառային հետ առանձնացած՝ հրահանգներ կուտար անոր իւր սպասած այցելութեան նկատմամբ , բնակարանին դռան զանգակն հնչեց :

Բիէտուշ գիտէր իւր բնելիքն , և գնաց դուռը բանալ , մինչ հայր Լըքոք Պահուրինապապին վայլած փառահեղ դիրքը կ'առնուր բազմոցին վրայ :

Վայրկեան մը յետոյ , Բիէտուշ , որ բառ մ'իսկ պատասխանած չէր ներկայացեալ այցելուին , որ կը հարցնէր թէ նորին վսեմութիւն կը հաճէ՞ր ընդունիլ Պ. Թոլպիաք տը Թէնչպրէի կողմէ եկած անձ մը , Բիէտուշ , պալատական համրի մը պէս անվրդով , դահլիճէն ներս մղեց մարդ մը , որոյ ոչ գէմքն և ոչ կերպարանքն յարգելի

հանդամանք մ'ունէին :

Ձառաղէմ մարդուկ մ'էր, մօրուաւոր, թաւահեր, խաշած խնձորի պէս խորշումած, և աղքատիկ ու գրեթէ գլխով կերպարանքով :

Հագած զգեստն իրեն համար չինուած չէր թուեր. մաշած վղկապը շապիկի հետք մը չէր երեւցներ, և դորշ փեղոյրը, զոր ձեռքը բռնած էր, երկար ծառայութիւններ կրնար թուել :

Ոչ երիտասարդ կերեւէր, ոչ ծեր : Որոշ հասակ մը չունէր :

Յոյժ գէշ կտրտրած մօրուք մ'ամբողջովին ծածկած էր ծնօտը, շրթունքն ու այտերն, և խոշոր ապակիներով կանանչ ակնոց մ'անհնարին ըրած էր աչերը տեսնել :

Կորացեալ հասակ, տնկուած ուսեր և կամարածեւ սրունքներ կ'ամբողջացնէին զայդ ագեղ կազմութիւն :

Նապապն ա'յնչափ ուշադրութեամբ կը նայէր անոր, որ մոռցաւ աթոռ մը ցոյց տալ նշանացի :

Տարտամ կերպիւ կը թուէր իրեն

թէ այդ տարօրինակ անձ՝ Կրանտ-Օթէլ գալու համար վարձած էր հագած զգեստն և դէմքն ալ յարդարած :

Ինչեւոր, զայն ներս մտցնելէ յետոյ, նախասենեակը քաշուած էր ա'յնպիսի նայուածք մը նետելով իւր վարպետին, որ «զգուշացիք» ըսել էր :

— Տէ՛ր իշխան, ըսաւ մարդն աղօտ ձայնիւ և գերմանական արտասանութեամբ, անունս Հոլձ է, և Պ. Թոլպիւք զրկեց զիս :

— Այո՛, գիտեմ, պատասխանեց Պ. Լըքոք իշխանական դէմքով : Նստէք :

Պ. Հոլձ նստաւ թիկնաթոռի մ'եզրը, փեղոյրը ծունգին վրայ դրաւ, երեք մատով առատ ընչախոտ քաշեց տօսախէ բնչատուփի մը մէջէ, քառեակաւոր թաշկինակի մը մէջ խնջեց շառաւմամբ, և սկսաւ խօսիլ այոպէս :

— Տէ՛ր իշխան, Պ. Թոլպիւք հասկըցուց ինձ ձեր ուղածն : Իմ մասնագիտութիւնս է բացակայ անձինք և անժառանգ վախճանելոց ժառանգներ

փնտռել: Այս տեսակ գործողութեանց մէջ ձեռք բերած անակնկալ յաջողութեամբքս հանրածանօթ եմ: Ուստի կը յուսամ որ ձեզ ալ քիչ ժամանակի մէջ կարող կ'ընեմ ձեր ազնիւ նպատակին հասնիլ ի նպաստ ժառանգաց ՕՍիւրիվան հաղարապետին:

— Ըսին ինձ արդարեւ թէ դուք յոյժ ճարտար էք այդ գործի մէջ, պատասխանեց Հնդիկին, որ խօսակցութիւնն երկարել կ'ուզէր, որպէս զի ժամանակ ունենայ զննելու Թոլպիաքի յանձնարարած մարդը:

— Ես ուղիղ մարդ եմ գործի մէջ, ըսաւ մարդուկն, և պարտիմ ըսել ձեզ, տէ՛ր իշխան, թէ այս տեսակ ձեռնարկք մեծ ծախուց կը կարօտին:

Ծախքեր կան թղթակցութեանց, արձանագրութեանց ընդօրինակման, պաշտօնական թղթոց խմբագրութեան և գործակատարաց վարձատրութեան:

Այսպէս, դեռ մօտ ժամանակներս, Ռոժէ անուն անձի մը ժառանգները գտնելու համար հարկադրեցայ Ֆրան-

սայի մէջ և ուրիշ երկիրներ գտնուող բոլոր Ռոժէներուն ազգահամարը վերաշինել, և գործին մէջ շահ ունեցողը վճարեց ամեն ծախք:

— Կը հասկնամ զայդ, ըսաւ նա. պապը Պ. Հոլձի աղտոտ փեղոյրը դիտելով:

Մարդն հասկցաւ և շարունակեց համարձակ կերպիւ.

— Ձեր վսեմութիւն կը կարծէ անշուշտ թէ ես աղքատ մարդ մ'եմ և չեմ կրնար պէտք եղած ծախքն ընել:

Կը փութամ ուղղել ձեր այդ սըխալ կարծիք: Արդարեւ կերպարանքս գծուծ է. բայց իմ դրութիւնս է. եթէ վայելչօրէն հագուիմ, լուրջ մարդ չեն համարիր զիս. ուստի հինսովին լաթեր կը հագնիմ, որպէս զի ինքզինք մեծ մարդ կարծեցնել ուզող խաբեբայ մը չկարծուիմ: Բայց, եթէ հարուստ չեմ, յոյժ դիւրակեաց եմ. և եթէ առաջին ծախքերը կանխիկ վճարել կը խնդրեմ ձեզնէ, պատճառն այն է որ չեմ ուզեր սովորութիւններէս խոտո-

բիւ :

Իմ սկզբունքս է որ դործին տէրը պարտի վճարել սկզբնական ծախքերն :

— Այդ մասին դժուարութիւն մը չկայ , ըսաւ Պահուրի իշխանը ժպտելով :

Մինչեւ իսկ հարկ չկար ձեզ հաւատոյ դաւանութիւն ընել աստ , վասն զի Պ. Թուլպիաք իմացուցած էր ինձ թէ դուք նաւ չէք նստիր երբէք առանց պաշարի :

— Պաշար բուն բառն է , և կ'ըսքանչանամ որ ձեր վսեմութիւն այդչափ լաւ գիտէ մեր լեզուն :

— Մանկութենէս ի վեր կը խօսիմ : Բոնտիշէրի մէջ , ուր կեանքս անցուցած եմ , Ֆրանսացիներ միայն կը տեսնէի :

Բայց վերադառնանք մեր դործին : Սկսելու համար տասն հազար ֆրանք կը բաւէ՞ ձեզ , ըսաւ Ճաֆէր՝ պանքատմսերու խօսք մ'առնելով իւր նստած բազմոցին բարձերուն միոյն տակէն :

— Կատարելապէս , պատասխանեց

Պ. Հոլձ : Երբոր այդ գումար սպառի , ըրած ծախուցս հաշիւը կը ներկայացընեմ ձեզ . և եթէ տակաւին յաջողած չլինիմ , յաւելուած մը կուտաք ինձ :

— Յոյժ լաւ : Հաճեցէք ուրեմն նախ առնուլ զայս :

Մարդն իսկոյն ձեռքն երկնցուց տասն հատ հազար ֆրանքնոց ծրար մը ստանալու համար , և փութապէս իւր մաշած զգեստին գրպանը խօթեց :

Այս երկու շարժում նշանաւոր արագութեամբ կատարելէ յետոյ , գլուխը խոնարհեցուց , և նապապն առաջին անգամ կրցաւ Պ. Հոլձի աչերը տեսնել ակնոցներուն վրայէն :

— Լաւ , ըսաւ մտքէն , այժմ դիտեմ բնելիքս : Եւ յարեց հանդարտօրէն .

— Կրնամ ուրեմն յուսալ որ քիչ ժամանակէն տեղեկութիւններ պիտի բերէք ինձ՝ հօրս լաւագոյն բարեկամին ազգականաց վրայ , որք մինչեւ այսօր անձանօթ մնացած են :

— Քիչ օրէն , տէ՛ր իշխան : Իմ տը-

նորէնութեան ներքեւ գտնուող դործա-
կալութիւնն այնպէս կազմուած է, որ
կը ներէ ինձ շուտով հասնիլ մեր նը-
պատակին :

Աշխարհիս ամեն կողմը ճիւղեր ունի :

Միւս կողմէ պատճառներ ունիմ
հաստատելու թէ հանգուցեալ ՕՍիւ-
լիվանի կողմնական գծով սերունդք ծը-
րանսա կը բնակին :

Միայն թէ, տէ՛ր իշխան, դործի սկը-
սելէ առաջ բան մը պիտի հարցնեմ
ձեզ :

— Ես ալ, ձեր ընելիք հարցման
պատասխանելէ առաջ, հարկադրեալ
եմ վայրկեան մը մինակ թողուլ ձեզ :
Հրամաններ ունիմ սպասաւորիս տալու,
և չեմ ուզեր ձանձրացնել ձեզ այն-
պիսի խօսակցութեամբ մը, որ ան-
հասկանալի է ձեզ :

Զայս ըսելով, Պահուրի իշխանն ոտ-
քի վրայ ելաւ, յամրաքայլ անցաւ դահ-
լիճէն և նախասենեակը մտաւ, առանց
մոռնալու ներսէն դրան նիզը դնել :

Ալի իւր տեղը կեցած էր ձիգ և

անշարժ, ինչպէս որ կը վայրէջ տիրոջը
դրանն առջեւ պահպանութիւն ընող
ստրուկի մը, բայց կատարելապէս պատ-
րաստ Բիէտուշ լինելու, երբոր պէտք
լինէր :

Հայր Լըքոք անոր քով գնաց, և
սկանջն ի վար ծռելով :

— Դիտե՛ք ո՛վ է այս չարածճին,
հարցուց :

— Թուպիաքի մէկ դործակալն ան-
շուշտ, պատասխանեց Բիէտուշ ցած
ձայնիւ :

— Աղկէց լաւագոյնը, տղա՛ս, ըսաւ
սուտ նապապը, նոյն ինքն թուպիաք :

— Կարելի չէ, ըսաւ Բիէտուշ. թու-
պիաք ծեր չէ, ձառադէմ ու խեղա-
թիւր չէ, մօրուք բնաւ չունի, և քիչ
մ'ալ ճաղատ է :

— Աներկբայ եմ որ նոյն ինքն է,
պատասխանեց Պ. Լըքոք :

— Ուրեմն առաջին կարգի վարպետ
մ'է ծպտման արհեստին մէջ : Այդ կեր-
պարանքով կրնայ ոստիկանութեան պաշ-
տօնատան ամեն դիւանները մտնել՝ ա-
ռանց բնաւ ճանչուելու :

—Կարելի է . բայց երբոր ինձ հետ
գործ ունենայ , բազմափորձ մարդու մը
հետ է գործը : Գլուխը ծռեց , աչերը
տեսայ ականոցին վրայէն . այսչափ բա-
ւեց ինձ , իսկոյն ճանչեցի զայն :

—Երանի թէ նա ալ ձեզ չճանչէր :

—Անհնար է : Երէկ գիշեր երեք
ժամ անցուցի անոր հետ դահլճի մը
մէջ , ուր քառսուն մոմ կը վառէր , զիս
յոտից ցգլուխ զննեց ուշադրութեամբ ,
ես ալ կրեցի փորձն , և հաւատաց կա-
տարեալ նապապ մը լինելուս : Եթէ
ճանչէր զիս , չէր շփուէր ինձ հետ :

—Բայց կը հարցնեմ ես ինձ թէ
ինչո՞ւ ինք անձամբ եկած է՝ փոխանակ
ճշմարիտ գործակատար մը ղրկելու :

—Վասն զի չուղեր մարդ զնեղ իւր
խաղին մէջ , և այս ալ ապացոյց մ'է
թէ ես լաւ շաղի մէջ եմ : Եթէ ՕՍԻւ
լիվանի ժառանգութեան մէջ ուղղակի
շահ չունենար , այսչափ աշխատութիւն
չէր յանձն առնուր :

Բայց երկար խօսակցելու ժամանակ
չէ : Զիս կ'սպասէ և գուցէ մեզ մտիկ
ալ կ'ընէ դրան ետեւէն :

—Բան մը չկրնար իմանալ մեր վրաս
վրասուքէն :

—Լաւ , բայց աճապարենք : Ո՞րչափ
ժամանակ պէտք է քեզ երեսդ մաք-
րելու , քաղաքացւոյ կերպարանք մը
նելու , և երթալ Պուլվարին վրայ կենա-
լու Կրանտ-Օթէլի դրան մօտ :

—Քսան վայրկեան : Զիս Արաբի պէս
սեւցնող ներկը սատանայի պէս դիմաց-
կուն է : Եթէ սոսկ ծպտում լինի , բան
մը չէ . բայց մորթս փոխել հարկ է :

—Հոգ մի՛ ըներ . ես զայն քսան եւ
հինգ վայրկեան վար կը դնեմ , որով
հինգ վայրկեան ալ աւելի կ'ունենաս :

—Եւ երբոր քիթը կուպրին վրայ
ցուցնէ (փողոցն ելնէ) , պիտի լրտեսեմ
զինքն . հասկցայ :

—Պիտի լրտեսես մինչեւ որ ուր մըտ-
նելը տեսնես : Ես կը կարծեմ որ իւր
Կոտոյ փողոցի տունը չպիտի երթայ :

—Անգլիուհւոյն տունը պիտի եր-
թայ թերեւս :

—Այդ ալ չեմ յուսար : Յատուկ
բնակարան մը պարտի ունենալ մորթը

փոխելու համար , և կը կարծեմ որ եթէ այն տեղը սուրինք , շատ բան կրնանք իմանալ :

Ուստի բաց աչքդ և մի՛ դեգերիր ճանբան : Երբոր դու երթաս , ես օթեւանին մարդիկը կոչելով կ'ըսեմ թէ այսօր դուրս չպիտի ելնեմ , և աստ կ'ըսալասեմ մինչեւ որ վերադառնաս :

— Ամեն բան կը խորհիք , վարպետ . ստուգիւ բերկրութիւն է աշխատիլ ձեզ հետ :

— Գնա՛ մորթդ ճերմկցու և հագուէ , ըսաւ հայր Լըքոք : Եւ կամացուկ մ'ետ դառնալով գնաց բացաւ դահլճին դուռը :

Պ. Հոլձ չէր շարժած իւր տեղէն : Նստած կը մնար թիկնաթոռին եզրն , և նապապը տեսնելուն պէս ոտքի վրայ ելաւ՝ իբր զսպանակէ մը մղուելով :

Ճափէր ձեռքովը նշան ըրաւ որ նըստի , և ինքն ալ վեհաբար նստելով բաղմոցին վրայ , ըսաւ գրաւիչ դէմքով .

— Բան մը պիտի հարցնէիք ինձ , պարոն :

— Այո՛ , տէ՛ր իշխան , պատասխանեց Պ. Թուպիաքի զրկած մարդը խօնարհելով , մեր գործին վերաբերեալ տեղեկութիւն մը , որում պէտք ունիմ գործի ձեռնարկելէ առաջ :

Երէկ իրիկուն յստակօրէն հասկցուցեր էք ձեր դիտաւորութիւններն իմ մեծարոյ յաճախորդիս , Պ. տը Թէնչպրէի , որ այս առաւօտ ինձ հաղորդեց :

Ծանուցեր էք իրեն թէ կ'ուզէք հարստացնել ՕՍիւլիվանի բնտանիքն . և երբոր ինք դիտողութիւն ըրեր է ձեզ թէ հանգուցեալ ՕՍիւլիվան տասն միլիոն թողած է , որ իւր կողմնական ազգականաց մերձաւորագունին պիտի ընկնի , դուք ալ յայտարարեր էք թէ ձեր բոլոր գոյքը միւսներուն պիտի տաք , այսինքն անոնց՝ որ աղքատ մնան , ի բաց առեալ զայն որ ՕՍիւլիվան հազարապետին թողած հարստութիւնը ժառանգէ :

— Արդարեւ այդ է իմ որոշումս , և չեմ փոխած :

— Ես ալ այդպէս կը հաւատամ ,

բայց ներում կը խնդրեմ պարագայ մը
ներկայել ձեզ, որ թերեւս չէ եկած ձեր
միտքը :

— Խօսեցէք, պարոն :

— Հաւանական է որ ՕՍիւլիվանի
քանի մը կողմնական ազգականք կեն-
դանի լինին դեռ : Կրնայ ենթադրուիլ
իսկ թէ իւր կողմնական ազգականք
բազմաթիւ լինին, վասն զի ես ար-
դէն գիտեմ թէ հազարապետը չորս
քոյր ունէր, որոց ամենն ալ ամուս-
նացեալ են :

Եթէ այսպէս է, ձեր ազնիւ դի-
տաւորութիւնը գործադրելու արգելք
մը չկայ :

Ամենէն մերձաւոր քեռորդին կը
ժառանգէ հազարապետին թողած տա-
սքն միլիոնն, իսկ զուրկ մնացողներն ալ
դժբաղդ չեն մնար ձեր շնորհիւ :

Բայց կրնայ լինիլ նաեւ, որ հազա-
րապետին մէկ ժառանգք միայն ողջ
մնացած լինի :

Այն մէկն անբաւ հարստութեան
տէր պիտի լինի, վասն զի իւր մեծ

մօրեղբօր հարստութիւնն ամբողջապէս
պիտի ժառանգէ :

Ուրեմն բնաւ պէտք չունենար ձեր
հարստութեան :

Պիտի ուզէ՞ք անպատճառ անոր թո-
ղուլ :

Նապապը՝ վայրկեան մը խորհելէ
յետոյ ըսաւ՝ կշռելով իւր խօսքերն .

— Սյդ գաղափար չէր ներկայացած
իմ մտաց : Կը թուէր ինձ թէ չորս ճիւ-
ղերէ բաղկացեալ ընտանիք մը՝ միակ
ժառանգորդ մ'ունենալու չափ չէր կըր-
նար անհետիլ այսչափ քիչ ժամանակի
մէջ :

Եւ, կը խոստովանիմ ձեզ թէ, կը
փափաքէի որ բազմաթիւ ներկայացու-
ցիչներ ունենար տակաւին. վասն զի ես
անոնց ամենն ալ յագեցնելու չափ հա-
րըստութիւն ունիմ, և յոյժ քաղցր կը
լինէր ինձ բազմաթիւ մարդիկ երջան-
կացընել :

Բայց, եթէ ՕՍիւլիվանի արիւնը մի-
ակ անձի մ'երակներուն մէջ կը վաղէ
այսօր, այդ բան պատճառ մը չկրնար
լինել դիտաւորութիւնս փոխելու :

Երախտագիտութիւնը չչափուիր ընկերական վիճակով, և իմ երախտագիտութիւնս կը վերաբերի այն անձին որ ժամանակաւ հօրս կեանքն ազատող քաջարի սպային սերունդէն է :

Սուտ նապապը՝ խօսած ժամանակ՝ աչքէն չէր վրիպեցներ սուտ գործակատարն, և նշմարեց որ իւր տուած ապահովութիւնն յոյժ հաճելի էր նմա :

Պ. Հոլձ կարծես թէ ծանր բեռէ մ'ազատելով շտկուեցաւ, և վերահաստատեց իւր քթին վրայի ակնոցն, որ երեսին մկանց թեթեւ ցնցումէն խախտած էր :

— Տէ՛ր իշխան, գոչեց, այդ զգացում պատիւ կը բերէ ձեզ, և այժմ, որ լիովին համոզուած եմ ամենակարեւոր կէտի մը վրայ, գործի ձեռնարկելէ զատ ուրիշ բան չմնար ինձ :

Եւ պիտի աշխատիմ ամենայն եռանդովս և մտաւորական կարողութեամբ, և . . .

— Կը կարծէ՞ք, պարոն, թէ երկար տեւեն :

— Բաւական ժամանակ կը պահանջեն, վասն զի մեծ դժուարութիւնք կան :

— Այս հարցում կ'ընեմ ձեզ, վասն զի շուտով յաջողիլ կ'ուզեմ : Նախ, եւրոպիոյ մէջ բնակութիւնս չկրնար երկարիլ անսահմանաբար, մանաւանդ կը բաղձամ որ հօրս կնքած պարտքն անյապաղ հատուցանեմ :

Այս պատճառաւ առաջարկ մ'ուներիմ ձեզ : Դեռ չխօսեցանք այն արդար վարձատրութեան վրայ զոր պիտի պարտիմ ձեզ երբոր յաջողի ձեր ձեռնարկ : Դուք որոշեցէք . ինչ որ ալ լինի դուժմարը՝ կ'ընդունիմ կանխաւ . բայց կը կրկնապատկեմ զայն՝ եթէ յաջողիք մինչեւ որոշեալ ժամանակ մը, օրինակի համար մինչեւ . . .

— Մինչեւ մէկ ամիս, ընդմիջեց գործակատարն :

— Աւելի կը սիրեմ մինչեւ տասն և հինգ օր :

— Տասնեւհինգ օր, քիչ է : Բայց ամեն ճիշդ կը թափեմ ձեր վսեմու-

Թիւնը գոհ ընելու : Եւ վայրկեան մ'իսկ չկորսնցնելու համար , հրաժեշտ պիտի խնդրեմ ձեզնէ :

Սուտ նապապը ժամացոյցին նայեցաւ , և հաշուելով որ Բիէտուշ ժամանակ ունեցած էր իւր մօրթը փոխելու , վար չդրաւ զՊ. Հոլձ , որ ոտքի վրայ ենկելով աւելցուց .

— Տէ՛ր իշխան , վաղը պատիւ պիտի ունենամ մուրհակին պատճէնը ձեզ զրկելու , զոր կը յուսամ թէ չէք զլանար ստորագրել :

Ձեր վսեմութիւնը գիտէ թէ գործերը գործ են , և չգժդմիր ինձ դէմ , որ դրաւոր պայմանագիր մը բերանացի խոստումէ նախամեծար կը համարիմ :

— Բնաւ չեմ գժդմիր , ըսաւ Պա. հուրի իշխանը ժպտելով : Եւ որպէս զի առաւել ևս ապահով լինիք , կ'արտօնեմ զձեզ երթալ Ռոչիլտի դրամատունէն ստուգել թէ ի՞նչ գումարի կը հասնի իմ ընթացիկ հաշուոյս վարկն :

— Աւելորդ է , տէ՛ր իշխան , գոչեց

սուտ գործակատարն , որ արդէն գիտէր , որովհետեւ նոյն առաւօտուն գընացած տեղեկութիւն ստացած էր նապապին առ ձեռն պատրաստ դրամագլխին վրայ :

Եւ գումարն ալ բաւական կըլոր էր , վասն զի Պ. Լըքոքի բոլոր հարստութիւնն այդ դրամագլխոյ կազմութեան գործածուած էր :

— Կը մնայ ինձ ստացագիր մը տալ ձեր վսեմութեան ինձ քրած տասն հազար ֆրանքի կանխավճարին համար , ըսաւ Պ. Հոլձ :

— Կրնաք ձեր վաղը զրկելիք մուրհակին կցել , պատասխանեց նապապն :

Եւ ոտքի վրայ ելաւ հասկցնելու համար թէ վերջացած էր ունկնդրութիւնը :

Թուպիաք , — վասն զի նոյն ինքն էր , և հայր Լըքոք չէր սխալած , — Թուպիաք ոչ ևս բան մ'ունէր ըսելիք , և յոյժ գոհ էր առատասիրտ Ասիացւոյն հետ ունեցած տեսակցութենէն :

Խոնարհութեամբ ողջունեց , և ետ ետ երթալով դուրս ելաւ :

Պ. Լքքոք անոր հետ զնաց մինչեւ դահլճին դուռն , և տեսնելով որ սեւ սպասաւորն իւր տեղը չէր նախասենեկին մէջ , ըսաւ .

—Փարիզի բնակութիւնն ամենէն հաւատարիմ ծառայներն իսկ գլխէ կը հանէ : Քառորդէ մ'աւելի եղաւ որ նամակ մը տուի տնտեսիս՝ օթեւանին նամակատուիք տանիլ ձգելու համար , և տակաւին չէ վերադարձած : Եթէ երեք ամիս մնամ աստ , բոլորովին պիտի գէշնայ :

Բարեբաղդաբար , պարոն , դուք չէք գործածեր այսպիսիներ մինչև իսկ հաղարապետին ժառանգները գտնելու համար , աւելցուց զուարճութեամբ :

Կարծեցեալ Պ. Հովն վերստին հաւատաց թէ մինչև տասնհինգ օր ի գլուխ պիտի հանէր իւր ստանձնած գործն , և դուրս ելնելով՝ օթեւանին սանդուղն ի վար իջաւ արագապէս :

Երբոր ոտքը Պուլվարին կպրասալին վրայ դրաւ , Բիէտուշ արդէն կը ճեմէր անդ տասն վայրկեանէ ի վեր :

Բիէտուշ ամեն բանի մէջ ճարպիկ էր : Ժամանակաւ զօրագունդի մէջ և ետքն ալ ոստիկանութեան պաշտօնի մէջ մշտնեղէն ի վեր վարած կեանքը վարժեցուցած էր զայն արագ և յաջող ելք գտնել ամեն դժուարութեան մէջ :

Հանգերձի և մինչև իսկ մորթի փոփոխութիւնը խաղ մ'էր նախորդ 29 թուոյն համար :

Քառորդի մը մէջ Սլի սպասաւորը լաւ քաղաքացի մ'եղած էր , մաքուր հագուած , նոր սափրուած և ըստ բաւականի խրշմերես :

Պէտք է ըսել թէ իւր տիրոջ հետ Կրանտ-Օթէլի օթեւանը ղետեղուած ժամանակ փութացեր էր սուտ նապապին ընդարձակ բնակայարկին մէջ սենեակ մ'ընտրել , որ հանգերձարանի և հագուելու խուցի տեղ կը ծառայէր իրեն :

Բանալին իւր վրայ կը պահէր , և իրմէ զատ ոչ ոք կը մոնէր անդ :

Օթեւանին սպասաւորները կը կարծէին իսկ թէ Հնդկաստանէն բերած

վարձակ մը կը պահէր անդ Պահուրի իշխանին համար :

Բայց որովհետեւ հարկ էր որ այդ վարձակ՝ մեծաշուք օթեանը մտնելու համար՝ արկղի մը մէջ զօղած լինէր , ոչ ոք կը հաւատար այսպիսի յիմարական պատմութեան մը , և հանդիստ կը թողուէր սեւամորթ տնտեսը :

Բիէտուշ իւր արհեստին բոլոր զինարանն այն սենեկին մէջ մթերած էր :

Լոնտրայէն , ուր Պ. Լըքոքի հետ գնացած էր իրենց ձեռնարկին վերաբերեալ աշխատութեանց պատրաստուելու , բազմադիմի դերականարուութեանց համար պէտք եղած մանրասարերը գնած էր :

Ձանազան զգեստներ , կեղծամներ , երեսի ներկեր և զանոնք հանելու համար քիմիական ջուրեր ունէր :

Իւր տիրոջ համար ալ պէտք եղած պատրաստութիւնն ըրած էր , նախատեսելով թէ հնդիկ իշխանը կրնար Թըրանսացի դառնալու պէտք ունենալ :

Սյս միջոցները գործածելու ար-

ուեստին քաջահմուտ լինելով , Բիէտուշ այն օրը դերազանցած էր ինքզինք , Իքթիթելական պարկեշտ քաղաքացւոյ մը կերպարանք , դէմք և ձեւ առած էր :

Կը յածէր Պուլվարին վրայ Կրանտ-Օթէլի առջեւ , սքանչացմամբ դիտելով այն բաց կառքերն՝ որք օթեանին դռնէն դուրս կ'ենէին ամերիկեան գեղուհիներով լի , լրագրավաճառաց փոքրիկ խանութներուն առջև կը կենար և պատկերազարդ լրագրաց փորագրութիւնները կը զննէր . միով բանիւ , այնչափ բնականօրէն կը պչնուր , և ապուշ ապուշ կը նայէր , որ անհնար էր միջին կարգի անգործ հասութեան մը չկարծել զայն :

Բայց՝ հակառակ այն տխմար երեւութին զոր կուտար իրեն , վաղեմէ ոստիկանը չէր վրիպեցներ աչքէն օթեանին սիւնազարդ գաւիթն , և իւր վարժ աչերով կը դիտէր օթեւանէն դուրս ելնողները :

Զսպասեց շատ երկար : Հազիւ տապըն վայրկեան անցած էր , տեսաւ որ

ինքզինք Պ. Հ. անուանող դժուծ մարդն օթեւանին դրան առջեւ խմբուած մարդոց մէջ կը սպրդէր :

Մէկ նայուածքով զննեց հասկցաւ անոր զրահին թերութիւնը :

Վրէժ մ'ունէր հանելիք :

Թողալիւք, նապապին հետ խօսելու եկած ժամանակ, յաջողեր էր անցնիլ առանց ինքզինք ճանչնելու :

Բիէտուշ զչարած էր անոր այսպէս լաւ ծպտելուն և զինքը խաբելուն վրայ : Այս անգամ իւր աչքը չսխալեցաւ :

— Մօրուքը լաւ փակած չէ ալ ծընօտին վրայ, մրմռաց, կեղծամի ալ լաւ դըրած չէ ետեւի կողմէն : Եթէ նախասենեկին մէջ ուշադրութեամբ զննէի զայն, իսկոյն պիտի ճանչէի : Այս է ահա երեք ամսէ ի վեր չաչխատելուս պտուղը : Կը ժանդոտի մարդ :

Արդէն ոչ ևս ունի գելաթիւր սըրունք և ցցուեալ թիկունք :

Շատ շուտ է, մարդո՛ւկս, շատ շուտ : Մտքէդ չանցնիր թէ քեզ կը դի-

տեմ հեռիէն . բայց եթէ լաւ գիտնալիր արհեստդ, այդչափ շուտ չէիր շտկուեր :

Մինչդեռ նախորդ 29 թիւը գիւնն արարքը կը հետազօտէր, նա ծանրաքայլ դէպի խճուղին կ'երթար, Պուլվարին միւս կողմն անցնելու յայտնի դիտաւորութեամբ :

Միանգամայն իւր ակնոյցին վրայէն կը դիտէր իւր մօտէն անցնող մարդիկը, բայց ընդվայրայած քաղաքացին բնաւ չգրաւեց ուշադրութիւնը :

— Գուշակեր էի որ ուղղակի իւր տունը չպիտի երթար, կ'ըսէր Բիէտուշ ինքնին : Կոտոյ փողոցն, ուր կը բնակի, ալ կողմն է, իսկ մեր մարդուկը Թիւրքիի կողմն երթալու երեւոյթ ունի :

Անգլիուհւոյն տունն ալ չերթար, որ Հօսման ծառուղին կը բնակի :

Ուր կ'երթայ : Տեսնենք : Շատ զուարճալի կը լինի եթէ . . . բայց լո՛ւռ . դործն այժմ մեր յրաճութիւնն յաջողութեամբ կատարելն է :

Եւ Բիէտուշ, քիթը վար կախելով,

իրբ թէ խճուղոյն կոպիճները թուել ուզէր, Պուլվարին ձախակողմն անցաւ ինքնակոչ Հոլձէն շատ ետ:

Այս վերջինն ասիալտէ սալարկին վրայ ելաւ Պուլվարին հարաւակողմն և դէպ ի Տը Լա Բէ փողոցին անկիւնն սկսաւ երթալ:

Բիէտուշ ալ նոյն ճանքան բռնեց՝ առանց խճուղին թողլու:

Շատ չանցած տեսաւ որ Թուլպիաք կանդ առաւ, ժամացոյցն հանեց և ժամը նայեցաւ:

— Կերելի թէ կը վախնայ ուշ մընալէ, ըսաւ ինքնիրեն նախորդ 29 թիւը: Թերեւս սալարկին եզրն սպասող կառքերէն մին պիտի նստի: Գործիս կուգայ այս: Առ նուազն քսան կառք կայ ետեւէ ետեւ շարուած. անոնցմէ մին ալ ես կը նստիմ, և այսպէս փոխանակ քալելով լրտեսելու, կառքով կը լըրտեսեմ, վասն զի առջի սրունքներս չունիմ:

Բիէտուշ կը սխալէր. Թուլպիաք կառք չնստաւ, այլ Պուլվարին անկիւնը

դառնալով Տը Լա Բէ փողոցը մտաւ առանց վարանելու:

— Դնա՛, մարդուկս, դնա՛, կ'ըսէր Բիէտուշ քթին տակէն, չես կրնար կէնեցնել ինձ թէ Թիւլլիի մաշկամրդիներուն տակ երթալ ճեմելու դիտաւուրութիւն ունիս: Հարկաւ տեղ մը պիտի ժմնես:

Միանգամայն դիմացի սալարկն անցաւ, որպէս զի եթէ սուտ գործակատարն ետին դառնայ, չկրնայ զինքը նշմարել: Եւ արդարեւ դարձաւ:

Մինչեւ իսկ Սիրօտէնի խանութին առջեւ կանդ առաւ, որպէս զի առիթ ունենայ ծածկաբար զննելու շրջականերն երթելու կողմ մարդիկը:

Չնշմարելով այնպիսի անձ մը, որ կածկածելի երեւայ իրեն, նորէն քալել սկսաւ:

Իսկ Բիէտուշ փակած կեցեր էր այն ապակեպատ արկղին առջեւ, որոյ մէջ Գիւլիլիէ իւր տարաշխարհիկ գինիներն ու նպարեղէններն ի ցոյց կը դնէ, և ձկնկիթի տակառիկ մը զննելու զբաղած կը թուէր:

Թողալիս անոր մօտէն անցնելով Ռիւ Նէօվ-Սէնթ-Օկիւսթէն փողոցը մը-տաւ՝ առանց ուշադրութիւն ընելու ընտիր նպարեղինաց սիրահարին :

Սուտ քաղաքացին թողուց որ քիչ մը յառաջանայ սուտ գործակատարն :

Ռիւ Նէօվ-Սէնթ-Օկիւսթէն փողոցը Տը Լա Բէ փողոցէն աւելի նեղ լինելով, չէր ուզեր իւր որսը մօտէն սեղմել :

Երբոր Թողալիս քսան քայլ յառաջացաւ, Բիէտուշ ալ անոր հետքը բռնեց, միշտ չափաւոր դնացքով :

Նոր Օբէրայի ծառուղին բանալու համար դեռ սկսած չէին փլցնել այդ փողոցի տուներէն մի քանին, և դեռ կը կենար այն անկիւնի հին տունն, որոյ տակը խանութներ չկային :

Բիէտուշի համար դժուարին էր անկից անցնիլ՝ առանց նշմարուելու :

Անդ հասնելէ առաջ Բիէտուշ դարձեալ թուլցուց իւր ընթացքն, և սկսաւ ի չդոյէ լաւագունի՝ օթեանաց նշանակները զննել :

Սակայն Թողալիս չէր շուրթափեր :

Ժանը ծանր կ'երթար պատերուն տակէն, անշուշտ պատասպարելու համար ինքզինք մայիսի ջերմ արեւէն, և ոչ ևս ետին կը նայէր :

Յանկարծ Բիէտուշ տեսաւ որ քայլը փութացնել սկսաւ Ռիւ տ'Անթէն փողոցին անկիւնն հասնելու համար. Բիէտուշ ալ նոյնն ըրաւ, որպէս զի շատ հեռի չմնայ անկէ :

Չէր սպասեր յանկարծագէտ իրողութեան մը, որ իւր ճարտար հաշիւները կարճ կտրեց :

Հրապարակի կառք մը Ռիւ տ'Անթէն փողոցէն գալով Ռիւ Նէօվ-Սէնթ-Օկիւսթէն փողոցը մտաւ :

Դատարկ էր : Թողալիս նշան ըրաւ կառապանին, որ կեցաւ, յետոյ կառքին դռնակը բանալով՝ մէջը ցատկեց :

—Ա՛հ, թշուառակա՛ն, ըսաւ Բիէտուշ քթին տակէն : Պուլվարին վրայ կառք չնստաւ, քանզի կը վախնար որ եթէ զինքը լրտեսող կար, կրնար նա ալ կառք մը նստիլ ու իւր ետեւէն երթալ : Իսկ այժմ, որովհետեւ մէկէն ա-

ւելի կառք չկայ, բռնեց նստաւ: Վարպետ է չարաճճին:

Կառքն, որ գոց միանստարան մ'էր, դարձաւ և ճանբան փոխեց:

Եւ մինչև որ ձին իւր շրջադարձն աւարտեց, Բիէտուշ անշարժ կենալու դատապարտեալ էր. եթէ կառքին մօտ հասնելու համար վազել սկսէր, Թուպիաք կրնար կառքին ապակիներուն ետեւէն նշմարել և հետևաբար խորհիլ թէ ինչո՞ւ յանկարծ վազել կ'սկսէր այդ քաղաքացին, որ ցայնժամ հանդարտ կը քալէր:

Խեղճ Բիէտուշ հարկադրեցաւ քանի մ'երկվայրկեան համբերել, և քիթն ընդօդ և ականջն ի լուր կեցաւ՝ օթեանաց նշանակները կարդալով և ունին դնելով թէ կրնա՞ր արդեօք ըսել անիւներու թաւալման շուինդ մը, որ կառքի մը նախախնամական գալուստն աւետէր իրեն:

Բայց փողոցն այնչափ լռի՛ն էր, որ չափ ամայի: Օդը սառտիկ տաք էր, և իրենց նստարանին վրայ նիրհող կա-

ռապանք դիւրաւ չէին մեկներ իրենց կայարանէն և դիպուածաբար յաճախորդ փնտռելու երթալ:

Ուստի բոլորովին արտասովոր բաղդաւորութեամբ մ'էր որ Թուպիաք հանդիպած էր այն կառքին:

Սյոժմ' այն կառք' կրնակը Բիէտուշի դարձուցած՝ դէպի Պուրսի հրապարակը կ'երթար:

Դժբաղդ հետամուտն ոչ ևս կը յուսար որ երկինք իրեն ալ կառք մը ղրկէր. ուստի արիարար որոշեց իւր ընելիքն, և սկսաւ հետապնդիլ կառքին:

Կառք մը լրտեսել հետի քալելով, թերևս երբէք տեսնուած բան չէր ուտիկանութեան տարեգրութեանց մէջ: Փորձելու համար Բիէտուշ պէտք էր լինիլ:

Բայց այս չարաճճին զինուորական կառապանաց գունդէն ելած չէր իւր Բիկաշ բարեկամին պէս, և երկար ու արագ քալելու համար ձիու կամ կառքի պէտք չունէր:

Ծովային հետեւակազօրաց գունդին մէջ ծառայած էր ի Քոչինչին, ի Սենեկալ, և այլ առապարին կամ դըժուարակոխ տեղեր, ուր հանգրուանք տկար և տաժանեղի են:

Յրանսա վերադառնալէն ետքն ալ, Փարիզի փողոցներուն մէջ չարագործաց հետապնդելու հանապազօրեայ սովորութիւնը գերազանց վիճակի մէջ պահած էր զայն, ինչպէս կ'ըսեն արշաւական ձիոց համար:

Իւր սրունքն երկաթէ էին, կարթերը պողովատէ և կուրծքը կրնար մրցիլ դարբնարանի փքոցի մը հետ:

Սակայն, այս ամեն առաւելութեամբ հանդերձ, եթէ թուպիաք իւր սեւ ձիէն քաշուած սեփական կառքին մէջ լինէր, շուտով ճանքան կը թողուր վաղեմի զօրականը:

Բայց թուպիաք, վատաբաղդու թեամբ, փտած կառքի մը հանդիպած էր, զոր վտիտ և դժուարաշունչ գըրաստ մը կը քաշէր, և կէս քուն կառապան մ'ունէր:

Ուստի Բիէտուշ կրնար առանց ետ մնալու հետամտիլ այդ կաղ ի կաղ գնացող անպիտան կառքին:

Զինքը նեղողն ոչ թէ արագ քալելու հարկադրին էր, այլ իւր ծրպտական զգեստն:

Հագած նանքինէ տափառը, նուրբ մուճակները, մաշկամրգագոյն զգեստն և լայնեզր փեղոյրն յոյժ լաւ կը յարմարէին ճեմելու ելնող քաղաքացւոյ մը, բայց ոչ երբէք փախուկի պէս վազող քաղաքացւոյ:

Կը վախնար որ կը նշմարուէր, և իրաւունք ունէր. վասն զի արդէն իսկ անցորդք կանգ առնելով իրեն կը նայէին:

Կային իսկ որք ետեւնին կը դառնային:

— Վերջապէս «բռնեցէք դողը» պիտի պոռան, կ'ըսէր ինքնիրեն խեղճ Բիէտուշ:

Եւ արդարեւ, երբոր Փարիզի մէջ մարդ մը վազէ, ամենէն նուազ հետաքրքիրներուն իսկ ուշադրութիւնը կը

գրաւէ , մանաւանդ երբոր այն մար-
դուն ոչ տարիքն և ոչ կերպարանքը
չեն ներեր վաղել իւր հաճոյքին հա-
մար :

Եւ եթէ ընթացքը շարունակէ , կըր-
նայ պատահիլ որ քառուղւոյ մ'ան-
կիւնն սպասող ոստիկան մ'արգելու
զայն և աւելի կամ պակաս քաղաքա-
վարութեամբ հարցնէ թէ ինչո՞ւ կը
վաղէ :

Արդ , Բիէտուշ չէր ուղեր , և իրա-
ւամբ , դործ ունենալ իշխանութեան
ներկայացուցչի մը հետ , նախ՝ վասն զի
լրտեսելու գործէն ետ չը մնար , և
երկրորդ՝ կրնար պահականոցի ճանքան
բռնել :

Եւ սակայն միտքը դրած էր աչքէն
չվրիպեցնել կառքը , մանաւանդ որ դեռ
չէր կրցած կարդալ անոր թուահա-
մարն , որ արկղին ետին նշանակուած
էր կարմիր և մանր թուանշաններով :

Առանց այդ նշանակետը գիտնալու ,
եթէ կառքը հեռանար , Բիէտուշ չէր
կրնար երբէք յոյս ունենալ իմանալու

թէ ո՛ւր գնացած էր Թուլպիաք Կրանտ-
Օթէլէն դուրս ելնելէն յետոյ :

Մինչեւ իսկ չէր բաւեր՝ այս կա-
րեւոր կէտի վրայ ստորդ տեղեկութիւն
ստանալու համար՝ կառքին թուահա-
մարը կարդալ , միտքը պահել , յետոյ
երթալ կառապանք գտնել և հարցնել
թէ ո՛ւր տարած էր Ռիւ Նէօվ-Սէնթ-
Օկիւսթէն փողոցէն առած մարդը ,
վասն զի Թուլպիաք կրնար ճանքան կառ-
քը փոխել :

Վաղեմի քիչք խորտամանկ չարածը-
ճի մ'էր . կրնար զինքն անցքի մ'առջեւ
տանիլ տալ , կառքը ճանքել , և անց-
քին միւս կողմն ուրիշ կառք մը նստե-
լով իւր բուն երթալու տեղը տանիլ
տալ զինք :

Ուրեմն հարկ անհրաժեշտ կար որ-
սըն աչքէ չվրիպեցնելու :

Եւ յաջողապէս շարունակելու հա-
մար , պէտք էր վերամբարձ ոտքով
տեսակ մ'ընթացք հնարել , որ յոյժ
տարօրէն չերեւնար տեսնողներուն :

Ուստի այն ընթացքը բռնեց որուն

սքանչելապէս վարժ էր, քայլառութիւն մը, որով շատ ճանբայ կրնայ ընել ոք՝ առանց ընթացող երևնալու:

Միանգամայն տեսակ մը մնջկատակ ձեւացնել սկսաւ իւր թեւերով, զոր սովորաբար հանրակառքի մ'ետեւէն վազողներն ի գործ կը դնեն:

Թռչալիւքը տանող կառքին փողոցին մէջ հանրակառք չկար, բայց անցորդք չէին մտածեր զայս, և տեսնողներէն ոմանք հաւատացին վերջապէս թէ շութափ քաղաքացին չար դիտաւորութիւն չունէր:

Ուրիշներ ալ կարծեցին թերեւս թէ յոյժ տաքցած լինելով, պաղ չառնլու համար այնպէս կը քալէր:

Սակայն սարսափելի գռեհիկ տղայ մը գոչել սկսաւ ետեւէն.

— Է՛, հին փնջիկ, կի՞նդ է կառքով փախչողը. վազէ՛, վազէ՛, որ սրունքդ չթմրի:

Բիէտուշ, առանց ականջ կախելու Կավրոշին վայրահաչութեանց, Ռիշլիէյ փողոցին անկիւնն հասաւ զոր թռչալիւք.

քի կառքը քսան վայրկեան առաջ դառնալով դէպ ի Գարուգէլ կը թաւալէր:

Այս փողոցին մէջ հետամտութիւնն աւելի դիւրին էր: Կառաց անցուդարձըն աւելի յաճախ լինելով անդ, թռչալիւքի կառքն իւր ընթացքն յամրացնելու և մերթ ալ բոլորովին դադրեցնելու կը հարկադրէր, և այս միջադէպը շունչ առնլու ժամանակ կուտային որսորդին:

Միւս կողմէ, Օտէնի դժին հանրակառքն այն փողոցին երկայնքէն անցնելով, Բիէտուշ այժմ յայտնի պատրուակ մ'ունէր վազելու:

Իրաւամբ կրնար պատասխանել հարցնողին.

— Հանրակառքին հասնիլ կ'ուզեմ:

Եւ երբ կը կարծէր նշմարել թէ անցորդք կը դարմանային որ հանրակառքին վրայ կապոյտ տառերով «Լի» նշանակը տեսնելէ յետոյ տակաւին կը վազէր, ձեռքովը կառքին վրայի նստաբանները ցոյց կուտար, որպէս թէ կըր-

նար անդ նստելու տեղ մը գտնել՝ հա-
կառակ կառավարին բացասական նը-
շաններուն :

Անշուշտ հոն մագլելու համար չէր :

Իւր միակ յոյսն էր թափուր կառ-
քի մը հանդիպիլ , որոյ մէջ ցատկելով՝
միւս կառքին ետեւէն պիտի երթար ,
որ յամր ընթացքով կը շարունակէր
զիւր գնացք :

Բայց այդ բաղձացեալ կառք չէր
երեւնար : Անցնող կառաց ոչ մին ա-
զատ չէր : Կարծես թէ կառապանք
խօսք մէկ ըրած էին Բիէտուշի դէմ :

Դեռ պարտասած չէր , բայց կ'ըզ-
դար արդէն որ եթէ ժամ մ'ալ տեւէր
այս ընթացք , ոչ եւս կրնար հասնիլ
կառքին ետեւէն :

Ո՛ւր կ'երթար թողլիաք : Չէր գի-
տեր Բիէտուշ , ոչ ալ ենթադրու-
թիւններ կ'ընէր այն մասին :

Ընդհակառակն , աներկբայ էր թէ
թողլիաք չէր կասկածեր որ իւր ե-
տեւէն վաղող կար :

Եթէ գտիչը կռահէր զայս , կա-

ռապանին պարգեւ կուտար որպէս զի
ըջէին իւր ձին :

Այս բան յաղթող թուղթ մ'էր
Բիէտուշի խաղին մէջ , բայց անով չէր
կրնար խաղը շահիլ ապահովապէս :

Լուվուայի հրապարակին մօտ ան-
հաճոյ միջադէպ մը պատահեցաւ :

Հանրակառքին վարիչը գլծալով կը
դիտէր մեր հասակաւոր քաղաքացին ,
որ հինգ վայրկենէ ի վեր հեւալով
հանրակառքին ետեւէն կ'ընթանար և
փոշի կը կընէր :

Տիկին մը վար իջած էր : Քաշեց
չուանն և հանրակառքը կեցաւ :

— Տեղ մը կայ մէջը , չէ՞ք տեսներ ,
նշան կ'ընէ ձեզ վարիչն , ըսաւ պարոն
մը , որոյ քովէն կ'անցնէր Բիէտուշ :

Սուտ Պահուրի իշխանին սուտ տըն-
տեսը բնաւ փոյթ չունէր առիթէն օգ-
տելու :

— Ա՛հ , տէ՛ր , Աստուած , սխալեր
եմ : Կը կարծէի թէ Վոփրարի գծին
հանրակառքն էր , գոչեց թեւերը վեր
ամբառնալով :

Եւ կանգ առաւ, մինչ հանրակառ-
քը վերստին ճանրայ ելաւ:

Թուլպիաքի կառքն հանրակառքին
քովէն կ'երթար, և Բիէտուշ տասն քայլ
միայն հեռի էր անկէ:

Շնորհիւ այն դժուարութեանց, որք
պակաս չեն Ռիչլիէոյ փողոցին մէջ,
գործերը լաւ գնացին մինչեւ Թէաթր-
Ֆրանսէի հրապարակն:

Անդ վերջապէս բաց Վեմբլէս մը
տեսնուեցաւ, որոյ մէջ մարդ չկար:

Բիէտուշ քովէն անցած ժամանակ
մօտենալով երկու խօսք ըսաւ կառա-
պանին ականջն ի վար և գրպանին մէջ
գտնուած բոլոր դրամն անոր ձեռքը
դրաւ:

Կառապանն հասկեցաւ և իսկոյն Թուլ-
պիաքի կառքին ետեն անցնելով՝ ոչ ևս
թողուց զայն:

Բիէտուշ ուրախացաւ: Իւր լրտե-
սութեան յաջողութիւնն ապահովեալ
էր այնուհետեւ, և իրաւունք ունէր
սիգալով բսելու թէ յարատեւութիւնն
անվարձ չմնար երբէք:

Երբոր շունչ առաւ, որուն արդարեւ
պէտք ունէր, սկսաւ խորհիլ այն այլ
և այլ ելից վրայ զորս կրնար ունենալ
այս արշաւական թատերախաղ:

Թուլպիաք անտարակոյս կամուրջնե-
րէն պիտի անցնէր, վասն զի իւր կառ-
քը Քարուղէլի դռնէն անցեր էր:

Այն դաղափար որ արդէն ներկա-
յացած էր Բիէտուշի, նորէն անցաւ
մտքէն:

— Բռնած ճանբով կրնայ Սրպալէթ
փողոցն երթալ, ըսաւ ինքնիրեն:

Սղքատօրէն հագուած լինելով,
ածխավաճառը չկրնար ճանչել զայն:

Բայց ի՞նչ բնելու պիտի երթայ
անդ: Կը կարծեմ որ չարժեր, բայց ես
հայր Լըքոքի կարծիքը չունիմ անոր
վրայ:

Վերջապէս պիտի տեսնենք, եղբա-
կացուց Բիէտուշ:

Թուլպիաքի կառքն յամբարար ան-
ցաւ Քարուղէլի հրապարակէն և Սէն-
Բէրի կամուրջէն, յետոյ ձախ կողմը
դառնալով՝ Մ'ալաքէ գետափէն վեր
եկաւ:

Բիէտուշի Վիւրթան առանց դժուարութեան կը հետեւէր անոր, և Բիէտուշ կ'ըսէր ինքնիրեն .

— Եթէ Թուլպիաք կը հանդուրժէ այսպէս բանջարավաճառ կառքի մը գնացքով երթալու, յայտնի կ'երեւի թէ ստիպողական դործ մը չունի :

Բայց ո՞ւր կ'երթայ . սատանան այրէ զիս եթէ կրնամ գուշակել :

Տարակոյս չկայ սակայն թէ օգուտը չունի համար պտոյտ մը չէ բրածը :

Կարելի է որ այս թաղերու մէջ բնակարան մը վարձած է ծպտման համար, և հոն կ'երթայ որպէս զի հանուի և նորէն իւր պճնապաճոյճ մտքին մէջ մտնէ :

Բայց Քոնթի գետալին հասանք : Հայրը Լըքոք անդ կը բնակէր իւր երջանիկ ժամանակը : Խեղճ մարդ, կեանքը բոլորովին փոխուեցաւ :

Վիւրթան Էնսթիթիւի առջեւ հասած էր :

— Ա՛հ, չար սատանայ, դուչեց Բիէտուշ, արդեօք այս թշուառականը մեր

վարպետին բնակարանը խուղարկելու կ'երթայ : Ընող մարդ է :

Այո՛, բայց ի՞նչ բանի համար :

Պ. Լըքոք այնչափ պարզամիտ չէ որ իւր կասկածելի կամ վտանգաւոր թուղթերն անդ թողու :

Թուլպիաք ընդունայն կ'աշխատի այնպիսի բան մը գտնելու, և չսիրեր ժամանակ կորսնցնել :

Ա՛, աւատիկ իւր կառքն անցաւ վարպետին տունն :

Ստուգիւ ըրած մտածութիւնս յիմարական էր . Թուլպիաքի կառքն ուղղակի Բուսաբանական պարտէզին կողմը կ'երթայ :

Լա՛ւ . բայց դարձեալ յայտնի չէ թէ ո՛ւր պիտի երթայ : Արպալէթ փողոցի ճանբուն վրայ ալ չենք . . . և կրնամ իսկ դրաւ դնել թէ այս միջոցիս բնաւ մտքէն չանցնիր պորմի տիկինն . . . վարպետը խել մը այսպիսի գաղափարներ կը թխէ իւր գլխուն մէջ . . . իսկ ես չեմ հասկնար թէ ի՛նչ յարաբերութիւն կրնայ լինիլ իւր որդւոյն դործին

և այն. անգլիացի հաղարապետին ժառանգութեան միջեւ :

Կան իսկ վայրկեաններ, որոց մէջ կը կարծեմ թէ մատերնիս մեր աչաց վրայ դրած՝ սխալ ոտնահետի վրայ կը քայլենք :

Բայց վերջապէս, եղբակացուց Բիէտուշ մատները ճարճատեցնելով, իմ գիտնալու բանս չէ : Հայր Լըքոք ինձմէ աւելի գիտէ. ո՛ւր որ ղրկէ, պիտի երթամ :

Կրաւորական հնազանդութիւն. ուրիշ բան չեմ գիտեր :

Այս մենախօսութիւնն ըրած միջոցին՝ Թողպիաքի կառքը Տէղ-Օկիւսթէն և Սէն-Միշէլ գետավիններն անցած և Տըլա Թուրնէլ գետավին հասած էր :

Վիլիոբիան ալ իւր հեռաւորութիւնը կը պահէր, և Բիէտուշ երկիւղ չունէր բնաւ որ Թողպիաք պրծանէր իւր ձեռքէն :

Խնդիրն էր գիտնալ միայն թէ այս կրկնակ արշաւ ի՞նչ վախճան պիտի ունենար :

Գինւոյ մթերանոցին առջեւէն անցան, ապա Բուսաբանական պարտէզին առջեւէն :

Նոյն վայրկենին Նախորդ 29 թիւն յանկարծ յիշեց թէ Օրլէանի երկաթուղւոյն կայարանն հեռի չէր, և թէ այն գծին պաշտօնէից մէջ աքծանող մը կար որ կը ճանչէր ղԹողպիաք :

Մաղասի առջեւ, համրին փախըստեան իրիկունը, Բիէր Քամպրմէր գանգատած էր երկու ոստիկանական ծըպտեալ գործակալաց՝ ընդդէմ՝ այն մարդուն որ մազ մնացած էր իւր փոքրիկ սիրելի Մարթային մահուան պատճառ պիտի լինէր :

Բիէտուշ իւր յիշողութիւնն հարցաքննելով միտքը բերաւ վերջապէս որ այդ Քամպրմէր ըսած էր իրեն թէ Թողպիաք իրեն գնացած էր ժառանգութեան մը համար խօսելու, որոյ վրայ իւր փոքրիկ Մարթան իրաւունք ունի եղեր :

— Այս անգամ կը կարծեմ որ սըխալած չեմ, գոչեց : Թողպիաք ծըպտ-

եալ է, վասն զի ուղղակի պիտի երթայ տեսնել արքանոցը: Դէշ չէ այս, Քամարըմէր կը պատմէ ինձ ինչ որ այս շարունակին ըսէ իրեն:

Երբոր Օսթէրլիցի կամուրջին ծայրն հասան, Թոլպիաքի կառքն ուղղակի շարունակեց ճանրան:

Բիէտուշ կը հարցնէր ինքնին թէ Գիւն արդեօք Փարիզէն դուրս պիտի ելնէր, բայց շուտով քաջալերուեցաւ:

Հեռիէն տեսաւ որ Պ. Թոլպիաք գլուխն ու ձեռքը կառքին դռնակէն դուրս հանելով՝ կառապանին քղանցէն քաշեց և կարճ խօսակցութիւն մ'ըրաւ, որուն արդիւնքն այս եղաւ որ կառքը մէկէն աջ կողմ դառնալով երկաթուղւոյ կայարանին բակը մտաւ:

— Լաւ գուշակած էի, ըսաւ ինքն իրեն Բիէտուշ, Քամարըմէրը տեսնելու կ'երթայ:

Սակայն զարմանալի է որ ուղեւորաց սպասման սրահին առջև կ'իջնէ: Արքանոցները գտնելու տեղն անդ չէ:

Զիս այնպէս կարգադրեամ որ աչքէս չկորսնցնեմ զայն և նա ալ զիս չնշմարէ:

Այս կրկին արդիւնք ձեռք բերելու համար՝ իւր կառքը վանդակորմին առջև կեցուց, և առանց կառապանին հետ զբաղելու, որում կանխիկ վճարած էր, բակը սողոսկեցաւ և խոտորնակ ճանբով գնաց դէպի վերնադաւթակն, ուր Թոլպիաք սաք կը դնէր այն վայրկենին:

— Այս ալ լաւ եղաւ որ չգնաց վարչական գրասենեակներէն տեղեկութիւն ստանալ, կ'ըսէր Բիէտուշ ինքն իրեն: Եթէ այնպէս ընէր, դրան առջև կենալու պիտի հարկադրուէի:

Սակայն սուտ Պ. Հոլձ ճանրած էր իւր կառքը:

Բիէտուշ տեսաւ զայն, որ ուղեւորաց կարասիներն ընդունելու սահմանեալ գոց ճեմելիքին վրայ բացուող բազմաթիւ դռներուն մէկէն ներս մտաւ:

Ինքն ալ ներս մտաւ, և սկսաւ դիտել զայն՝ առանց զգացնելու:

Դժուարին չէր . վասն զի մեծ բաղմունքիւն և շատ ալ շարժում կար կայարանին մէջ :

Բեռնակիրք կը պաշտէին՝ արկղ մը բեռցած , կամ հակերով ու մնտուկներով լի սայլակ մը քշելով :

Սրահները շրջապատող նստարանք լի էին երկու սեռէ ուղեւորներով , որք մեծ գծին կառախմբերէն միոյն չուին կ'սպասէին :

Անդ կը տեսնուէին կանայք բազմաթիւ տղայոցմէ և խոշոր ծրարներէ չքրջապատեալ , որք իրենց հանդերձները թաշկինակի մէջ ծրարեալ ձեռքերնին բռնած էին , ինչպէս նաև գինւոյ կամ օղւոյ լիտրներ սակառեակի մը մէջ :

Այս բոլոր խեղճ մարդիկ մէկ կամ երկու ժամ առաջ եկած և տեղ բռնած էին , իբր թէ անդ պիտի մնային մինչև հետևեալ օրն :

Սպասման ձանձրոյթն սփոփելու համար ոգելից ըմպելիներ կը խմէին :

Թաթարաց բանակեաղի կը նմանէր : Թուրքիաք կրնար անոնց խումբերուն

խառնուիլ : Իւր կերպարանքին անյարմար չէր գար :

Բայց շատ հետաքրքիր չէր այն խեղճ մարդոց հետ ընտանութիւն բնելու . ուստի , առանց այս երկներանգ տեսարանը դիտելու , կեդրոնական սրահը մտաւ , ուր տոմսակ վաճառողաց գրասենեակները կը գտնուին :

Չկար անդ բազմութիւն , թէև գրասենեակը բաց էր կարծուղի կառախմբի մ'ուղեւորաց համար :

Դիւղադնացի կերպարանքով պարոններ կ'երթային տոմսակ կը գնէին ու կ'անցնէին :

Վայելչաշուք տիկնայք իրենց նուրբ թաթպանաւոր ձեռներով կը վճարէին առաջին աստիճանի սակագինն , և ապա մօտակայ գրավաճառանոցէն վէպ մը կամ պատկերազարդ լրագիր մը գնելով կ'անցնէին :

Ոչ ոք կը կենար սպասման սրահաց անդաստակին մէջ , վասն զի ուղեւորաց ամենն ալ սրահներուն մէջ կը փակուին փայտէ նստարաններու կամ

Թաւշեայ Թիկնաթոռներու վրայ, իրենց ընտրած դասակարգին համեմատ :

Թուլպիաք անկիւն մը քաշուելով կծկեցաւ, և սկսաւ աչքին ծայրով դիտել մեկնող ուղեւորներն, որք անշուշտ Փարիզէն հեռի չէին երթար, որովհետեւ կարասի չէին տաներ իրենց հետ :

Բիէտուշ կարծեր էր վայրկեան մը թէ սուտ Պ. Հոլձ ալ մեկնող կառաւարդով պիտի երթար, և որոշեր էր ինքն ալ նոյն կառաւարդութեան նստիլ՝ քան թէ թողուլ զիւր հետամտութիւն :

Բայց հիւշ, փոխանակ տոմսակ վաճառող դռնակներէն միոյն ներկայանալու, որմին վրայ արձանագրեալ կայարանաց անունները կարդալ կը ձեւացնէր խորին ուշադրութեամբ :

Ձէր կրնար սակայն ենթադրուիլ թէ Օրլէանի երկաթուղւոյն տեղագրութիւնն ուսնելու համար միայն գնացած էր անդ :

Բիէտուշ, որ զայն կը դիտէր ի հեռուստ, այս տարօրէն ընթացից մեկնութիւնը կը փնտռէր՝ առանց գըտ-

նելու. յանկարծ զոյգ մ'ուղեւոր տեսաւ, որոց երբէք չէր սպասեր հանդիպել :

Արպալէթ փողոցի ածխավաճառն իւր կնոջ հետ սկսնազարդ դաւթէն ներս կը մտնէր բարձրաձայն խօսակցելով :

Երկուքն ալ խառնիխուռն երեւուլ թով կարասիներ շալկած էին, անկողիններ, սակառիկներ, սաներ և տնական ուրիշ կահեր, յորոց բաժնուիլ չէին ուղեր իրենց ուղեւորութեան միջոցին :

— Հո՞ս կը գնեն Օրիյեաք երթալու տոմսակներն, հարցուց Քանթալցին, այնպիսի արտասանութեամբ մը, զոր անհնարին է թարգմանել, որովհետեւ այրբենարանին մէջ չկան այն հնչումներն արտայայտող տառեր :

— Այո՛, մէկուկէս ժամէն, պատասխանեց երկաթուղւոյ պաշտօնեայնէն մին :

— Գործիս կուգայ, ըսաւ ածխավաճառն : Երրորդներուն մէջ ծրարուելէ առաջ ժամանակ կ'ունենանք քիչ մը

հաց ծամելու : Այնպէս չէ՛, ժանէ՛թ :

Կինը բերանը բացաւ որ հաւանու-
թիւն տայ այս սիրուն առաջարկին ,
բայց փոխանակ խօսելու՝ խանչին մ'ար-
ձակեց , որ խեղդուկ ճշի մը կը նը-
մանէր :

Ապշած կը նայէր երկայնահասակ ,
նուրբ, խարտեաշ և վայելչազգեստ կը-
նոջ մը , որ շքեղ կառքէ մ'իջնելով՝
դէպի տոմսակի դռնակը կ'երթար :

— Ի՞նչ կայ , հարցուց այրն :

Օվէրնուհին պատասխանելու վրայ
էր , երկաթուղւոյ պաշտօնատար մը
հրաւիրեց զանոնք որ կարասեաց սրահն
երթան և անդ սպասեն կառախմբին
չուելուն :

Եւ քչեց հոն տարաւ զանոնք : Բիէ-
տուշի առջեւէն անցած ժամանակնին ,
ժանէթ սա խօսքը կ'ըսէր իւր ամուս-
նոյն .

— Ա՛հ , սուրբ կոյս , դրացուհւոյն
սպասուհին է , որ իւր տիրուհւոյն ըս-
պաննուած գիշերը փախաւ տունէն :

— Ի կառք , պարոններ , կառա-

խումբը կը մեկնի , գոչեց սպասման սը-
րահաց վերակացուն :

Այն տիկին , զոր ածխավաճառու-
հին ճանչել կը կարծէր , արդէն գնած
էր իւր տոմսակն և կառք նստելու տե-
ղը տանող անցքը կը մտնէր փութով :

Նոյն վայրկեանին , Թուլպիաք ալ ,
դարանամուտ եղած անկիւնէն ելնե-
լով՝ սպասման սրահին դուռը դիմեց :

Բիէտուշ այն աստիճան զգածուած
էր Օվէրնուհւոյն ըսած խօսքէն , որ դէպ
այն կին դառնալով՝ վայրկեան մը դադ-
րած էր Թուլպիաքի նայելէ :

Վերստին աչքն անոր վրայ դար-
ձուց , բայց կրնակը միայն կրցաւ տես-
նել :

Սուտ Պ. Հոլճ տոմսակ մը ցոյց կու-
տար անցքին հսկող պաշտօնատարին ,
որ իսկոյն թողուց զայն որ անցնի :

Թուլպիաք աներեւոյթ եղաւ այն նըր-
բանցին մէջ , որ սպասման սրահէն կառք
նստելու քարափը կը տանի :

Իսկ վայելչաշուք տիկինն անկէ ա-
ռաջ մտած էր այն ճանբան , և ոչ ևս
կը տեսնուէր :

Բիէտուշ չէր նախատեսած զայս , բայց չչփոթեցաւ :

Վաղեց տոմսակ գնելու դռնակին քով , և հասաւ այն վայրկենին , ուր տոմսավաճառն իւր ձեռքը շարժուն տախտակին կը տանէր՝ ծակը գոցելու համար :

— Տոմսակ մը , գոչեց :

— Ձեզ տոմսակ չտալու իրաւունք ունինք , ըսաւ անդ սպասող պաշտօնեայն : Մէկ ժամէն աւելի է որ կը դեգերիք աստ և տոմսակ գնելու համար վերջին վայրկենին կ'սպասէք :

— Յանցանքն իմն չէ , կակաղեց Բիէտուշ :

— Օ՛ն , շուտ ընենք , ո՛ւր պիտի երթաք , ի՛նչ կարգի տոմսակ կ'ուզէք :

— Զ... չեմ գիտեր... այսինքն , այո՛... տոմսակ մը տուէք ինձ նոյն կարգէն և նոյն տեղի համար՝ զոր տուիք ամենէն վերջը զնող պարօնի մը... տիկինէ մը յետոյ...

— Ա՛, այդպէ՛ս է , գոչեց տոմսավաճառն :

Եւ իսկոյն փակեց իւր կատուածակը նախորդ 29 թուոյն քթին , որ սկսաւ բռնցի հարուածներ տալ վանդակապատ դռնակին :

— Է՛, պարո՛ն , ըսաւ խստութեամբ հսկող պաշտօնեայն , հանդարտ կեցիք , ապա թէ ոչ՝ ոստիկան մը կը կոչեմ հիմա :

— Կը կրկնեմ ձեզ թէ անպատճառ պիտի երթամ այս կառավարով... եթէ չէք ուզեր տոմսակ տալ ինձ , թող տուէք որ կառքերէն միոյն մէջ մըտնեմ... որն և լինի... և հասած տեղս վճարեմ... :

— Ո՛ւր է ձեր հասնելու տեղը . դուք ձեր երթալու տեղը չէք գիտեր : Կ'ուզէ՞ք որ ըսեմ ձեզ : Դուք ոստիկանութեան լրտես կը թուիք ինձ : Բայց մեք ձեր դասէն չենք... և հարկադրեալ չենք օգնել ձեզ որպէս զի ձեր լրտեսած մարդուն ետեւէն երթաք :

Պրծա՛ւ ձեր ձեռքէն , շատ աղէկ եղաւ . թող աւելի մօտէն հսկէիք անոր վրայ , և ուր երթալն իմանայիք :

Բիէտուշ քաջ կ'զգար թէ երկաթուղւոյ պաշտօնեայն զինք ուստիկանութեան ծածուկ գործակալ պիտի կարծէր, և փորձով գիտէր թէ ծածուկ գործակալը սաստիկ հակակրօութիւն կ'ազդէն ամեն կարգի քաղաքացեաց։

Յայնժամ ներշնչում մ'ունեցաւ։

— Ե՛ս, ուստիկանութեան լրտես լինիմ, գոչեց։ Բայց ես ալ ձեզ չափ կ'ատեմ այն գարշելիները։ Չէ՞ք հասկընար թէ կնոջս պատճառաւ կը վազեմ այն մարդուն ետեւէն։

— Ի՛նչ, ձեր կնոջ պատճառաւ։

— Այո՛, առաւ ձեռքէս և կը փախչի անոր հետ։ Թող տուէք զիս որ ետեւնուն երթամ, կ'աղաչեմ։

— Ա՛յ, այդ ուրիշ բան է, բոլոր դռնակին տեսուչը ծիծաղելով, ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ։

— Կրնաք ըսել ձեր պաշտօնակցին որ դուռը բանայ։

— Օգուտ չունի ձեզ, վասն զի ահա կը չուէ կառախումբն։

Սրդարեւ երկար սոյլ մը հնչեց

դժբաղդ Բիէտուշի ակաջին, և սոյլին յաջորդեց շոգեգործի մխոցին ընդհատ շաչիւնն։

Սլ լմնցած էր։ Թուլպիաք անյայտ տեղ մը կ'երթար, և այս անգամ յոյս չկար ետեւէն հասնելու։

— Մինչեւ ո՛ւր կ'երթայ այս կառախումբ, հարցուց Բիէտուշ կրակ կտրած։

— Մինչեւ Օրլէան։ Բայց ամեն կայարաններ կը հանդիպի։ Քսան երեք կայարան կայ, առանց հաշուելու Գօտուոյն և Օպրէի երկաթուղեաց հետ հաղորդակցութիւնն։

Ուստի խորհուրդ կուտամ ձեզ որ երկաթուղեայ ժամացուցակ մը գնէք եթէ կ'ուզէք ձեր տիկինը գրտնել, բոլոր պաշտօնեայն ծաղրածու դէմքով մը։

Եթէ ուստիկանութեան լրտեսք հակակրօութիւն կ'ազդէն, խաբուած ամուսինք ալ ծիծաղելի կը լինին միշտ, և շատ անգամ անոնց հաճոյ լինելու տրամադիր անձանց լրտեսներուն կը հանդիպին։

Բիէտուշ անդամ մ'ալ մերժուելով՝
թողուց դռնակին տեսուչն որ կրնակը
դարձուց իրեն, և ինք անձնատուր ե-
ղաւ իւր մտածութեանց, որք զուարթ
չէին:

Այնչափ ճարտարութիւն ծախսել
լրտեսելու համար, այնչափ տաղանդ-
ծախսել ծպտելու համար, այնչափ տշ-
խատութիւն ծախսել կառածիգ երիվա-
րին ետեւէն վաղելու համար, և այս-
պէս ծաղրելի ձախողութեան հանդի-
պիլ, արդարեւ դառնակակիծ բան էր,
և վատաբաղդ տնտեսը կը հարցնէր
ինքնիրեն թէ ի՞նչ երեսով պիտի ելնէր
նապտալին առջեւ և իւր մարդօրսու-
թեան ողորմելի արդիւնքը ծանուցանէր:

Մնաց որ, չէր կրնար մեկնել թէ
թողպիաք ի՞նչպէս կրցեր էր սահիլ իւր
մատներուն մէջէն:

Կառքէն վար իջնելէն սկսեալ ան-
դլաբար կը հսկէր անոր վրայ, և ա-
ներկրայ էր որ տոմսակն երկաթուղոյն
գրասենեակէն գնած չէր:

Ի՞նչպէս ուրեմն թողուցեր էին զայն
որ անցեր կառքը մոտեր էր:

— Պէտք էր որ բաժանորդութեան
տոմսակ մ'ունենար, մտածեց Բիէտուշ,
կամ ոստիկանութեան կողմէ տրուած
անցագիր մը . . . : Բայց ոչ, պէտք էր
յայնժամ երթալ նախ տնօրէնութեան
ցոյց տալ զայն . . . և միւս կողմէ,
չեմ' կարծեր որ տարեկան բաժանոր-
դագրութիւն ունենայ Օրլէանի երկա-
թուղին . . . ուրեմն տոմսակ ունէր . . .
ո՞ր սատանան տուած էր անոր:

Այս խորհրդածութենէ յետոյ,
նախորդ 29 թիւը ճակտին զարնելով
միմռաց:

— Եթէ այն կիներն էր . . . բայց
այո՛ . . . անկէ երկու քայլ առաջ
կ'երթար երբոր ես աչքս այս կողմ
դարձունելու տխմարութիւնն ըրի . . .
նա տոմսակ մը խոթեց թողպիաքի
ձեռքն . . . որովհետեւ երկու հատ
գնած էր դռնակէն . . . : Թողպիաք
զայն չճանչել կը կեղծէր, բայց կառ-
քին մէջ գտաւ զայն և իմիասին
չուեցին:

Ահ, եթէ գուշակէի զայս, սընա-
վաստակ չէի ելներ այսպէս:

Այժմ կը մնայ ինձ խօսակցել ած-
խաղաճառին կնոջ հետ :

Բիէտուշ գիտէր թէ Օվէրնացի ա-
մուլը մէկ ժամէն աւելի պիտի սպասէր ,
վասն զի լսած էր ածխաղաճառին և
երկաթուղւոյ պաշտօնէին խօսակցու-
թիւնն , երբոր առաջինը տեղեկութիւն
կը խնդրէր Օրիյաքի կառախմբին վրայ :

Ուստի պէտք եղածէն աւելի ժա-
մանակ ունէր կնոջ հետ խօսակցելու և
տեղեկութիւն քաղելու :

Նախ գրասենեակի տեսչին խրա-
տուն հետեւիլ սկսաւ : Ժամացուցակ
մը գնեց կառախմբոց ընթացքն և
կայարանաց անուններն ուսնելու հա-
մար , վասն զի կը յուսար իւր ճանկն
անցունել զթուլպիաք ի վերադարձին ,
և կ'ուզէր գիտնալ այն ժամերն յորս
թուլպիաք կրնար վերադառնալ ի Փա-
րիզ :

Ժամացուցակը գնելէ յետոյ ան-
ցաւ սրահն ուր ուղեւորաց կարա-
սիները կ'արձանագրեն , և այն սրահին
խորը գտաւ Գանթալցի լծակիցներն ,

որք՝ իրենց անկողիններէն միոյն վրայ
քովէ քով նստած՝ խստորաւոր երշիկ
մը կ'ուտէին և Արթանթէոյի գինի կը
խմէին՝ շիշին փողը կարգաւ իրենց բե-
րանը տանելով :

Դժուարութիւնը պատրուակ մը
գտնելն էր , որպէս զի կարող լինէր
մօտենալ և խօսակցութիւն բանալ ա-
նոնց հետ՝ առանց կասկած ազդելու :

Օվէրնացիք ընդհանրապէս զգու-
շաւոր բնութիւն ունին . իրենց գաղտ-
նիքը դիւրաւ չեն պատմեր իրենց դէմ
եղնողին :

Ինչպէս պիտի կրնար բացատրու-
թիւն խնդրել ամենափափուկ նիւթոյ
մը վրայ , մանաւանդ այն միջոցին , ուր
ժամէ մը յետոյ պիտի չուէին :

Ամենէն ճարտար դիւանագէտն իսկ
կը կորսնցնէ իւր ամեն առաւելութիւն-
ներն երբոր բանակցութիւնները փու-
թացնելու հարկադրի :

Մանաւանդ Բիէտուշ քաջ գիտէր
որ ածխաղաճառք և ուրիշ այն կարգէ
քաղաքացիք կը խորշին դատական գոր-

ծոց խառնուելէ, վախնալով որ վտանգի մը կը հանդիպին:

Արպալէթ փողոցի ածխավաճառն ալ որոշ պատասխան մը տալ չէր ուզած երբոր ոճրադատ ատենի նախագահն հարցուցեր էր իրեն թէ սպանեալ Անգլիացւոյն տունն յաճախող պարոնն ամբաստանեալն էր:

Կինն ալ, թէ՛ երդուեալ դատաւորաց և թէ՛ հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ, աւելի բացորոշ յայտնութիւն մը չէր ըրած:

Եթէ տոմսակ ստանալու սրահին մէջ ըսեր էր թէ կը ճանչէր Մարի Ֆասիթի սպասուհին, պատճառն այս էր որ չէր կասկածեր թէ իւր խօսքերը լսող մէկը կար անդ, որոյ համար մեծ կարեւորութիւն ունէր իւր այդ յայտարարութիւն:

Հարկ էր այժմ կրկնել և ճշդել տալ զայն. մինչեւ իսկ Բիէտուշ կ'ուզէր աւելի բան մ'իմանալ Օվէրնացի ամուլէն:

Դիտէր թէ հայր Լըքոք ո՛րչափ կա-

րեւորութիւն կուտար այն սենեկապանուհին գտնելու, որ սպանութեան իրիկունք փախած անհետ եղած էր:

Եւ որովհետեւ ինքն ալ կը խորհրդածէր գործին վրայ, յաճախ ըսած էր ինքնիրեն որ եթէ կարելի լինէր գտնել այն վկայներէն մին, որոց անբացատրելի տարակայութիւն աւելի մթազնած էր պորմին գաղտնիքը, շատ բան կ'իմացուէր անկէ:

Ուստի նախախնամական դիպուած մը կը համարէր ածխավաճառուհւոյն այս հանդիպումն Սնդղիուհւոյն նաժըտին հետ, և այս դիպուածէն օգուտ քաղելու յոյսը կը մխիթարէր զինքը Թոլպիաքի հետքը կորսնցնելուն վրայ:

Մանաւանդ սա ալ կար որ Թոլպիաք անպատճառ պիտի դառնար զնացած տեղէն, և անյապաղ, վասն զի երկար ուղեւորութիւն մ'ընելու կերպիւ հանդերձեալ չէր:

Եւ որովհետեւ գիտէր այժմ թէ Օրլէանի և Փարիզի միջեւ գտնուող կայարանի մը հետ էր իւր գործ,

ապագային մէջ առաւել դիւրութիւն կար ազդուագոյն հսկողութիւն մը կազմելու այն գծին վրայ :

Ուստի Բիէտուշ կը խորհէր որ առայժմ հարկ չկար սենեկապանուհւոյն վրայ խորհելու , որ , եթէ ածխավաճառուհին չէր սխալած , այժմ լաւ դիրք ունէր ընկերութեան մէջ :

Կը ցաւէր որ սրահը մտած և թոմսակ գնելու գոնակին առջեւ գնացած միջոցին չէր նայած անոր , վասն զի այն միջոցին իւր բոլոր ուշադրութիւնը թողալիս նուիրած էր , և անկէ զատ ուրիշ ոչ մէկու համար աչք ունէր :

Այն տիկնոջ հասակը , ձեւն ու արդուզարդը նշմարած էր , բայց չպիտի կրնար ճանչել անոր դէմքն , եթէ օր մ'երես երեսի գար անոր հետ :

— Պէտք է որ ամեն հնար ի գործ դնելով թող չտամ որ այս Օվէրնացիք Օրիյաք երթան այսօր , կ'ըսէր ինքնիքն՝ անոնց մօտենալու ջանացած միջոցին :

Բիէտուշ ա'յնչափ անցաւ դարձաւ

ածխավաճառին և ածխավաճառուհւոյն շուրջն , որ վերջապէս անոնց ուշադրութիւնն հրաւիրեց իւր վրայ :

Բնաւ չճանչեցին զինքը , թէև անգամ մը գործաւորի կերպարանքով գնացեր մարդուն հետ խօսակցեր էր անոր դրանը սեմին վրայ . բայց զարմացան տեսնելով քաղաքացի մը , որ կարեկից աչքով մ'իրենց կը նայէր , և որովհետեւ յոյժ դիւրակեաց մարդու մ'երեւոյթ ունէր , խոժոռ դէմք չը ցուցին անոր :

Այրը բնութեամբ զուարճախօս էր , կինն ալ տխրաբարոյ չէր :

Մանաւանդ Արժանթէոյլի գինին զբւարթացուցած լինելով զանոնք , երկուքն ալ կը խնդային , առանց պատճառի , մի միայն խնդալու դուարճութեան համար :

Սիրայի էր տեսնել անոնց ճերմակ ակռայներուն փայլումն իրենց սև դէմքերուն մէջտեղն , և հաստ կոշիկներով ամրակուռ ոտներն , որ չափ կը զարնէին սալաքարերուն վրայ :

Քիչ կը մնար որ ոտքի վրայ ելնելով օվերնական պար մը խաղային :

Երկուքն ալ երիտասարդ էին . այրը կորովի կայտառ մ'էր , կինն ալ տգեղ չէր :

Բիէտուշ քսաւ ինքնիրեն թէ այսպիսի երջանիկ և զուգայարմար ամուլի մը հետ դիւրին էր համաձայնիլ . ուստի ծանօթութիւնը փութացնելու համար գոչեց .

— Դրաւ կը դնեմ , որդեակներ , թէ հայրենակից ենք :

— Մի՛ դնէք , կը կորսնցնէք , պատասխանեց այրը : Դուք Օվէրնացի չէք . եթէ լինէիք , Փարիզցիի պէս չէիք խօսեր :

— Կէս Օվէրնացի եմ . մայրս այն տեղէն էր :

— Օրիյաքէն էր թերևս :

— Ո՛չ , Իսուարէն :

— Հոգ չէ . Իսուար շատ հեռի չէ մեր գեղէն : Ուրեմն երկուքս ալ շահեցանք դրան , ուստի երկուքս ալ պիտի վճարենք մեր լիտրն :

— Ո՛չ , ո՛չ , ես կորուսի , ես պիտի վճարեմ երկուքն ալ :

— Քաղաքացի՛ , չեմ մերժեր , վասն զի բարի տղու մը դէմը ունիք : Այնպէս չէ՞ , Ժանէթ :

— Օ՛ , այո՛ , գոչեց կինն :

— Ուրեմն երթա՛նք ըմպելատան :

— Երթանք : Դեռ երեք քառորդ ունինք կառախմբին ելնելուն :

Եւ իւր բազմաթիւ ծրարներն իւր լայն ուսերուն վրայ բառնալով , մինչ Ժանէթ ալ խոհարանի անօթներն ու շիշերը կը վերցնէր , ածխավաճառն իւր նոր բարեկամին հետ դէպի գինետունն ուղղուեցաւ , որ կայարանին միւս ծայրին էր :

— Գործս լաւ կ'սկսի , կ'ըսէր ինքնիրեն Բիէտուշ :

Իւր ծրագիրն էր կառախումբը փախցնել տալ Օվէրնացիներուն , թէեւ զանոնք լաւ մը գինովցնել հարկ լինէր :

— Ի՞նչ է ձեր անունը , քաղաքացի՛ , հարցուց այրը :

— Պալանտիէ , պատասխանեց Բիէ-

տուչ սիգապանծ համարձակութեամբ :
Ժամանակաւ ես ալ ածխավաճառու-
թիւն ըրած եմ, և այժմ հասոյթներովս
կ'ապրիմ :

— Ես ո՛չ, բայց վստահ եմ որ պիտի
հասնիմ այդ վիճակի, ինչպէս որ վրս-
տահ եմ իմ ժան կալուքիս կոչուելուս
և կնոջս ալ ժանէթ Բութուլան կոչուե-
լուն :

— Հանգուցեալ մօրս երկրին ճշմա-
րիտ անուններն են ադոնք . երբոր կը
լսեմ, կարծես թէ քսան տարի կ'երի-
տասարդանամ :

— Պէտք չունիք ադոր, քաղաքա-
ցի, վասն զի տակաւին ծերացած չէք :
Ճշմարիտ չէ՞, ժանէթ :

Կինը պատասխանեց ժպտով մը՝ որ
մէկ ականջէն միւսը կը հասնէր :

Յայտնի կը տեսնուէր որ յօժար
սրտիւ չէր ձայնակցեր իւր ամուսնոյն
գովեստին՝ զոր կ'ուզէր քաղաքացւոյն :

Ժանէթ հուժկու մարդիկը կը սի-
րէր, և Բիէտուչ՝ հասութեամբ եղած
փոքր վաճառականի մը բնական դերը

խաղալով չէր կրնար հաճոյ լինիլ նմա :

Բայց Բիէտուչ այն սև Աստղիկին
սիրտը դրաւած չլինելուն վրայ կը մտի-
թարուէր, վասն զի ի սկզբան շատ վախ-
ցեր էր թէ իւր բուն անձնաւորութիւնը
կը ճանչուէր անկէ :

Այն օրն, յորում համրն, իրմէ լըր-
տեսուելով, զնացեր պորմին վանդակա-
դրան զանգակն հնչեցուցեր էր, ած-
խավաճառուհին՝ իւր խանութին գուռը
կեցած լինելով՝ կատարելապէս տեսած
էր ապահովութեան պետն և անոր եր-
կու գործակալներն, որոց մին էր Բիէ-
տուչ :

Ճշմարիտ է թէ այն օրը սուկան և
կակուղ փեղոյր հագած էր, և թէ
կերպարանքին փոփոխութիւնը կը բա-
ւէր Օվէրնուհին մոլորեցնելու :

Քաջալերեալ այս առաջին յաջո-
ղութեամբ, ծպտեալ գործակալը խոր-
հուրդ մը յղացաւ :

— Օ՛ն, հայրենակիցք, գոչեց, փոխա-
նակ ըմպելաստանը մտնելու, ուր ոտքի
վրայ խմել հարկ է, աւելի լաւ չլինի

երթալ սա վանդակորմին դէմի սրճա-
րանին դալարազարդ հովանոցին տակ
նստիլ :

— Շատ լաւ կը լինէր, եթէ կա-
ռախումբը չփախցնելու մասին ապահով
լինէինք, ըսաւ ժան Կալուբիա :

— Կառախումբը չմեկնիր առանց
ձեզ, որովհետեւ, խմած ժամանակ-
նիս, կայարանին ժամացոյցն ալ կը տես-
նենք :

— Ես աչքս չեմ դատեր անկէ, ը-
սաւ ժանէթ :

— Ուրեմն հոն երթանք, եղրակա-
ցուց Բիէտուշ դիմելով կայարանի
մուտքին այն կողմն, ուր քանի մը
կառք կեցած էր :

Թուլակաքը բերող կառքն անդ չէր,
ոչ ալ կասկածելի տիկինը տանող
կառքը :

Բիէտուշ անցած ժամանակ դի-
տեց այս պարագայն :

Վայրկեան մը յետոյ ինքն և օվէր-
նացի ամուլը բազմած էին անդ գինե-
տան մ'առջեւ, որ սրճարանի կարդ-
անցնելու յաւակնութիւն ունէր :

Շէնքին ճակատը՝ անտուկներու մէջ
տնկուած կանանչադեղ ծառերով զար-
դարուած և քուով մը ծածկուած էր :

Բիէտուշ իւր հրաւիրեալները նըս-
տուց, և ինքն ալ անոնց դէմ նստաւ այն
կերպիւ որ չկրնային կայարանը տեսնել :

Յետոյ այլ և այլ ըմպելիներ առա-
ջարկեց, դորս չընդունեցին երկու լը-
ծակիցք, և մէկ մէկ դաւաթ սուրճ
խնդրեցին հանդերձ օղիով :

Դաւաթ բախեցին : Ժան ըմպեց քա-
ղաքացւոյն կենաց, նա ալ Տիկին
Կալուբիայի կենաց, և բաժակները կը
քամուէին մինչեւ ցյատակ :

Երրորդ դաւաթէն յետոյ մտերմու-
թիւնն սկսաւ :

— Է՛յ, քաղաքացի՛, գոչեց ածխա-
վածառն, երբոր Գուլիներու հօրաքոյ-
րըս տեսնելէ յետոյ Փարիզ վերադառ-
նանք, պէտք է որ դաք կերակուր
մ'ուտէք մեզ հետ :

— Ամենայն սիրով, բայց պէտք
նաւ որ երկու շիշ դիմէ հետքերեմ
իմ մառանէս :

— Շատ լաւ, խօսք տուէք, ըստ
օվէրնացիին իւր լայն ձեռքն երկնցնելով:
Բիէտուշ ալ իւր ձեռքը տալով՝ ը-
սաւ:

— Կ'ուզէի որ վաղը կատարուէր
այդ, բայց շատ պիտի կենա՞ք ձեր
Քուվինեու հօրաքեռ տունը:

— Գործը գիտէ, վասն զի, ճշմա-
րիտն ըսելով, մեք ժառանգութիւն
բաժնելու կ'երթանք: Հօրաքոյրս կուզէ
իւր գոյքն ինձ և եղբարցս թողուլ, և
փոխարէն հասոյթ մ'ստանալ մինչեւ
ցմահ: Ասոր համար պէտք կը լինի
պայմանագրեր կնքել: Ասկէ զատ,
թերեւ չկրնանք շուտով համաձայնիլ
բաժիններուն վրայ. ուստի կ'երեւի թէ
ամսոյ մը չափ պիտի տևէ:

— Ամէն մը յետոյ պէտք չունիմ
քեզ, սիրելի՛ մարդուկս, ըսաւ Բիէ-
տուշ ինքն իրեն, բայց չպիտի թողում
որ երթաս:

Տղայ, լիտր մը Գոնեաքի օղի, ըն-
տիր տեսակէն, գոչեց:

Լիտրն իսկոյն բերուեցաւ և գինը

վճարուեցաւ քաղաքացիէն, որուն ա-
ռատաձեռնութիւնը կը սիրացնէր ած-
խովաճառ ամուսն:

— Եթէ չկրնանք աստ պարպել,
ճանքան կը խմէք, ըսաւ:

— Խնդիրն ադոր վրայ չէ, քաղա-
քացի՛, պատասխանեց Ժան Դալուբիա՝
բռնցի ուժղին հարուած մը տալով սե-
ղանին, խնդիրը վերստին ձեղ զըտ-
նելու վրայ է, որպէս զի փոխարինենք
ձեր քաղաքավարութիւնն:

Ո՛ր թաղի մէջ կը բնակիք:

— Ռիւ Տը Լաբ փողոց, Փոպուր
Սէնթ-Սնթուան թաղին մէջ, պատաս-
խանեց իսկոյն Բիէտուշ, որ կեղծ հաս-
ցէներ տալու մասին չէր վարաներ եր-
բէք:

— Գիտեմ այդ փողոց, ուր հայրե-
նակիցներ ալ ունիմ, որք հին երկա-
թեղէններ հաւքելու կ'ըբաղին:

Եւ յիրաւի, քաղաքացի՛, գրեթէ
դրացի ենք՝ առանց երեւոյթն ունենա-
լու: Միայն Սէն գետն և բուսաբանա-
կան պարտէզը կայ մեր միջև: Իմ խա-

հուլիս վաղ առ կրասի թաղին մէջ է . . .
Արպալէթ փողոցը :

— Կեցի՛ք ուրեմն . այդ այն փողոցը
չէ՞, ուր սպաննած էին այն կինն՝ որ
զհամայն Փարիզ դիակնարանը վաղ-
ցուց . . . մինչև իսկ ես ալ գնացի տես-
նել զայն :

— Մեք ալ գնացինք , ըսաւ Օվեր-
նացին խորհրդագրած դէմքով մը Դըբ-
կից էինք անոր հետ , կը հասկնամ . . .
խեղճ կինն . . . այս պատճառաւ գնա-
ցինք տեսնել թէ սուղագիւ նա՞ էր :

— Եւ ճանչեցի՞ք :

— Օ՛, կատարելապէս : Մէկ ան-
գամ տեսնողը չէր կրնար մոռնալ զայն,
և մեք իւր ողջութեան ժամանակ դը-
րեթէ ամեն օր կը տեսնէինք :

— Ճշմարիտ է , գեղեցիկ կին մ'էր ,
ըսաւ Բիէտուշ համալեալ դէմքով :

— Գաղափարէ կախեալ է , ըսաւ
ածխավաճառուհին , չոր ու բարակ կին
մը , մեղրամոմէ դէմքով և այնչափ
մանր սա՛րեով , որք չէին կրնար կրել
զայն :

— Պաճուճապատանք մը պարզա-
պէս , յարեց Կալուբիա . Փարիզի մէջ
զայդ կը սիրեն :

— Բայց այն ժամանակ հարկաւ
ձեզ վկայութեան կոչեցին , ըսաւ Ռիւ
Տը Լաբ փողոցի ինքնակոչ քաղաքացին :

— Անշուշտ , գոչեց ժանէթ : Եւ
խօսքը մեր մէջ , եթէ միւս վկայներն
ալ մեզ պէս խօսէին , այն Գոք չէր
դատապարտուեր :

— Լըքոքն ըսել կ'ուզէք , այնպէս
չէ՞ : Կը կարծէք ուրեմն թէ սպանու-
թիւնն ընողը նա չէ՞ :

— Չեմ գիտեր , միայն թէ ձեռքս
կրակը խօթելով կ'երգնում թէ երբէք
տեսած չեմ Անգլիոհաղթ տունը դալը :
Ժան և ես ի զուր ըսինք թէ երբէք
տեսած չէինք զայն , դատաւորը կըտ-
րեց մեր խօսքն և նստելու զրկեց մեզ :

— Ըստ ձեր կարծեաց՝ ո՞վ է զայն
սպաննողը :

— Գիտցածէս աւելի կը հարցնէք
ինձ , պատասխանեց Օվէրնուհին , և
աւելցուց ցած ձայնիւ .

Բայց Փարիզի սալարկին վրայ մէկը կայ, որ կրնայ, եթէ ուզէ, շատ բան իմացնել ձեզ :

Այս յայտարարութեան վրայ, որ աւելի կատարեալ յայտնութիւններ կ'զգացնէր, Բիէտուշ դժուարաւ կրցաւ ծածկել իւր զարմանքն և ուրախութիւն :

Ստուգիւ բարբերադդութիւնը կը վերադառնար իրեն, որովհետեւ ձախողաբար զթողլիաք իւր ձեռքէն փախցնելէն յետոյ ճշդիւ կուգար կ'իյնար այն երկու անձանց վրայ, որք միայն կրնային քիչ մը լուսաւորել Արպալէթ փողոցի գաղտնիքն :

Եւ ի լրումն բարբերադդութեան, կը տեսնէր որ ածխավաճառն ու կինն այնպէս համոզուած էին թէ դատաստանը մոլորած էր :

Բայց բաւական չէր ձեռք անցունել զանոնք, պէտք էր նաեւ պահել, որպէս զի օգտակար տեղեկութիւններ քաղէր անոնցմէ :

Եւ ժամը կ'անցնէր. զանոնք Օվէրն

տանելու կառախումբը պիտի չուէր քանի մը վայրկեանէն :

Բարբերադդաբար, չէին կրնար կայանին ժամացոյցը տեսնել, և իմելու զբաղած էին :

Պէտք էր մոռցնել ժամը :

Բիէտուշ մեծ փութով աշխատեցաւ առ այս :

Սկսաւ անոնց դաւաթները լցնել այն պիտի օղիով որ ճշդիւ Բոնեաքէն եկած չէր, ոչ ալ Շարանթէն, և օրինակ տուաւ անոնց՝ նախ ինք իւր դաւաթն ի մի ումպ կ'ընելով. անոնք ալ իրեն հետեւեցան առանց ստիպել տալու :

Նախորդ 29 թիւն անսահմանաբար կրնար ըմպել իւր պաշտօնին պահանջմամբ, և իւր գլուխն ամենաբարկ ըմպելեաց կը դիմանար :

Այս պայմանաւ միայն կրնայ ոք ոստիկանութեան կատարեալ լրտես լինիլ :

Ժան Կալուբիա չունէր նոյն կարողութիւն, ժանէթ Քութուլան ալ չէր կրնար իւր ամուսնոյն հասնիլ :

Մնաց որ, երկուքին ալ գինովութիւնը շատախօս տեսակէն էր, և Բիէտուշ գիտէր զանոնք խօսեցնելու եղանակն :

— Ի՞նչ կ'ըսէք, գոչեց, կը կարծէք թէ Փարիզի մէջ մէկը կայ, որ ճիշդ տեղեկութիւն ունի Լըքոքի գործին վրայ : Բայց, հայրենակիցք, մտածեցէք անդամ մը թէ անհնարին է այդ :

— Անհնարի՞ն, կրկնեց Օվէրնուհին զօրութեամբ : Սրդ, ես կ'ըսեմ ձեզ թէ ճշմարիտ է, ինչպէս որ Աստուած մէկ է :

— Օ՛ն, ժանէթ, լռէ՛, ըսաւ Օվէրնացին : Մեզ վերաբերեալ բան չեն այդ գործեր :

— Ինչո՞ւ համար մեզ վերաբերեալ չեն, պատասխանեց ժանէթ : Տեսածս տեսած եմ, միթէ կրնամ աչք ունենալէ արդելուլ զիս :

— Ուրեմն, հարցուց Բիէտուշ, թերահաւատի դէմք մ'առնելով դիտմամբ, ոճրագործը տեսած էք դուք... բուն ոճրագործը :

— Զրաբանութիւն, քաղաքացի, պատասխանեց ածխավաճառն, որ չէր ուզեր թողուլ իւր կինն որ աւելի առաջ երթար յայտնութեան ճանքուն մէջ :

Կայ արդարեւ բան մը, բայց ոչ ժանէթի ըսածին չափ :

Գործը սա է պարզապէս : Անգլիուհին սպասուհի մ'ունէր, որ տիրուհւոյն սպաննուած գիշերը չուեց, Զարմանալի է, արդարեւ, որ այսպէս կը ձկեց՝ առանց ուր գնալն իմացնելու, և կարելի է որ պատճառներ ունէր այսպէս ընելու :

— Տարակոյս չկայ, գոչեց Բիէտուշ, և եթէ զինքը գտնէին . . . :

— Կ'երևի թէ շատ օրոնեցին, բայց ոչ պէտք եղածին պէս, վասն զի չկրցին ձեռք անցունել, և սակայն Փարիզէն դուրս ելած չէր... կամ գուցէ վերադարձած էր :

— Տեսա՞ք ուրեմն զայն :

— Ինչպէս որ կ'ըսէք, քաղաքացի :

— Ո՛ւր տեսաք :

— Կայարանին մէջ : Նոր անցած էր մեր առջեւէն երբոր դուք եկաք խօսեցաք մեզ հետ . . . թերեւս դուք ալ տեսաք զայն՝ առանց ո՛վ լինիլը գիտնալու :

— Ի՞նչպէս անձ է :

— Մեծ խարտիչուհի մը երկայն և նուրբ հասակաւ, և շքեղապէս . . . տեսնելու էր . . . իշխանուհւոյ մը պէս : Կ'երևի թէ լաւ տեղ մը գտած է : Անգլիուհւոյն տան մէջ ծառայած ժամանակ այսպէս լաւ չէր սաղուեր :

— Այո՛, կը յիշեմ այժմ . . . իւր ուղեչեայն վճարեց և կառախումբը նստելով մեկնեցաւ :

— Նոյն ինքն է, քաղաքացի՛: Ադէնէց հետևեցնել, ինչպէս բրաւ ժանէթ, թէ կը ճանչէ այն սրիկայն որ սպաննեց զԱնգլիուհին և կտաւի վաճառականն . . . և թէ Լըքոքը չէ . . . շատ հեռի բան է :

Բայց կառախումբը ըսելով՝ լաւ յիշեցուցիք մեզ . չփախցնենք մերինն և ես . . .

— Դեռ ժամանակ ունիք : Գաւաթ մ'ալ ըմպենք ձեր հօրաքեռ կենաց :

— Գաւաթ մ'ալ, բայց վերջին լինի :

Գաւաթներն իրարու բախեցան, և ժան Կալուրիա թաթաղուն գաւաթ մ'ալ կոնծեց : Նոյն միջոցին ժամացոյցը զարնել սկսաւ :

— Ժամ հինգ, դոչեց ածխավաճառն իսկոյն ոտքի վրայ ենելով : Եւ կառախումբն հինգ մնալով կը մեկնի : Զա՛ր սատանայ, տեսա՞ք եղածն :

— Կէս գիշերին ուրիշ մ'ալ կայ, միմեջեց ժանէթ, որ թանձր շաքար-ջուր մը պատրաստելու դրաղած էր օղիախառն սուրճի համար :

— Եւ հօրաքո՛յրս որ վաղը մեզ կ'սպասէ :

— Հեռագիր մը կը զրկէք իրեն, ըսաւ Բիէտուշ, վերջին ծայր ուրախ իւր խաղին յաջողութեան վրայ :

— Մեր գիւղն հեռագիր չբանիր, ասիէ զատ՝ կարդալ չեն գիտեր :

— Բա՛, երեք կամ տասն և հինգ օր ետքն ալ երթաք . . . նոյն բանն է :

— Այդպէ՞ս կը կարծէք, Հապա եւնեն բաժանումն առանց ինձ կատարե՞ն: Ընող մարդիկ են: Կրնան, եթէ ես անդ չգտնուիմ, լաւ հողերն առնուլ և անպիտաններն ինձ թողուլ:

— Յաւալի բան կը լինի արդարեւ, բայց...

— Բայց ի՞նչ. պիտի կրնա՞ք բսել թէ ճանբէ մնալնիս բարեբաղդութիւն մ'եղաւ մեզ համար: Եթէ գիտնայինք զայս, հայրենակից, գաւաթ չէինք բախեր ձեզ հետ: Այնպէս չէ՞, Ժանէ՛թ:

— Բայց յանցանքը քաղաքացւոյն չէ, մըմնջեց Ժանէթ իւր պատրաստած շաքարախառն ըմպելւոյն համբ նայելով:

— Հաւատացէ՛ք որ դիտմամբ չըրի, գոչեց Բիէտուշ, և չեմ ուզեր որ ռիսսրտիք ինձ դէմ. ուստի դրամ շահելու միջոց մը ցուցնեմ ձեզ, որ առաւել լապէս փոխարինէ այն զնաօը, զոր բնէք երեք շաբաթ Փարիզ մնալով:

— Դրամ շահի՛լ, կուգայ գործիս, բաւական է որ պարկեշտօրէն լինի.

բայց մեր բաժինն երեք շաբաթ ետքի թողո՛ւլ, ո՛հ, ո՛չ, կարելի չէ, Լիզէթ:

— Երեք շաբաթ, մէկ ամիս, վեց շաբաթ, գործը գիտէ. բայց ի՞նչ պիտի բսէք, հայրենակից, եթէ այն բոլոր ժամանակին համար որ պէտք ունենան ձեզ, օրը քառսուն ֆրանք ստանաք:

— Բառսո՛ւն ֆրանք, ութ հատ հինգ ֆրանքնո՞ց:

— Այո՛, տասն ֆրանք ալ ձեր կնոջ համար:

— Ըսե՛լ է տասն հատ հինգ ֆրանքնո՞ց:

— Այո՛, և ամեն իրիկուն վճարուելու պայմանաւ:

— Կուգայ գործիս, բայց կը կասկածիմ. Այդչափ ստակ չվճարուիր՝ եթէ տակը ստանութիւն մը չլինի:

— Ամենն այս չէ. մեծ պարգեւ մ'ալ կայ:

— Մեծ պարգեւ:

— Երեք հազար ֆրանք, զոր պիտի ստանաք երբոր յաջողութեամբ ի գլուխ հանէք:

— Ի գլուխ հանե՛լ, ի՞նչ :

— Երբոր գտնէք Անգլիոհեւոյն ըստասուհին, զոր պահ մ'առաջ տեսաք կայարանին մէջ :

— Օ՛, ըսաւ Օվերնացին փոխելով իւր ձայնն, դուք ոստիկանութեան մա՞րդ էք ուրեմն :

— Ա՛, հայրենակի՛ց, ուշագրուած թեամբ նայեցէք ինձ, ոստիկանութեան լրտեսի դէմք ունի՞մ :

— Արդարեւ չունիք, ըսաւ Ժանէթ, որ համակրութիւն կ'զգար Ռիէտուշի վրայ :

— Դէմքէն չհասկցուիր, միմռաց ածխավաճառն :

— Եւ ո՞ւր լսեցիք թէ ոստիկանութիւնն հազարաւոր կամ հարիւրաւոր ֆրանքներ կը վճարէ կին մ'որոնելու համար :

— Երբէք տեսնուած բան չէ, պատասխանեց Օվերնուհին :

— Կարելի է, ըսաւ ածխավաճառը, բայց եթէ մասնաւոր անձ մ'է տուողը . . . դարձեալ կ'առկածելի բան

է . . . պէտք է հատկնալ պատճառը :

Դո՞ւք էք այն մասնաւորն :

— Ե՞ս, ա՛, ո՛չ : Ես հասոյթ ունիմ արդարեւ, բայց յիսուն ֆրանք օրական տալու չափ հարուստ չեմ : Տուող մարդը տեսաք անշուշտ ոճրագատ ատենին մէջ : Կը յիշէ՞ք Թուրքի կերպարանքով ալեգարդ ծերունին, որ նախագահին ետին նստած էր :

— Ոսկեհուռ պարեգօտով . . . և ամեն մատներն աղամանդներով . . . ո՛հ, այո՛, տեսայ . . . : Դո՞ւք ալ անդ ներկայ էիք դատաստանին :

— Այո՛, հօրեղբօրորդի մ'ունիմ, որ բարապան է անդ . նա զիս ներս մտցուցած և այն իշխանազունին քով նստուցած էր :

— Իշխանազո՞ւն է այն ծերունին :

— Այո՛, հնդիկ իշխանազուն մը, միլիոնաւոր հարստութեանց տէր :

Քովը նստած Ժամանակս բարեկամաբար խօսակցեցաւ ինձ հետ, վաճն զի հպարտ մարդ չէ :

— Խօսակցեցա՛ւ : Ուրեմն ֆրանսերէն կրնայ խօսիլ :

— Մեզնէ աղէկ :

— Եւ ի՞նչ ըսաւ ձեզ :

— Ըսաւ թէ, ըստ իւր կարծեաց, Լըքոք յանցապարտ չէր. թէ իւր երկրին մէջ աւերի լաւ դատաստան կ'ընեն, օգային ապացոյցներով մարդ չեն դատապարտեր. թէ ամենէն կարեւոր վկայք կը պակսէին . . . համբն և ըսպասուհին . . . վերջապէս շատ մը զըրարանութիւնք : Եւ ամենէն զարմանալին սա է որ ուղեց հրապուրել զիս, որպէս զի նորէն քննութիւն մ'ընեմ : Ի՞նչ տարօրինակ երեւակայութեանց տէր են այս օտարականք :

— Այդպէս է հարուստ լինիլ և գործ չունենալ. չնչին բանով մը կ'ըզբօննուն :

— Վերջապէս յիսուն ֆրանք օրական վարձ և երեք հաղար ֆրանք պարգեւ խոստացաւ ինձ, որպէս զի Լըքոքի գլխատումէն առաջ գտնեմ սպասուհին կամ համբը :

— Եթէ երկուքն ալ գտնեն :

— Պարգեւը պիտի կրկնապատկի :

Կը մտածէք անշուշտ, հայրենակից, թէ ես չէի յուսար շահիլ, նախ՝ պէտք չունիմ ադոր, երկրորդ՝ երաժշտական թուղթի պէս կանոնաւորեալ կեանք մ'ունիմ. ցերեկը ձուկ կ'որսամ ջրանցին մէջ, և իրիկունը պէշէ կը խաղամ ֆաֆէ տը Բոմէրսի մէջ :

Մինչեւ իսկ մոռցած էի իշխանազունն և ըրած առաջարկը. բայց որովհետեւ ձեզ հանդիպեցայ, և դուք կը ճանչէք սպասուհին, ուղեցի որ դուք օգուտ քաղէք գործէն :

— Յիրաւի, կ'արժէ խորհիլ այդ գործի վրայ, ըսաւ Օվէրնացին :

Ո՛ր կը բնակի ձեր իշխանազունք :

— Կրանտ-Օթէլ :

— Ո՛ր է Կրանտ-Օթէլը :

— Մեծ Պուլվարներուն վրայ . . .

Մատչէնէն քիչ հեռի :

— Չա՛ր սատանայ, շատ մօտ չէ մեզ, առանց հաշուելու որ եթէ երթամ այդ Կրանտ-Օթէլ, զիս չեն թուրուր ներս մտնել :

— Սակայն եթէ իշխանազունն հը-

րաման ընէ ձեզ ընդունելու : Ինչ ուզէ
կրնայ ընել կրանտ-Օթէլի մէջ , որով-
հետեւ օրն հինգ հարիւր ֆրանք կը
ծախսէ անդ :

Բայց եթէ դործը կը յարմարի ձեզ ,
պէտք չունիք իշխանագոհնին երթալու :
Ես կ'երթամ կ'ըսեմ անոր թէ իւր ու-
զած մարդը գտայ , նա ալ ինձ կը
յանձնէ կարգադրել դործը ձեզ հետ :

Այս ալ եղած է արդէն , որովհե-
տեւ գիտէք պայմաններն :

— Յիսուն ֆրանք օրական , ամեն
իրիկուն վճարելի , այնպէս չէ :

— Այո՛ , հայրենակից , ամեն իրի-
կուն վճարելի :

— Ո՛ր :

— Ուր որ ուզէք , ձեր տուն , իմ
տուն : Սակայն աւելի լաւ կը համա-
րիմ ձեր տուն , վասն զի , կը հասկը-
նաք , ձեր յաճախ իմ սանդուղներէս
վեր ելնելը տեսնողները կրնան բաջա-
դել : Թաղիս բնակիչները գիտեն որ ես
երբէք կրակ չեմ վառեր բնակարանիս
մէջ , և որովհետեւ դուք ածխավաճառ
էք...

— Իսկ երբոր դուք իմ խանութս
գաք , յաճախորդ կը կարծեն ձեզ :

— Այո՛ , բայց ես չեմ ուզեր քիթս
ցուցնել Արպալէթ փողոցին մէջ : Ոս-
տիկանութեան լրտեսներն անշուշտ կը
պտըտին անդ մերթ ընդ մերթ , վասն
զի լսած եմ թէ ոստիկանութիւնը տա-
կաւին կը յուսայ Լըքոքի մեղսակից մը
ձեռք ձգել , և ես չեմ ուզեր անձս
վտանգի ենթարկել :

Եթէ այն կողմերն յարմար տեղ մը
գիտէք , ուր կարենանք զիրար գտնել ,
օրինակի համար պանդոկ մը , ճաշա-
րան մը...

— Գիտեմ հատ մը , Օբիթալի
պուլվարին վրայ , Ֆե-Էֆէնէլ նշանակով :

— Մէջը սենեակներ կա՞ն :

— Սենեակներ , ընկերութեան դահ-
լիճներ , եւ կերակուր մը , որ մարդ-
կերած ժամանակ մատները կը լիզէ , և
Մօնֆէրանի պատուական գինի , որ
նորէն եկէի համ ունի :

— Ուրեմն , հայրենակից , ճշդիւ
մեր ուզած տեղն է : Եւ եթէ յանձն

կ'առնուք ամեն իրիկուն գալ ճաշել անդ ժամ եօթնուկէսին կամ ութին մի- ջոցները, ցերեկուան ըրածնիդ կը պատ- մէք ինձ, ես ալ տասն հատ հինգ ֆրանքնոց կուտամ ձեզ :

— Ճաշին ստակն ալ դուք պիտի տաք :

— Տարակոյս չկայ, բայց պայմա- նաւ մը, այսինքն Տիկին Ժանէթ ալ պարտի գտնուիլ :

— Շատ պարկեշտ մարդ էք, քա- ղաքացի, չէ չեմ ըսեր, գոչեց Օվէր- նուհին :

— Ուրեմն որոշուած է, վաղ իրի- կուն կ'սպասեմ ձեզ :

— Որոշուած է, որոշուած է, շատ շուտ կ'երթաք, հայրենակից, ըսաւ Օվէրնացին, որ իբր խոհեմ լեռնական՝ չէր սիրեր թեթեւօրէն խօսք տալ :

Նախ պարտիմ գիտնալ թէ ի՛նչ է ընելիքս, Անգլիոհօհոյն սպասուհին գտնել, հասկցայ զայդ, բայց դիւրին գործ չէ :

Պահ մ'առաջ տեսանք զայն, բայց

թերեւս վերստին չտեսնենք երբէք :

— Եթէ սպասէք որ Արպալէթ փո- ղոցէն անցնի, տարակոյս չկայ թէ յա- ւիտեան չէք կրնար տեսնել, վասն զի մէկ մ'ալ չերթար հոն : Բայց եթէ Փա- ըիզի գեղեցիկ թաղերուն մէջ պտըտիք, շատ հաւանական է որ հանդիպիք նմա :

— Պտըտի՛մ : Հապա առուտո՞ւրս :

— Ձեր հօրաքրոջ երթալու համար չպիտի՞ թողուիք ձեր առուտուրը :

— Բայց հօրեղբօրորդիս՝ Բիէր Բու- թոլան՝ մեր խանութը պիտի սպասէ, ըսաւ Ժանէթ, որ գեղանի տիկնանց պարապօրդ կեանքը վարելու գաղտնի բաղձանքն ունէր միշտ :

— Նախ, ըսաւ Բիէտուշ, կարելի է որ այս օրէն յաջողիք : Սպասուհին գեղ գնաց, ուր երկար ժամանակ չը պիտի կենայ, վասն զի արկղ չտանիր իւր հետ : Եթէ իրիկուան կառախմբին հասնելուն սպասէք, ինձ այնպէս կը թուի թէ անպատճառ կը հանդիպիք նմա :

— Եւ եթէ հանդիպինք, պիտի բըռ- նե՞նք զինքն :

— Սմենեւի՛ն, ըսաւ Բիէտուշ, գէշ բան կ'ընէք, և իշխանազունն ալ չկըրնար բան մ'իմանալ:

Առանց բնաւ բան մ'ըսելու պէտք է ետեւէն երթալ և դիտել թէ ո՛ւր կ'երթայ:

— Ետեւէն երթա՛լ, կարելի չէ, հայրենակի՛ց: Նա իրեն յատուկ կառք մ'ե ձիեր ունի, որոց սրունքն իմինն երէս աւելի ուժեղ են:

— Ա՛յդ է ձեզ շփոթեցնողը: Կառք մը կը բռնէք և տասն ֆրանք կուտաք կառապանին, որ իւր ձիերը կը ճաթեցնէ և Անդրիուհւոյն կառքին պոչէն չզատուիր:

— Տասն ֆրա՛նք, տասն ֆրա՛նք. առատ առատ կը ջարդէք, գոչեց Օվէրնուհին:

— Օ՛ն, հայրենակի՛ց, ըսել է թէ վստահութիւն չունիք իմ վրայ և գըրաւ կ'ուզէք: Աւասիկ, ըսաւ Բիէտուշ, բաճկոնին դրպանէն երկու լուի և երկուք ալ հինգ ֆրանքնոց հանելով:

Ես հարուստ չեմ, բայց կրնամ կան-

խիկ տալ ձեր օրականն: Իշխանը կը վճարէ վաղը:

Օվէրնացին տենչափայլ աչօք ոսկիներուն կը նայէր, բայց կը վարանէր առնուլ:

Ժանէթ առաւ դրպանը նետեց քսելով:

— Մերժելու անարգանքը չպիտի ընես պարոնին:

— Ձեր ամուսինն ալ չպիտի զղջայ ընդունելուն վրայ, սիրելի՛ տիկին, գոչեց Բիէտուշ:

Մտածեցէք անգամ մը, երեք հազար ֆրանք պարգե՛ւ:

— Քուվինեու հօրաքեռ ժառանգութեան քովի արտը կը գնենք, քսաւ Ժանէթ, որ նոյն միջոցին Եւայի դերը կը կատարէր իւր ամուսնոյն քով:

— Եւ փայտի շատ տրցակներ վառել հարկ պիտի չլինի ձեզ, որպէս զի այնչափ դրամ կուտէք, ըսաւ Տը Լաբ փողոցի ինքնակոչ քաղաքացին:

Ածխավաճառն, յաղթուելով, բռնցի ահեղ հարուած մը տուաւ սեղանին և գոչեց:

— Ի՛նչ որ ալ է կ'ընդունիմ :

— Շա՛տ աղէկ ըրիք, ըսաւ Բիէ-տուշ : Աւափիկ դուք ալ հարուստ պի-տի լինիք, և եթէ կը հաւատար ինձ, անմիջապէս գործի սկսեցէք :

Նախ, եթէ ես ձեր տեղը լինէի, խանութ կը վերադառնայի դա ծրար-ներն հոն թողլու համար : Վասն զի ձեր այդ սակաւիներով, անկողիններով և սաներով շատ աչքի կը զարնէք, և դեռ բաւական ժամանակ ունիք ձեր առջեւ :

Եթէ Անգլիոսհին Փարիզ վերադառ-նայ այս իրիկուն, վերջին կառախմբե-րուն միովը կուգայ : Դուք անկէ ա-ռաջ կայարանը կը գտնուիք :

— Եթէ չվերադառնայ այս իրիկուն, վաղն ալ պիտի դանք սպասե՞նք :

— Ոչ, պէտք չէ որովհետեւ կըր-նայ կառքով վերադառնալ :

Վաղը ձեր տունը կը նստիք հան-դիստ մինչեւ ժամ երեք :

Ժամ երեքին, տիկին Կալուրիա կը հագուի. դուք ալ, հայրենակի՛ց, ձեր

կիրականօրեայ լաթերը կը հագնիք, և երկուքդ իմիասին թեւ թեւի տուած կ'երթաք կը պտըտիք նախ Շանգ-էլի-զէի գրօսավայրն, և ապա Պուլըյնի ծառաստանն :

Անցնող կառքերն և անոնց մէջի տիկնայքը կը դիտէք :

Անգլիոսհին անշուշտ իւր տիրուհոյն տունէն փախչելէն ի վեր ինքզինք գրօ-սանքի տուած է :

— Ընող է գարշելին, մի՞մաջ ժանէթ :

— Ս,յո՛, բայց ծանր պիտի նստի ի-րեն, ըսաւ ածխավաճառն : Եթէ տես-նեմ, ետեւէն պիտի երթամ մինչեւ որ իմանամ իւր բնակած տեղը, թէ և վեց փարսախ ճանբայ քալել հարկ լի-նի ինձ :

— Եւ եթէ վաղը չտեսնէք, հե-տեւեալ օրը նորէն կ'սկսիք, և այնպէս շարունակաբար :

— Մէն մի անգամն յիսուն ֆրանքի :

— Տարակոյս չկայ : Եւ ամեն իրի-կուն Ֆե՛ Էնթէնէ պանդոկը պիտի ճա-շնէք իմիասին :

— Ուրեմն, քաղաքացի՛, խօսքէն
դարձողը վատ է, և պիտի ցուցը-
նեմ' ձեզ թէ ես անպիտան մարդ չեմ:

Օ՛ն, քալէ, ժանէ՛թ, մեր կարասին
տուն տանինք, իմացնենք մեր Քու-
թուան հօրեղբորորդւոյն թէ չպիտի
երթանք, և խանութը գոցենք:

Իրիկուան հոս պիտի վերադառ-
նանք և կայարանին դուռն սպասենք,
վաղն ալ տիկիներն աչքէ պիտի ան-
ցունենք Շանդ-էլիզէի և Պուլոյնի դռ-
սավայրերուն մէջ, և յետոյ, կեցցէ՛
ուրախութիւն և . . .

Ժանէթ արդէն ոտքի վրայ էր, և
Բիէտուշ պանդոկին սպասաւորը կը
կոչէր որպէս զի խմուած ըմպելիներուն
ծախքը վճարէ:

— Առանց մնաք բարեաւի, հայրե-
նակի՛ցք, ըսաւ, մինչ Օվէրնացին անոր
երկու ձեռքը կը սեղմէր ճարճատե-
ցընելով. իշխանը մեծապէս դո՛հ պիտի
լինի երբոր իմանայ թէ սպասուհին գլտ-
նելու աշխատող մէկ մը գտած եմ:

Ջարմանալի՛ խենդութիւն մ'է այդ մի-

լիոնատէրին ըրածը. բայց ինչո՞ւս պէտք,
բաւական հարուստ է իւր խելքին փը-
չածն ընելու համար: Այդպիսի մար-
դու մը դրամները չահելու նայեցէք,
օրհնած հաց կը լինի:

Միայն թէ ջանացէք որ տուած դը-
րամին փոխարէնն ստանայ. այսինքն՝
սպասուհին ձեզ տեսնելէն յետոյ Անդ-
լիա չփախչի:

Եթէ յանցաւոր է, և նշմարէ որ
զինքը կը դիտէք, կրնայ կասկածի
երթալ, վասն զի կը ճանչէ ձեզ, այն-
պէս չէ՞:

— Ոչ չատ, Արդէն Արպալէթ փո-
ղոցին մէջ ծառայած ժամանակն ալ
ինքզինք բանի մը տեղ կը դնէր, և
ընդամենը տասն անգամ խօսած չէ
մեզ հետ:

Ասկէ զատ, երբոր մեր նոր հան-
դերձներն հաղնինք, ժանէթ և ես,
բոլորովին կը փոխուինք:

Ուստի, քաղաքացի՛, անհող եղիք,
չկրնար ճանչել մեզ, և ապացոյցն այս
է որ պահ մ'առաջ սրահին մէջ ու-

շաղկապութիւն չըրաւ մեզ . և սակայն
հաղուած չենք :

— Իրաւունք ունիք , հայրենակից ,
առ վաղիւ , ըսաւ Բիէտուշ , որ շուտով
բաժնուիլ կ'ուզէր ածխավաճառէն և
կնոջմէն , վասն զի հեռիէն մէկը տե-
սեր էր և կ'ուզէր հասնիլ ետեւէն :

Ժան Կալուբիա և կինն ալ կը փա-
փաքէին նիստը վերցնել :

Հրաժեշտ առին քաղաքացիէն , որ
ոսկեղինիկ ապագայ մը ցոյց տուած
էր իրենց , և մեկնեցան թեթեւաքայլ ,
թէեւ պայմաժամին լրացած տնավոխ-
ներու պէս բռնաւորեալ էին :

Բիէտուշ թողուց զանոնք որ երթան ,
պանդոկին ծախքը վճարեց , և իւր բո-
լոր ուշադրութիւնը դարձուց մարդու
մը վրայ , որ կայարանին բակէն անց-
նելով դէպի գետավը կ'երթար :

Առաջին նայուածքով ճանչած էր
զայն մարդ , թէ և անգամ մը միայն տե-
սած էր կէս ժամու չափ :

Այն մարդն էր , որ իրիկուն մը ,
Մաղասի մեծ դրան առջև , ուր երկու

գործակալք համբիւն դուրս ելնելուն
կ'սպասէին , տեղեկութիւններ հարցու-
ցած էր անոնց Թուլպիաքի վրայ :

Օրլէանի գծին աքծանող Բիէր Քամու-
րմէրն էր :

Բիէտուշ սքանչեւապէս կը յիշէր այն
խօսքերը , զոր այդ Քամուրմէր ըրած
էր իրեն նոյն երեկոյին , և այն զար-
մանալի պատմութիւն , որոյ մէջ Պ. Թուլ-
պիաքի կորուսած լուիներուն յիշատա-
կութիւնը կար , զորս աքծանողին փոք-
րիկ դուստրն հաւաքեր էր գետնէն ,
և քիչ միացեր էր որ կառախմբէ մը
կոխուելով ջախջախուէր :

Նմանապէս չէր մոռցած , որ այն
պատմութեան մէջ ժառանգութեան մը
խօսք եղած էր , որ , ըստ ասութեան
Թուլպիաքի , աքծանողին աղջկան պիտի
ընկնէր :

Եւ ինք պատմած էր այս ամենն
հայր Լըքոքի , այն օրն իսկ , ուր ծա-
ռայութեան մտած էր անոր քով :

Ոստիկանութեան վաղեմի հետա-
խոյզն ի սկզբան ուշադրութիւն չէր ը-
րած այս միջադէպի :

Թէև վստահութիւն չունէր թուպիւքի վրայ, բայց տակաւին չէր կասկածեր համրին փախստեան մէջ գործօն դեր մը կատարած լինելուն վրայ. փախուստ մը, որ շատ կը նմանէր առեւանգման:

Իսկ յետոյ, Անգլիա կեցած միջոցին, իւր որդւոյն ձերբակալուելէն մինչեւ դատապարտուած ժամանակ, իւր գաղափարներն անշուշտ փոխուած էին, և հաւանաբար ինչ ինչ տեղեկութիւններ ստացած էր ՕՍիպիվանի ժառանգութեան խնդրոյն վրայ, որովհետև Փարիզ վերադառնալէն ի վեր իւր ջանքերը գրեթէ մեծ մասամբ ՕՍիպիվանի ժառանգները գտնելու նուիրած էր:

Իւր հաւատարիմ Բիէտուշի հետ ունեցած երկար և յաճախ խօսակցութեանց մէջ՝ Բիէր Քամպրլամէրի և անոր աղջկան անունն ու պատմութիւնը քանիցս անգամ յիշուած էր, և չէր Խէլին մեքենայութեանց այդ բաւական մթին կէտը լուսաւորելն ալ անշուշտ անոր ծրագրին մէջ մտած էր:

Հետևաբար հայր Լըքոք յատկապէս յանձնարարած էր Բիէտուշի՝ յարաբերութեան մոնելաքժանոցին հետ, և իւր բոլոր ճարտարմտութեամբ աշխատիլ աւելի որոշ տեղեկութիւններ ստանալ անկէ՝ թուպիւքի հետ ունեցած միակ տեսակցութեան վրայ:

Եւ եթէ փոյթեռանդ գործակալը տակաւին չեն կատարած հայր Լըքոքի հրամանը, պատճառն այս էր որ ուրիշ առաւել ստիպողական հոգերով զբաղեալ էր:

Միւս կողմէ, դեռ յոյժ քիչ ժամանակ ունեցած էր Պահուրի սուտ նապապին և անոր տնտեսին ի կրանտ Օթէլ ղետեղուելէն ի վեր, և հարկ եղած էր իրենց կրկնակի, երրակի և քառակի կենսավարութիւնը կազմաւորել, շատ մը դերեր խաղալու պատրաստուիլ և իրենց օձիքը ձեռք տալու վտանգներէն ապահովիլ:

Այնպէս որ հազիւ գործի սկսած էին, և Բիէտուշ ալ առաջին անգամ դուրս ելած էր այն օրն:

Այս առաջին փորձ բողոքովին անյաշող եղած չէր, վասն զի եթէ փախուցեր էր զԹողպիսք իւր ձեռքէն, զոր վերստին գտնելու աներկբայ էր, դիպւածն անգին դիւտ մ'ընել տուած էր իրեն:

Մարի Յասիթի սպասուհին գտնել՝ Պ. Լըքոքի մեծ մտահոգութիւններէն մին էր, և Բիէտուշ կրնար այժմ յուսալ որ այն կին գտնուած էր, վասն զի տարակոյս չունէր որ Օվէրնացի ամոն անոր պիտի հանդիպէին մի կամ միւս օր:

Եւ որովհետեւ բարեբաղդութիւն մ'երբէք մինակ չգար, Քամպրմէր ալ երեւան կ'ենէր ի բարեպատեհ ժամու:

Արժանողն աշխատութեան կերպարանքով չէր, պտըտելու ելած մարդու մ'երեւոյթ ունէր, հետեւաբար երկարօրէն խօսակցելու համար պարապ ժամանակ:

Ասկէ զատ, փոքրիկ աղջկան մը ձեռքէն բռնած էր, որ երեք ամիս

առաջ երկաթուղոյն վրայ խաղցուած եղերերգին դիւցաղնուհին էր, և այդ տղեկին ներկայութիւնը պատուական առիթ մը պիտի ներկայէր Բիէտուշի, որ խօսակցութիւնն այդ շահեկան նիւթի վրայ բերէր:

Փութով առիթէն օգուտ քաղելու վրայ էր. միտքն եկաւ որ հասուն տարիքով հասութառուի մը կերպարանք մտած էր:

Այս կերպարանափոխութիւն, որ անխափաճառները պատրելու համար յոյժ օգտակար եղած էր իրեն, աքթանողին հետ տեսակցելու համար յոյժ անպատեհ էր:

Քամպրմէր առաջին անգամ Լիոնի կայարանին բեռնակիրներուն կերպարանքովը տեսած էր զայն:

Շատ հաւանական էր որ մաքուր հագուած այս ծերուկ քաղաքացին չպիտի ճանչէր:

Դժուարութիւնք քիչ շատ հաւանելի պատճառ մը գտնելն էր իւր այս կերպարանափոխութիւն մեկնելու համար:

Բարեբաղդաբար, նախորդ 29 թիւը վարպետ էր սուտեր հնարելու մասին, և արտաքին փոփոխութիւնք չէին վախճներ դայն:

Ուղղուեցաւ, թաշկինակի հարուածով մը ջնջեց երեսին վրայի խորշոմներըն, հանեց կեղծամն և սուտ ծնօտամօրուքները, ձկտեց սրունքն, և նորէն ձեռք առաւ ուսերուն և թեւերուն բարտումն, որ բեռ կրելու սովորած մարդոց յատկանիշն է:

Այս փոփոխութիւն կատարուեցաւ մինչեւ որ Բիէտուշ պանդոկին առջեւի հովանոցին ծայրն հասաւ, ուր պղպեղաւոր օղիով զովացուցած էր Օվէրնացի ամսին:

Արդէն շտեմնուելու չափ հեռացած էին Քանթալի բարեմիտ զաւակներն, և չէին կրնար և ոչ իսկ ի հռուստ հանդիսատես լինիլ այս վայրկենական կերպարանափոխման:

Սոցա վրիպած կառախմբին չուելէն ի վեր կայարանին շուրջը շարժում չէր մնացած, և գետափն ամայի էր:

Քամւորըմէր կը խօսակցէր իւր փօքրիկ աղջկան հետ, և որովհետեւ խօսած ատեն ծռելու հարկադրեալ էր, չէր տեսներ Բիէտուշի գալն, որ կը ջանար անոր դէմ ելնել՝ երբոր վանդակորմէն ասդին անցնէր:

Բիէտուշ յաջողեցաւ իսկ անոր բախիլ, և այս ընդհարում բնականաբար խօսակցութեան առիթ մ'եղաւ:

— Ուշադրութիւն ըրէ՛ք, ըսաւ աքածանողն:

— Ա՛, դո՞ւք էք, ընկե՛ր, գոչեց Բիէտուշ:

— Ընկե՛ր, կրկնեց Քամւորըմէր, չեմ ճանչեր ձեզ:

— Այսինքն թէ յիշողութիւն չունիք, բայց ես ունիմ, և քաջ կը յիշեմ որ անգամ մը դուք գինի մը խմցուցիք ինձ Լիոնի կայարանին դէմի գինեվաճառէն:

— Արդարեւ... միտքս կուգայ... բայց երկար ժամանակ անցած է...:

— Չմեռն էր, յունվար ամսոյ մէջ: Փետրվարին թողուցի զայն պաշտօն:

— Բայց . . . երբոր տեսանք զիրար , դուք կայարանի բեռնակիր էիք :

— Տասն տարիէ ի վեր , և ճշմարիտը խօսելով , ձանձրացայ . . . ուստի երբոր իմ մէկ հօրեղբորորդիս մեռնելով , զոր երբէք տեսած չէի , ժառանգութիւնն ինձ մնաց , իսկոյն թողուցի Լ. Բ. Լ. Մ. բնկերութիւնն , և այժմ իմ հասոյթներովս կ'ապրիմ :

— Ուրեմն երջանիկ էք :

— Գործը գիտէ : Ժամանակներ կան որ ձանձրոյթ կ'զգամ անգործութենէ : Երբոր մարդ մը ո՛չ կ'ին ունի , ո՛չ զաւկքներ , ժամանակն անտանելի կը լինի : Ուստի մեծ բերկրութիւն կ'զգամ երբոր բարեկամի մը հետ մէկ երկու դաւաթ գինի խմեմ . . . և կը խնդրեմ որ ընդունիք :

— Ծնորհակալ եմ , ճաշէս առաջ չեմ խմեր , ըսաւ Քամպրըմէր պաղուծեամբ :

— Ա՛յ , ընկեր , ձեր այդ մերժում կը տրտեցնէ զիս . դուք չէի՞ք որ երեք ամիս առաջ հրաւիրեցիք զիս որ գամ ձեր կայարանն և տեսակցինք :

Ես ալ յատկապէս ասոր համար կուգայի , և ձեր վրայ լուր պիտի հարցնէի . դէմս ելնող առաջին պաշտօնէին :

Որովհետեւ գոյայ ձեզ , անշուշտ չպիտի անարգէք զիս աստ թողլով . նախ՝ վասն զի ես պարտական եմ ձեզ , դուք ինձ գինի խմցուցիք անդ : Այսօր ալ իմն է կարգն :

— Եթէ մանկիկիս հետ չլինէի , չէ չէի ըսեր . բայց կը հասկնաք որ աւելի կը սիրէ Բուսարանական պարտիզին ծառուղիներուն մէջ վազվազել , քան թէ գինեվաճառին խանութը մտնել :

— Լաւ , ես ալ ձեզ հետ կուգամ . հօն որճարան մը կայ պարտիզին դրան մէջ , ուր ձեր մանկիկը քաքարներ կրնայ ուտել . մեք ալ մէկ մէկ հատ կը խմենք :

Սրտի մը պէս գեղեցիկ է ձեր մանկիկն : Է՛ , բարեկամ . . . ի՞նչ եղաւ ադոր ժառանգութիւնն , ա՛լ խօսքք չկայ :

— Ի՞նչ ժառանգութիւն :

— Այն զոր քաղաքացի մը ձեռք աղջկան պիտի ընկնի կ'ըսէր ձեզ այն օրն , ուր ճանբուն վրայ թափած լուինները ժողոված միջոցին մազ մնաց որ պիտի ջախջախէր ձեր սիրուն զաւակ :

— Ուրեմն պատմած եմ ձեզ , հարցուց Քամազը մէր զարմանօք :

— Չէ՞ք յիշեր . . . Մաղասի պողոտային վրայ . . . : Իրարմէ նոր բաժնըւած էինք , և ես կը խօսակցէի յիշեալ քաղաքացւոյն հետ , որ կառախմբի մը վրայ տեղեկութիւններ հարցնելով կը ձանձրացնէր զիս : Երբոր մեկնեցաւ , դուք իմ ետեւէս վազելով հարցուցիք թէ կը ճանչէի՞ զայն :

— Այո՛ , կը յիշեմ այժմ : Դուք ալ ըսիք ինձ թէ երբէք տեսած չէիք զայն : Ա՛հ , զարմանալի մարդ մ'է : Երեւակայեցէք անգամ մը թէ տասն անգամ տունը դնացի իւր ոսկիներն իրեն յանձնելու համար , և չկրցի երբէք տեսնել զայն և հետք խօսիլ , ուստի վերջապէս լուինները դռնապանին յանձնեցի :

— Եւ ժառանգութեան դորձն : Ստուգիւ սո՛ւտ է :

— Ես ալ այնպէս կը կարծեմ , և սակայն երէկ մտածեցի քանի մը թուղթեր կարդալ , որք հանգուցեալ դժբաղդ կնոջս մօրմէն մնացած էին իրեն , և շատ բան իմացայ զորս չէի գիտեր : Կ'երեւի թէ իմ Մարթա դստրիկս իրլանտացի մեծ ընտանիքէ մ'իջած է :

— Բա՛ :

— Ճշմարիտ : Թուղթերը կանոնաւոր կ'երևին , և անոնց մէջ կարդացածիս նայելով , կ'ինս , որ չորս տարի առաջ մեռաւ , աղնուական իրլանտացւոյ մը թոռնորդին է :

— Բնաւ չէի՞ք գիտեր զայս :

— Բնաւ , կ'ինս ալ չէր գիտեր . և զարմանալի չէ այս : Խեղճ կ'ինս որք էր երբոր ամուսնութեան առի , գործարանի մը մէջ կ'աշխատէր և անունը Բօլին Պէրնիէ էր :

— Արդարեւ իրլանտական անուն չէ Պէրնիէ :

— Մայրն ալ , որ ոչ մէկ սու թո-

ղած էր, տիկին Կիշար կը կոչուէր:

— Կիշար ալ իրլանտական անուն չէ:

— Ես ալ այդպէս կ'ըսէի մոռովի, բայց տիկին Կիշարի ծննդեան վկայագիրը գտայ, որ խեղճ Բօլինիս մօմն էր, և աղջկնութեան անունն էլիզապէթ Օ'Սիւլիվան էր:

— Օ'Սիւլիվան, կրկնեց Բիէտուշ, որ չէր կրնար հաւատալ իւր տկանջին:

— Ս.յո', և էլիզապէթի հայրը կալուածատէր էր Տըպլինի շրջակայներն:

Հետաքրքրաշարժ բան չէ՞ որ իմ փոքրիկ Մարթա ազնուականի արիւն օւնենայ իւր երակաց մէջ: Իւր մայրը գործաւորուհի մ'էր, նոյնպէս իւր մամըն: Ես ալ աշխատութեամբս կը պաճարեմ կեանքս և հողագործ ընտանիքէ սերեալ եմ:

Բայց ասոնք շահեկանութիւն չունին ձեզ համար, և աղջիկս երթալ խաղալ կ'ուզէ:

Ուստի առանց մնաք բարեաւի, ընկե՛ր:

— Ա՛յ, ո՛չ, գոչեց Բիէտուշ, այդ-

պէս բաժնուիլ կարելի չէ, ես ալ հետ կուգամ. . . մանաւանդ որ կ'ուզեմ քիչ մը խօսիլ այդ ժառանգութեան խնդրոյն վրայ: Մի՛ կարծէք թէ Մարտին Մեծ պահոց մէջ ինչալուն նման բացուեցաւ այս խօսք մեր մէջ: Ես մարդ մը կը ճանչեմ, որուն արհեստը ժառանգական յաջորդութիւններ երեւան հանել է: Այն մարդն առաւօտ մ'իմացուց ինձ թէ վեցերորդ աստիճանի ազգական էի Քոթանթէցի եղնավաճառի մը, որ անզաւակ մեռած էր առանց կտակի, և վաթսուն հազար պատուական ֆրանք թողած էր:

Բնաւ չէի գիտեր թէ Նորմանտիոյ մէջ այդպիսի հօրեղբօր թոռն մ'ունէի, և եթէ այսօր հասութառու մ'եղած եմ, հայր վինէի շնորհիւն է. . . վասըն զի այդ ժառանգ փնտռողին անունը վինէ է:

— Թերեւս այդ Պ. Թուպիաք Տըթէնշպրէն ալ այդ արհեստը կը գործէ:

— Լուիները կորսնցնող մարդը կարելի է. միայն թէ, ես կը կարծեմ

որ աւելի լաւ կը լինի հայր Վինէի դիմել, վասն զի պարկեշտ մարդ է, և հարիւրին տասնէն աւելի չառնուր:

Բայց այս գործի վրայ խօսելու համար լաւ կը լինի շուք տեղ մը նրստիլ, և դուք ինչ որ կ'ուզէք ըսէք, ընկե՛ր, ձեզ չպիտի թողում մինչեւ որ գաւաթ չբախենք ի միասին, քսաւ Բիէտուշ՝ Գամպրըմէրի թեւին կառչելով, որ վերջապէս ինքզինք թող տուաւ:

Գիտաւին ի վեր երթալ սկսան մինչեւ Օսթերլիցի կամուրջին բերանն, ուր ոսին ծառերով հովանաւոր հարթաւ վայր մ'և անջրդի աղբիւր մը կայ:

Փոքրիկ Մարթա կը կայթէր ուրախութենէն, բայց վաղելու համար հօրը ձեռքը չէր թողուր, ինչպէս կ'ընեն իւր հասակի տղայք:

Անոր կը նայէր, և իւր կապոյտ խոշոր աչերն այնպիսի զգացմունք կ'արտայայտէին զորս շատ չեն կրեր վեց տարեկան աղջիկ տղայք:

Խանդակաթ և միանգամայն խոհուն գորով մը կը կարդացուէր անոնց մէջ,

գորով այնպիսի տղու մը, որ տարաբաղդութեան դժնդակ վարժողին մէջ մեծցած, և աղքատիկ ու տաժանաւոր կենաց խստութիւններուն վարժուած էր, որ կը հասկնար արդէն թէ շատ նեղութիւն պիտի կրէր աշխարհի մէջ փոքրիկ տեղ մ'իրեն պատրաստելու համար, և կը գնահատէր զանճնութիւն թիւնն այն քաջասիրտ հօր, որ իրեն հաց տալու համար կ'աշխատէր:

Ուստի ոչ թէ կը սիրէր զԳամպրըմէր, այլ կը պաշտէր:

Իւր զուարթութիւնք կը յիշանէր երբոր հայրը կը հեռանար իւր քովէն, և երբոր վարժարանէն կ'առնուր տուն կը բերէր, ուղղաբերձ տնկուելով անոր կը փակչէր, և կարծես թէ կը պանծար այդ քաջ գործաւորին աղջիկը լինելուն վրայ, զոր թաղին բոլոր մարդիկը բարեկամաբար կ'ողջունէին:

Եւ ոչ ևս կը փութար երթալ վաղ վաղել Բուսարանական պարտիզին մեծ մաշկամրդիներուն տակ, յորմէ հետէ կը տեսնէր որ իւր հայրը խօսակցիլ

կողէր իրեն մօտ եկող անծանօթին հետ :

Մնաց որ, Բիէտուշ ալ անհաճոյ չէր թուեր անոր . վասն զի բարի դէմք մ'ունէր, և իւր լաճերը միտքը բերելով՝ ի սրտէ կը ժպտէր այդ մանկիկին երեսին :

Հարթավայրին վրայ բաքարածաճառի մը հանդիպելով, Մարթայի գրպանները լցուց քանի մը տեսակ քաքարներով, զորս աղջիկը չընդունեց մինչեւ որ աչօքն իւր հօր հաւանութիւնը չտացաւ :

Սրճարան մը կար զուիցցերական հիւղի ձեւով, աւելի մաքուր և աւելի բանուկ քան զայն գինետուն, ուր ամխավաճառն ու կինը տարած էր :

Սեղաններ կային դուրսն և նստողք բաղմամբիւ չէին :

— Աւատիկ մեր գործն, ըսաւ Բիէտուշ, այս զով տեղը նստելով կը խմենք, աղեկն ալ խաղալու տեղ կ'ունենայ :

Քամպրըմէր չընդդիմացաւ : Կատ-

կած մը չունէր այդ ընկերին վրայ, որ յանկարծուած կը պատահէր իրեն, և գործաւորը այնչափ նուրբ նկատողութիւններ չեն ըներ իրենց հագիւ ծանօթ եղող մարդու մը քաղաքամարութիւնն ընդունելու համար :

Թերեւս նուազ քաղաքավարական, բայց անշուշտ անկեղծ է անդլիական մեթոտն, այն է և ոչ իսկ նայիլ այն մարդոց՝ որ ներկայացուած չլինին իրեն :

Միւս կողմէ Բիէտուշի ըրած խօսքերը Բիէր Քամպրըմէրի մտքին զարկած էին, և կ'սկսէր բսել ինքնիրեն թէ լաւ չէր լինիր անտես ընել իւր դստեր ապագայն ապահովելու հաւանականութիւն մը, որչափ և տկար լինէր :

Այս ալ ոչ թէ ընչաքաղցութեան հոգւով : Ո՛չ, աշխարհ գալէն ի վեր ապրուստն իւր ձեռաց աշխատութեամբ կը հայթայթէր, և հաստատութեամբ կը հաւատար թէ հանապաղորդ հացը չպակսիր երբէք ժրաջան մարդոց :

Աշխատասէր մարդոց յատուկ եղող այն հաւատքն ունէր, զոր հարուստք

աննախատեսութիւն կը համարին, բայց արիական համբերատարութիւն է պարզապէս :

Սակայն գիտէր նաեւ թէ երկաթուղեաց վրայ արկածք անպակաս էին, գիտէր թէ շոգեգործի մը կրնար անցնիլ իւր վրայէն, և եթէ աքծանդաց այդ ճակատամարտի դաշտին վրայ ըսպաննուէր, Մարթա միայնակ պիտի մնար աշխարհի մէջ :

Կը յիշէր այն տառապանք զոր իւր կինը կը կրէր իրեն հանդիպած ժամանակ, խեղճ աշակերտուհի բամպակի մանարանի մը մէջ, օրը տասն ժամ աշխատութեան դատապարտեալ, թուշակ մ'ստանալով որ հազիւ կ'արգելուր զինք նօթի մեռնելէ, ենթարկեալ ամեն տեսակ փորձութեանց և ամեն բռնութեանց :

Եւ սարսուռ կ'զգար երբ կը մտածէր թէ այս կրնար լինիլ և Մարթայի բաղդն, և թէ անշուշտ ազջիկն ալ չէր կրնար մօրը պէս բարեբաղդութիւն ունենալ քաջ երիտասարդի մը հանդիպե-

լու, որ երկու թշուառութիւն ամուսնացնելով՝ երջանկութիւն մը կազմելու պատրաստականութիւն ունենար :

Յայնժամ Թողպիաքի հետ տեսակցութիւնը միտքը կուգար :

Ի սկզբան մեծ կարեւորութիւն ընծայած չէր : Բայց իւր կնոջ թուղթերուն մէջէն ըրած անակնկալ գիտն, որով Բօլին Պէրնիէի աղքատօհմն երեւան կ'երնէր, Պ. տը Թէնչպրէի խօսքերէն հանած տարտամ նշանները կը մարմնաւորէր :

Եւ ահա յանկարծ մարդ մը կը ներկայանար, որ նոր հորիզոններ կը բանար իւր տուջէ, և մեծահարուստ ժառանգութիւն մ' իբրեւ ամենաբնական և ամենադիւրին դործ կը ցուցնէր :

Չէր կրնար ականջ չկախել, վասն զի հայր էր, և խնդիրն իւր աղջկան վերայ էր :

— Ուրեմն կը կարծէք ստուգիլ թէ այդ վինէ անուն անձ, որ հեռաւոր ազգականի մ'ինչքը ձեզ ժառանգեցուց, կրնայ այս կնճիռն ալ լուծել, ըսաւ

յետ պարպելոյ մեծ դաւաթ մը դա-
րեջուր, զոր Բիէտուշ ընծայած էր:

— Աներկբայ եմ, պատասխանեց
Նախորդ 29 թիւն. եթէ կ'ուզէք զինքը
տեսնել, ես կը տանիմ ձեզ անոր տունն
երբ և կամիք:

Տը լա Ռոքէթ փողոցը կը բնակի,
մօտ այն հրապարակին՝ ուր մարդ կը
գլխատեն, և ամեն իրիկուն ժամ ու-
թէն մինչև տասն կ'ընդունի:

— Արդարեւ կ'ուզեմ տեսնել. թէ և
հաւատք չունիմ այդ ժառանգութեան
վրայ, և մինչև իսկ կը կարծեմ թէ
այդ Թոլպիաք ծիծաղեցաւ իմ վրայ,
բայց վերջապէս իրաւունք չունիմ աղ-
ջիկս հարստացնելու առիթ մը մերժե-
լու:

— Մանաւանդ որ ծախք մը չունիք
ընելու: Հայր Վինէ կանխիկ դրամ կամ
ծախք չընդունիր:

Ո՞ր օր կ'ուզէք ժամադիր լինիլ ինձ
հետ՝ երթալ զայն տեսնելու համար:

— Այս իրիկուն աղատ եմ, բայց
խօսք տուած եմ բարեկամներէս միոյն

հետ ճաշելու, որ մեքենագործ է և
իմ աղջկանս հասակակից աղջիկ մ'ու-
նի... տղայք պիտի զբօսնուն... չեմ
ուզեր զրկել զանոնք...: Յառաջիկայ
հինգշաբթի իրիկուն ալ աղատ եմ:

— Հինգշաբթի գործիս կուգայ:
Ուրեմն կ'սպասեմ ձեզ ժամ ճիշդ ու-
թիւն Եթե-տ'Օի հրապարակն և Վինէի
տունը կը տանիմ ձեզ:

— Լաւ: Թուղթերս ալ կը բերեմ
որպէս զի տեսնէք: Հետաքրքրաշարժ
բան է: Խոշոր ծրար մը: Ծննդեան և
մահուան վկայագրեր, ամուսնութեան
պայմանագրեր, մինչև իսկ աղիւսակ
մը, ծառի ձեռք, որոյ ոստերուն վրայ
ՕՍիւրիվանի դերդաստանին անդամաց
անունները գրուած են:

Բօլինի մայրը բարեբաղդաբար պա-
հած էր զանոնք. բայց իմ խեղճ կինս
երբէք բացած չէր ծրարն, և հրաշք
մ'է որ կրակ վառելու չէ գործածած:

— Պիտի տեսնէք թէ մեր մարդուկն
ինչպէս պիտի լուսարանէ այդ Թուղթեր:
Անուններն, ի բաց առեալ ձեր զօքան-

չինն, անգլիերէն պարտին լինիլ, բայց հայր Վինէ գիտէ անգլիերէն
ամեն բան գիտէ :

— Անգլիերէն անուններ կան . . .
Ֆրանսերէններ ալ կան . . . Պարոն
Լըքոնթի մ'անուն տեսած եմ, որ նոյն
պէս ՕՍիւրիվանէ սերեալ է . . . Մար-
թայիս մամիկին քրոջ թոռներէն մին :

— Լըքոնթ, կրկնեց Բիէտուշ :

Եւ խորհիլ սկսաւ :

— Կը ճանչէ՞ք զայդ Պ. Լըքոնթ,
հարցուց Քամպրեմէր, որ իւր ինքնա-
կոչ ընկերին դիմաց փոփոխութիւնը
նշմարած էր :

— Տասնի չափ մարդ կը ճանչեմ
այդ անունով, պատասխանեց Բիէ-
տուշ. մին նպարավաճառ է Տիւ Թամբլ
փողոցին մէջ, ուրիշ մ'երեւնադործ է
Սէնթ-Անթուան արուարձանին մէջ :

— Այն Լըքոնթ, որոյ մայրն ՕՍիւ-
րիվան կը կոչուէր, ինչպէս Մարթայի
մամուն մայրը, կը թուի ինձ թէ ա-
մուսնութեան վկայագրէն քաղուած
տեղեկութեան մէջ ըսուած է թէ փո-

խանակութեան միջնորդի մը քով սա-
տար է եղեր :

— Ուրեմն, կրնայ հարստացած լի-
նիլ, կրնայ նաեւ մեռած լինիլ : Զէ՞ք
յիշեր ո՞ր թուականին ամուսնացած է :

— Կարծեմ 1855 ին :

— Քսան տարիէն աւելի անցած է,
ըսաւ Բիէտուշ ինքնիրեն :

Եւ կը խորհէր .

— Վարպետին որդւոյն նշանածը
տասն եւ ինն տարու է, և Թէրէզ
Լըքոնթ կը կոչուի :

Նորանշան բան կը լինի եթէ . . .
բայց ոչ . Ֆրանսայի մէջ գրեթէ այն-
չափ Լըքոնթ կայ որչափ Տիւրան կամ
Մարթէն . . . : Սակայն օրիորդ Լը-
քոնթ դուստր է սեղանաւորի մը . . .
և փոխանակութեան միջնորդի սատա-
րէ մը ի սեղանաւոր՝ ձեռք մը միայն
կայ :

Պէտք պիտի լինի որ հայր Լըքոնթի
ծանուցանեմ զայս : Բայց մինչեւ այն
ժամանակ կ'ուզեմ Տիկին Լըքոնթի և
անոր աղջկան վրայ զրկել աքճանողն :

Ես չեմ կրնար այլ ևս անոնց տունն երթալ, սիրտս չքաշեր, վասն զի անոնց վշտակութեան պատճառն ես եմ:

Վարպետս ալ չուզեր տեսնել զանոնք, որպէս զի չաւրուի իւր ծրագիրն:

Իսկ եթէ այս մարդ երթայ տեսնէ զանոնք՝ ժառանգութեան գործին վերայ խօսելու համար, թերեւ կը գտնէ որ անոնք ալ ՕՍիւլիվանէ մը սերեալ են, և այս բան քիչ մը լոյս կը սփռէ այն գործի վրայ, որ այսչափ կ'զբաղեցնէ զԹուլպիաք:

Քամարբէր չկրնար յառաջիկայ հինգշաբթիէն առաջ տեսնել զհայր Վինէ, այսինքն զհայր Լըքոք: Եթէ մինչև անոնց տեսակցութեան օրը Քամարբէր տեսակցի Պուլոյնի տիկնանց հետ, թերեւ նոր բաներ կ'իմացնէ մեզ: Եւ ըսաւ բարձրաձայն.

— Հա՛, միտքս եկաւ, ուրիշ Լըքոնթ մ'ալ ճանչած եմ, որ սեղանաւոր էր կամ Պորապին մէջ գործ կ'ընէր: Ժամանակաւ աշխատած եմ անոր

համար Լիոնի ընկերութեան քով մշտնեղէս առաջ, երբոր դարբնութիւն կ'ընէի, և ես շինած եմ Պուլոյնի ծառատանին մօտ, Սէն-Քլուի դէմ, Սէնի եզրը կառուցած ապարանին փականքները:

Յետոյ մեռաւ, բայց իւր կին ու դուստրն ողջ են և այն ապարանը կը բնակին միշտ:

Պէտք է երթաք տեսակցիք անոնց հետ:

— Ի՞նչ քսելու համար:

— Հարցնելու համար թէ վախճան եալ Լըքոնթի մայրն ՕՍիւլիվան կը կոչուէր:

— Սմենամեծ դիպուած մը կը լինի եթէ այդպէս ելնէ. և ես չեմ համարձակիր այդ տիկնանց դուռը բախել՝ առանց կանխաւ աներկբայ լինելու գործին ստուգութեան վրայ:

Ասկէ զատ, ի՞նչ պատրուակ կրնամ բռնել անոնց տունը մօտելու համար: Սեղանաւորի մ'այրին դիւրաւ չընդունիր ինձ պէս գործաւոր մը:

Սպասաւորները զիս կը վռնտեն:

— Բա՛, կ'ըսէք թէ տեղեկութիւնս
ներ բերած էք ժառանգութեան գոր-
ծի մը վրայ: Յայնժամ կ'ընդունին ձեզ,
անհոգ եղիք: Որչափ և հարուստ լինի
ոք, ժառանգութիւնն անուշ բան է . . .
մանաւանդ կանանց համար: Եւ այդ
ճիկին լըքոնթ ալ ուրիշ կանանցմէ
տարբեր արարած մը չէ:

— Լա՛ւ, եթէ հաճի խօսակցիլ
ինձ հետ, ի՞նչ կ'ընամ հասկնալ:

— Ո՞վ գիտէ: Թերեւս այնպիսի
բաներ կ'ըսէ զոր դուք չէք գիտեր և
սակայն յոյժ օգտակար կը լինի ձեզ
գիտնալ . . . գոնէ հայր Վինէի պատ-
մելու համար, որ կ'ընայ օգուտ քաղել
անոնցմէ:

Եթէ, օրինակի համար, Օ'Սիւլիվա-
նի աղգատոհմին գլխոյն ո՛վ և ի՛նչպէս
մարդ լինելը ծանուցանէ ձեզ, մեծ
քայլ մ'առած կը լինիք գործին մէջ:

Գնացէք, բարեկամ, հաւատացէք
ինձ, և հնար եղածին չափ շուտ:

Պուլոյն-Սիւր-Սէն թաղին մէջ, Գաթր
-Սէրթանպրը ծառուղւոյն ծայրը քարէ

ու աղիւսէ տուն մը, մեծ պարտէզի
մը մէջ: Որու որ հարցնէք՝ կը ցուցը-
նեն ձեզ:

— Այո՛, բայց մօտ չէ այս տեղի,
և ես ժամանակ չունիմ:

— Բա՛, կ'ընաք երեք ժամ արձա-
կուրդ ստանալ իրիկուն մը, և շոգե-
նաւը վեց սուսով Օսթերլիցի կամուրջէն
Սէն-Գլուի կամուրջը կը տանի:

— Ուրեմն, չէ չեմ ըսեր, թէ եւ
այս ձեռնարկը հաճելի չեն ինձ, բայց
երբոր խնդիրը Մարթայի շահուն վը-
րայ է . . .

Բայց ո՞ւր է Մարթա, չեմ տեսներ,
ըսաւ, Քամպրըմէր մէկէն ոտքի վը-
րայ ելնելով:

— Ի՛նչ մ'առաջ կը խաղար մեր
մօտ, պատասխանեց Բիէտուշ, շատ
հեռի գնացած չկ'ընար լինիլ: Աւասիկ
կեցեր կապիկ խաղցնող մը կը դիտէ:

Տղան հազիւ տասն քայլ հեռի էր
սրճարանէն, և հայրը կոչելուն պէս
վազեց եկաւ:

— Զբօսցիր բայց մի՛ հեռանար,
ըսաւ Քամպրըմէր:

— Ուրեմն կը հաճի՞ս որ երթամ մտիկ ընեմ կապիկ խաղցնողին նուազածութիւնն, հարցուց աղջիկն:

Եւ մինչ հայրը կը ժպտէր, վիզը ցաթկեց, երկու խոշոր համբոյր տուաւ անոր այտերուն, և վազեց գնաց նորէն իւր տեղը բռնել այն շրջանակին մէջ, զոր շրջկէն ջութակահարը կաղմած էր:

— Ի՞նչ աղւոր աղջիկ մ'ունիս, ըսաւ Բիէտուշ:

Եւ աւելցուց.

— Յայտնի կը տեսնուի որ իրլանտական արիւն ունի երակներուն մէջ, վառն զի խարտեաչ է, խոշոր կապոյտ աչեր ունի, և շուշանի պէս ճերմակ է:

— Մօրը կը նմանի, միմնջեց Քամպըրմէր արտասուքը զսպելով:

— Երբոր մեծնայ, նշանաւոր գեղունի մը պիտի լինի, և երբոր հարուստ լինի, արդուդարդը շատ պիտի վայլէ իրեն, ըսաւ խնդալով բարեմիտ Բիէտուշ:

— Երջանիկ լինի, այս միայն կը խնդրեմ Աստուծոյ:

— Եթէ կ'ուզէք ըսել թէ հարստութիւնը երջանկութիւնն է, կը պատասխանեմ ձեզ թէ սատանայի պէս կը նըպաստէ երջանկութեան:

Այս պատճառաւ կը յուսամ որ յառաջիկայ հինգշաբթի աւուր ժամադրութենէն չէք վրիպիր:

— Խօսք տուի, պիտի երթամ:

— Եւ չպիտի մոռնաք վկայագրերն ալ հետ բերել:

— Բան մը չեմ մոռնար:

— Ուրեմն պիտի քալէ այս գործ, աներկբայ եղիք:

Բարեբաղդաբար գտած էք այն թուղթերն:

— Հին արկղի մը տակ, որ զոքանչիս է եղեր:

Պ. Թուլպիաքի այցելութիւնը դըրեց զիս աչքէ անցունել այն արկղն:

Եւ այդ մարդու վրայ խորհելով տակաւին կը հարցնեմ ես ինձ թէ ինչո՞ւ եկաւ փնտռեց զիս աքժանիս քով, և ի՞նչ է արհեստն:

— Ես կը կարծեմ թէ հայր վինէի

պէս ժառանգութեան գործի կ'աշխատի, բայց ոչ բարի նպատակաւ: Դիտե՛ք որ Փարիզի մէջ մարդիկ կան որ թափուր մնացած ժառանգութիւններ կը փնտռեն ճշմարիտ ժառանգներուն յանձնելու համար՝ հարկերին այսչափ յանձնարարազին ստանալով: Կան մարդիկ ալ որ գողնալու համար կը հետամտին այդպիսի ժառանգութեանց:

— Եւ ի՞նչպէս կրնան ձեռք անցունել՝ առանց իրաւունք ունենալու:

— Լաւ, բայց ենթադրեցէ՛ք թէ ժառանգները բազմաթիւ լինին, և անոնցմէ մին հնարը գտնէ միւսները ջրն ջրելու:

— Սպաննելով:

— Տարակոյս կայ՝ ատկէ շատ փոքր ժառանգութեանց համար սպանութիւնք տեսնուած են, և ես, եթէ ձեր տեղ լինիմ, չորս աչքով կը հսկեմ այս աղջըկան վրայ:

— Մաղ մնաց որ պիտի կորսնցնէի: Այդ թողպիաքին եկած օրը քիչ մնաց որ պիտի ջախջախուէր կառախմբէ մը:

Ո՞վ գիտէ թէ գիտամա՞ր չցանեց ճանբուն վրայ իւր ոսկիներն:

— Յիրաւի իմ միտքս եկած չէր այդ, ըսաւ Բիէտուշ միտքը դնելով որ օգուտ քաղէ այս գաղափարէ:

Բայց, ընկե՛ր, տղան չեմ տեսներ: Մեր խօսակցած միջոցին ջութակահարըն հեռացեր է իւր կապիկին հետ: Տղան ալ ետեւէն գնացած չլինի:

Հայրը ցատկեց ոտքի վրայ ելաւ, և սրճարանին անկիւնը դառնալով վազեց դէպի Բուսարանական պարտեզին վանդակագուռը:

Պարտիզին այս մուտք յոյժ կը յաւախուի գարնան գեղեցիկ օրերը: Կը ժոռնէին կ'ենէին: Մանկանց երամներ կը վազվզէին հարթավայրին վրայ, և կսռաց շար մը կը թաւալէր խճուղւոյն վրայ:

Քամւորքմէր աչերովն իւր աղջիկը փնտռեց, և չտեսաւ:

Ղկսաւ խենդի պէս վազել՝ Մարթա՝ գոչելով:

Բիէտուշ, որ սրճարանին ծախքը

վճարելու համար ետ մնացած էր, վազեց հասաւ արծանողին քով, և մեծապէս յուզուեցաւ տեսնելով որ տըղան աներեւոյթ եղած էր:

Բարեբաղդաբար իւր և հօրը տագնապը շուտով վերջացաւ:

Մարթա յանկարծ երեւան ելաւ Օրթիթայի ծառուղիէն, յետոյ կանգ առնելով՝ չորս կողմը նայեցաւ, և հայրը տեսնելուն պէս՝ վազեց քովն եկաւ:

Հայրը թեւերուն մէջ գրկելով՝ ըսաւ անոր.

— Ա՛հ, ո՛րչափ վախցուցիր զիս:

Աղջիկն համբուրեց զայն և գոչելով՝ ձեռները բախելով.

— Ես գիտէի որ դու տակաւին սըռճարանն էիր: Սուտ կը խօսէր այն չար կինն, որ զիս տանել կ'ուզէր ըսելով թէ «հայրդ տունը կ'սպասէ քեզ»:

— Կի՛ն մը, կրկնեց Քամպրլմէր խեղդուկ ձայնիւ:

— Այո՛, հայրիկ, պառաւ կի՛ն մը, որ թեւէս բռնած էր, բայց ես ձեռ-

քը խածի . . . և հարկադրեցաւ թողուլ զիս, ես ալ փախայ:

— Ա՛, գարշելին, գոչեց արծանողը, ես կը հասկցնեմ անոր:

Բիէտուշ ձեռքն անոր ուսին վրայ դնելով ըսաւ.

— Ընկե՛ր, ես ազդարարած էի ձեզ որ չորս աչօք հսկէք ձեր աղջկան վրայ: Ահա այս դէպք կը հաստատէ, գոնէ իմ կարծիքս է, թէ ժառանգլիներուն համար թշնամի են անոր: Ուստի պարապ բան է վաղել անզգամուհւոյ մ'ետեւէն, զոր չէք կրնար ձեռք անցունել: Փութացէք դալ տեսնել զհայր Վինէ հինգշաբթի օրը: Վերջին խօսքս է այս:

Եւ առանց ժամանակ թողլու Մարթայի հօրն, որպէս զի պատասխանէ, մեկնեցաւ անկէ և ուղղուեցաւ դէպի կամուրջը:

Հեռուէն Օվէրնացի ամուր տեսեր էր, որ կուգային հսկել կայարանին դրան առջեւ, և չէր ուղեր որ զինքը Քամպրլմէրի հետ տեսնէին:

Միւս կողմէ , ինք ամեն պէտք եւ զածն ըսած էր աքծանողին , և պէտք էր փութով կրանտ-Օթէլ վերադառնալ և ծանուցանել նապապին թէ իւր տնտեսն օրը պարապ անցուցած չէր :

Գ .

Քանի մ'օր անցած էր յորմէհետէ Բիէտուշ ընդունայն Պ. Թուլպիաքի հետամուտ լինելէ յետոյ՝ Օվէրնացի տամուլին և Քամպրըմէրի հետ խօսակցութիւններ ունեցած էր , որ շահեկան արդիւնքներ կը խոստանային :

Օվէրնացի տամուլին հետ ըրած պայմանադրութիւնը կէտ առ կէտ կը կատարուէր երկուստեք :

Ամեն իրիկուն ի միասին կը ճաշէին Ֆէո էթէրնէլ պանդոկին մէջ , և Բիէտուշ յիսուն ֆրանք կուտար ածխավաճառին , որ բնաւ լուր չէր բերեր սպանեալ կնոջ սենեկապանուհւոյն վրայ :

Եւ սակայն ժան և ժանէթ աշխա-

տութիւն չէին խնայեր : Ամեն օր Շանդ-էլիզէ և Պուլըյնի անտառը կ'երթային , Բայց դեռ չէին կրցած հանդիպիլ Անգլիացի սենեկապանուհւոյն , ինչպէս որ առաջին իրիկունն ալ չէին կրցած տեսնել կառախումբերուն վերադարձին :

Քամպրըմէր ալ դեռ կենաց նշան տուած չէր , բայց հետեւեալ օրը հինգշաբթի էր , ժամադրութեան օրն , յորում աքծանողը դէմ առ դէմ պիտի դարձաւ անդութիւն փնտռող հայր Վինէի հետ :

Բիէտուշ քաջ գիտէր իւր ըրածը՝ Շաթօ-տ'Օի հրապարակին վրայ ժամադիր լինելով Մարթայի հօր , և մեծ բան կ'սպասէր անոր իւր վարպետին հետ ընելիք տեսակցութենէն :

Վասն զի իւր վարպետն էր որ ժառանգութիւն գտնող գործակատարի դեր պիտի խաղար :

Պ. Լըքոք , նապապի կերպարանք միտած ժամանակ , նախատեսած էր թէ կրնար ուրիշ այլ և այլ դերեր խաղալու հարկի մէջ գտնուիլ :

Նոր կերպարանքով մ'երեւնալու համար Կրանտ-Օթէլէն զատ ուրիշ բնակարան մ'ալ պէտք էր իրեն . ուստի Լոնտրայէն վերադարձած ժամանակ, Բիէտուշ փոքրիկ բնակարան մը վարձած էր Տըլա Ռոքէթ փողոցը, գործաւորներէ բնակեալ անցքի մը մէջ, և քիչ ծախքով կահաւորած:

Անդ, հայր Լըքոք, հայր Վինէ եղած, կրնար մարդիկ ընդունիլ առանց մտահոգութիւն պատճառելու իւր դրացեաց թէ իւր արհեստը գործածելու համար Բաթանթի տուրք կը վճարէ՞ր թէ ոչ:

Բայց որովհետեւ Կրանտ-Օթէլէն իբրեւ հնդիկ իշխանազուն դուրս կ'ելնէր, հարկ կը լինէր որ իւր կերպարանքը ճանբան փոխէր:

Ճարտարամիտ Բիէտուշ ասոր ալ ճարն հոգացած էր:

Այն կառատէրն, որ ժամանակաւ կառք մը տուած էր իրեն Պուլոյն երթալու և Թէրէզի դժբաղդ նշանածը ձերբակալելու համար, այն հաճոյակա-

տար կառատէր, Բիկաշի մերձաւոր ազգական լինելով, խոշոր գումարի մը փոխարէն յանձն առած էր ամեն օր շքեղ կառք մ'եւ խորհրդապահ կառապան մը դնել ընդ տրամադրութեամբ ճաֆէր իշխանին:

Երբոր Պ. Լըքոք նոր մորթ մ'զգեւնուլ ուղէր, իւր կառքն հանդերձաբանի պաշտօն կը կատարէր:

Արեւելեան կերպարանքով կը մանէր անոր մէջ, և իրաւագէտի կերպարանքով դուրս կ'ելնէր:

Սքրիպ փողոցին մէջ կառքը կը մըտնէր, և արտաքին Պուլվարին վրայ դուրս կ'ելնէր Բէր-Լաշէզէն քիչ հեռի:

Պահուրի իշխանութեան վերստացումն և ի Կրանտ-Օթէլ վերադարձն ալ նոյն կերպիւ կը կատարուէր:

Բիէտուշ և իւր կառատէր բարեկամը միայն ծանօթ էին այս կերպարանափոխման դադանեաց:

Մինչեւ այն ժամանակ այս կերպարանափոխութիւնք բնաւ լոյս չէին բերած դժբաղդ հօր, և Քամպրըմէրի

այցելութեան կ'սպասէր անհամբերութեամբ, մանաւանդ քանի որ Օվէրնացի ամուլին շրջագայութիւններն ալ կը շարունակէին առանց բաղձալի արդիւնք մը բերելու:

Եւ սակայն օրերը կ'անցնէին և Պ. Լըքոք դառն սրտիւ կը համրէր զանոնք, վասն զի գիտէր որ դատապարտելոյն առ վճռաջինջ ատեան դիմումը մէկ ամսէն աւելի ժամանակ չէր թողուր անոր:

Պ. Հոլձի, այսինքն թուլտաքի կողմէն ալ գործերը շատ չէին յառաջանար:

Այդ անձ երկրորդ անգամ Նապապին ներկայանալով ծանուցեր էր թէ ՕՍիւլիվան հազարապետին կողմնական ժառանգներուն հետքը գտած էր, և թէ քիչ օրէն վճռական տեղեկութիւններ պիտի բերէր:

Բայց որոշ բան մը չէր ըսեր, և հայր Լըքոք այլ և այլ ենթադրութիւններ կ'ընէր այն ուղեւորութեան նպատակին վրայ, զոր թուլտաք ծպտեալ կերպարանքով բրած էր Օրլէանի երկաթուղւոյն վրայ:

Հին հետախոյզն ուրիշ բան չէր կըրնար ընել, բայց միայն իւր գիտցած իրողութիւններն իրարու մօտեցնելով, անկատար եզրակացութիւններ հանել:

Ինէտուշի բերած տեղեկութիւններն և մանաւանդ Օվէրնացի ամուլին ու Քամպրմէրի ըրած խօսքերը քննելով՝ եզրակացուցած էր թէ իւր գուշակութիւնը ճիշդ էր, և թէ Սրպալէթ փողոցի ոճիրը կապակցութիւն ունէր ՕՍիւլիվանի ժառանգութեան գործին հետ այնպիսի թելերով, զորս չէր կըրնար տակաւին տեսնել:

Գլխաւորապէս սա իրողութիւն զարկած էր իւր մտքին թէ Լըքոքի անունն ՕՍիւլիվանի հաւանական ժառանգներուն անուանց մէջ կը գտնուէր, և հեռի չէր խորհել թէ թէրէզ ալ իրաւունք ունէր այն ամբաւ հարստութեան վրայ, որ Տըպլինի Պանքային մէջ կը կենար:

Բայց եթէ այս կարծիք ստուգութեան իսկ փոխուէր, հայր Լըքոք աւելի լուսաւորուած չէր կրնար լինիլ:

Արդ, չուզելով իւր ժամանակը բո-
լորովին կորսնցնել մինչեւ որ իւր դի-
տաւորութեանց անդիտակցաբար ծա-
ռայող օժանդակները նոր լոյսեր բե-
րեն իրեն կամ Բիէտուշի, սուտ նապա-
պը կը շարունակէր յաճախել Տիկին
Տիսնէյի հիւրընկալ դահլիճն, ուր սի-
րալիր պատուով կ'ընդունուէր միշտ:

Մինչեւ իսկ մէկ երկու այցելութիւն
տուած էր նաեւ այդ անգլիացի տիկ-
նոյ մօտերիմ բարեկամուհւոյն, գեղա-
շուք Հէրմինի, որ կը պարծէր թէ
Արապէլլայի բոլոր գաղտնեաց ծա-
նօթ էր:

Եթէ ստուգիւ ծանօթ էր, հաւա-
տարմաբար կը պահէր, վասն զի Պա-
հուրի իշխանն յոյժ քիչ բան կրցաւ
քաղել անոր բերնէն:

Այսչափ մը միայն կրցաւ իմանալ
անկէ թէ խարտիշագեղն Տիսնէյ աղ-
նուական տիկին մը չէր, և թէ ամեն
ժամանակ բազմած չէր ոսկեզօծ դահ-
լիճներու մէջ:

Մինչեւ իսկ աւելցուց գեղուհին

թէ Պ. Թոլպիաք ալ յոյժ բարձր աղ-
գատահմէ մը չէր, ոչ ալ զինքը Սիր տը
Թէնչպրէ ընող մագաղաթներն յոյժ
վաւերական էին:

Բայց մանրամասնութեանց մէջ մըտ-
նելէ զգուշացաւ, և բնաւ ապացոյց
չյիշեց ի հաստատութիւն իւր դատո-
ղութեանց:

Ուստի այդ զուարթագեղ արարա-
ծին տուած այցելութիւններէն ալ չը
կրցաւ արդիւնք մը քաղել խեղճ ծե-
րունին:

Այս ունայն փորձերէ յետոյ կը
մնար միայն պատրաստուիլ հետեւեալ
իրիկունն ընդունելու զայն մարդ՝ որ
ՕՍիւլիվաններուն ազգաբանական ճիւղ-
ղագրութիւնը պիտի բերէր իրեն:

Քամպրըմէր ալ իւր կողմէ կը փու-
թար ազատիլ այն սրտատանջ ու գըր-
գըռեալ վիճակէն, որոյ մէջ կ'ապրէր
քանի մ'օրէ ի վեր:

Բիէտուշէն լսած խօսքերը կը գըր-
գըռէին իւր երեւակայութիւնն, որ
բնականաբար հակամէտ էր բոլորե-
ման:

Հարստութեան յոյսերը՝ զորս իւր պատահական բարեկամը նշմարել տը-
ւած էր իրեն, աւելի կը խռովէին զինքը, քան թէ կը դիւթէին. վասն զի
եթէ մի կողմէ կ'ուրախանար խորհե-
լով որ իւր սիրելի գաստրիկը կրնար հա-
րըստանալ, միւս կողմէ կը վախնար որ
այդ ժառանգութեան պատճառաւ մեծ
վտանգի մը հանդիպէր:

Կըսէր մտովի թէ գուցէ խել ու-
ղէին իւր ձեռքէն, և թէ գտնուէին
թերեւս այնպիսի մարդիկ, որք խեղճ
տղեկին կ'որուստը դաւադրէին:

Կը կասկածէր իսկ թէ արդէն ան-
տեսանելի թշնամիք կը յածէին անոր
շուրջը:

Բիւտուշի հետ տեսակցած օրն,
անծանօթ կ'ին մ'իւր աղջիկը տանիլ
ուզած էր, բայց ուշիմ մանկիկը զին-
քըն առեւանկել չէր տուած:

Այն փորձ չէր նորոգուած, բայց
Մարթա պատմեր էր իւր հօր թէ եր-
կու կամ երեք անգամ, իրիկունը դըպ-
րոցէն վերադարձած ժամանակ տեսեր

էր որ մարդ մը կուգար իւր ետեւէն:

Սուկանաւոր մարդ մը, երկայն մօ-
րուքով և ձեռքը մեծ գաւազանով,
որոյ դէմքն երկիւղ կը պատճառէր
իրեն, կ'ըսէր Մարթա:

Բան մը չէր ըսած իրեն, բայց այն-
պիսի չարամիտ աչօք նայած էր որ
աղջիկը զարհուրեւով փախեր էր:

Մարդն, առանց ետեւէն վաղելու,
հեռիէն հետեւեր էր անոր, և երկար
ժամանակ կանգ առեր էր Օրիթալի
ժառուղւոյն անկիւնը Քամպրըմէրի բը-
նակած մեծ տան առջև, յորում գոր-
ծաւորք կը բնակէին:

Արժանողը զայս պատմութիւն իւր
դատրիկէն լսելէ ի վեր սիրտն անհան-
դիստ էր, և զգուշական միջոցներ ձեռք
առած էր չար պատահմանց դէմ:

Իւր պաշտօնին պատճառաւ չէր
կրնար միշտ անձամբ տանիլ բերել իւր
աղջիկն ի դպրոց, այլ աղաչեր էր դըպ-
րոցին տնօրէն Քոյրերուն որ միայնակ
տուն չղրկեն զայն, և պատուիրեր էր
աղջկանն ալ, որ ճանբան եկած ատեն չը
բաժնուի միւս տղոցմէն:

Իւր սենեակը տանը վարի յարկն էր, բակին ծայրը, լուսացարար կնոջ մը սենեկին քով, բարի կնոջ մը, որ խոստացեր էր կըցածին չափ հսկել դըստերիկին վրայ, երբոր հայրը բացակայ գտնուէր:

Վիամպրըմէր ոչ ևս կը համարձակէր տանիլ իւր աղջիկն այն ճանրուն վրայ, ուր մաղապուր եղած էր ջախջախուելէ յունվարի ցուրտ իրիկուն մը, և յոյժ քիչ անգամ կրնար մեկնիլ իւր աքժանին քովէն:

Հարկ էր որ դրացւոյ մը հսկողութեան յանձնէր իւր ամենասիրելի զաւակն:

Այսպէս է կեանքն այս խեղճ մարդոց համար, որք իրենց հանապազորդ հացն իրենց բազկօք վաստկելու հարկին մէջ են:

Ձգացած տարտամ երկիւղներն արդեւ կը լինէին իրեն երթալ տեսնելու զտիկին Լըքոնթ, որ հազարապետին ժառանգներէն միոյն անունը կը կրէր:

Հարկ էր մինչև Պուլոյն երթալ, և

ինք չէր կրնար ցերեկուան ախտաւթ թիւնն աւարտելէ առաջ հեռանալ:

Ամբողջ իրիկուն մը պիտի անցունէր դատրիկէն հեռի, և իւր պաշտօնին հարկէն յաճախ ստիպուած էր միայնակ թողուլ զայն իւր բնակած տան մէջ:

Սակայն Շաթօ-տ'Օի հրապարակին վրայ Բիէտուշի հետ ժամագիր եղած հինգշաբթիին նախընթաց իրիկունը, Մարթա, շատ խաղալէ յոգնած լինելով, սովորականէն առաջ պառկիլ ուղեց:

Հայրը թողուց զայն որ ննջէ, և աղաչեց դրացի կնոջն որ չհեռանայ տունէն մինչև իւր վերադարձն, և վաղեց Օսթէրլիցի կամուրջն, որպէս զի Սիւրէնի շոգենաւը նստելով Պուլոյն երթայ:

Կը հաշուէր որ ժամ ութին Պուլոյն կը հասնէր, և ժամ տասնին կրնար վերադառնալ ի տուն:

Մինչև հետեւեալ առաւօտ իւր ժամանակին տէրն էր, ուստի կ'ուզէր օգուտ քաղել իւր ազատութենէն, և այցելու-

Թիւն մը տալ, զոր շատ ուշացուցած լինելուն համար կը մեղադրէր ինք զինք :

Երբոր Բիէր Քամպըրմէր Սէնն ի վար կ'իջնէր երթալու տեղեկութիւն ստանալու համար տի'նոյէ մը, զոր երբէք տեսած չէր, Թէրէզ Լըքոնթ և մայրը, նստած իրենց ապարանին այն դահլճին մէջ, ուր վերջին անգամ տեսած էին զԼուի Լըքոք, տխրաբար գետին կը նայէին, որոյ գորշ ջուրերը Սէն-Քլուի բլրոյն ստորոտը կը թաւալէին :

Բնութիւնն յոյժ գեղազուարճ տեսիլ մ'ունէր :

Սրեգակը նոր աներեւութացած էր ծաղկեալ մոշկամրդենիներուն բարձր գագաթանց ետին, և դարնան ջերմ ցերեկի մը պայծառութեան կը յաջորդէր երեկոյեան մեղմ լոյսն :

Երկինք կապոյտ էր, այն դժգոյն կապոյտն որ չխտողեր նայողին աչքն՝ ինչպէս հարաւային երկնից անգութ կապոյտը : Մայիսի թարմ կանանչը կը հագուեցնէր բլրին վրայ աստիճանաձեւ բարձրացած խոշոր ծառերը :

Թուշունք քաղցրաւաչ կը գեղգեղէին տերեւոց տակ, և անցաւոր ճանճիկներ ոսկեղէն փոշիի մը պէս կը միբլկէին :

Ծառոց ոստերը կը սարսուէին մեղմ գեփիւռէն, օդը լի էր անուշահոտութեամբ, և նաւաստեաց ուրախական երգերը կը հասնէին մինչեւ այն տաւրաբաղդ աղջիկն, որ զիւր նշանածը կ'ողբար :

— Կը յիշե՞ս, մայրիկ, կ'ըսէր, կը յիշե՞ս որ զայն կորուսած օրերնիս երկար ժամեր անցուցեր էինք այս պատուհանի առջեւ : Օդը մուայլ էր, երկիրը ոգաղգեաց, բայց ձմրան տխուր պատկերը պայծառագեղ կ'երեւէր ինձ :

Իմ երջանկութիւնս կը լուսաւորէր զայն :

Եւ այժմ կը թուի ինձ թէ քողի պէս բան մը կայ իմ աչերուս և այս շքեղապանծ պատկերի միջեւ :

Սմեն բան կը վերածնի շուրջս և ես մահ կ'զգամ :

Տիկին Լըքոնթ՝ իւր աղջկան երկու ձեռքը բռնելով քաշեց իւր սրտին վրայ դրաւ :

— Ինչո՞ւ չես ուզեր չուել, մրմնջեց՝ ինչո՞ւ չես ուզեր հեռանալ այս տունէ, որ սրտակէզ անցեալ մը կը յիշեցնէ քեզ միշտ :

— Քաջ գիտես, մայրիկ, թէ երգում ըրած եմ կենալ, մինչեւ որ բռնաւ յոյս չմնայ :

— Ի՞նչ կրնաս յուսալ, ըսաւ այրին դառնութեամբ, չե՞ս գիտեր թէ ամեն ինչ լմնցած է :

— Ոչ, վասն զի ողջ է . . . և Աստուած չթողուր որ մեռնի . . . վասն զի անմեղ է :

— Աւա՛ղ, դատապարտուած է, և անոնք իսկ, որք զայն կը պաշտպանէին, այժմ լքած են :

— Ո՛չ ամենն ալ :

— Հայրը մեղապարտ կը համարի զայն, որովհետեւ ետ կեցած է զայն ազատելու աշխատելէ :

— Ո՛չ, ըսաւ իսկոյն Թէրէզ :

Եւ տեսնելով որ մայրը զարմացկոտ աչօք իրեն կը նայէր, յարեց .

— Աներկբայ եմ որ կ'աշխատի, և եթէ ինքզինք կը ծածկէ, իւր նպատակին առաւել ապահովութեամբ հասնելու համար է :

Թէրէզ իրեն միայն պահած էր այն գաղտնի ապահովութիւն, զոր դատաւրճուոյն արտասանուելէն յետոյ ծածուկ ձայն մը տուած էր իրեն :

Այն գաղտնիքը չէր ուզեր մատնել, և կը վախնար իսկ թէ պէտք եղածէն աւելի խօսած էր :

Սեղանաւորին այրին բաժանորդ չէր իւր աղջկան տածած պատիր յոյսերուն, և ճշմարիտն ըսելով, մեծ ցաւ կ'զգար տեսնելով որ աղջիկը կը յամառէր տըխուր եղջերուաքաղ մը դգուել :

Թէեւ շատ համակրութիւն ունէր այն երիտասարդին վրայ որ իւր փեսայն պիտի լինէր, բայց և այնպէս իւր աղջիկնէն աւելի պաղարիւնով կը նկատէր իրաց վիճակը :

Քաջ կը հասկնար թէ ինչ որ ալ ընէին, Լուի կ'որսուած էր :

Մահուան պատժոյ շնորհն ալ չէր կրնար անոր պատիւը վերադարձնել, վասն զի հանրային կարծիքն անողոք է, դատավճռով հարուածեալ մարդոց չը ներեր:

Միւս կողմէ, մահուան պատժոյ շնորհը մշտնջենաւոր թիարան միայն կրնար լինիլ Պ. Լըքոքի դժբաղդ որդւոյն համար:

Թերեւս աւելի լաւ կը լինէր գլխատումք:

Մահուընէն յետոյ՝ մոռացութիւնն աւելի շուտ կը ծածկէր զայս զարհուրելի պատմութիւն, և Թէրէզ ալ թիապարտի մը նշանածը չէր լիներ:

Ասկէ զատ, Տիկին Լըքոնթ չէր հաւտար դատապարտելոյն անմեղութեան:

Երկար ժամանակ երկբայած էր, բայց սիրոյ տուած հաւատքը չունենալով, վերջապէս անձնատուր եղած էր իրականութեան:

Ընդհանուր կարծեաց դիմագրելու համար պէտք կը լինէր որ սքանչելապէս զօրեղ հոգի մ'ունենար. վասն զի

իրողութիւնք բարձրաբարբառ կ'ամբաստանէին զԼուի Լըքոք:

Միւս կողմէ, իւր սրտին ամենէն ներքին թելերը վերաւորուած էին:

Ոչ միայն ցաւած էր որդւոյն դէմ՝ Թէրէզի պատիւն ու ապագայն վտանգի մէջ ձգած լինելուն համար, այլ և հօրը դէմ, որ պատուաւոր սեղանաւորի մը դիւրահաւատ այրին խաբելու համարձակած էր՝ ինքզինք իբր գործէ քաշուած վաճառական ցոյց տալով, մինչդեռ պարզապէս ուստիկանութեան վաղեմի ծածուկ գործակալ մ'էր:

Տիկին Լըքոնթ ներկայ չէր գտնուած դատաստանին, բայց նորա մանրամասնութիւնները կարգացած էր լրագրաց մէջ, և մինչև իսկ ծեր Լըքոքի մեքենայութեանց մասին համակարծիք էր հանրային դատախազին, որ խուլհամրին առեւանգումն անոր կը վերագրէր:

Ընդհակառակն, բնաւ չէր անցուներ մտքէն թէ հայր Լըքոք մութի մէջ կ'աշխատէր փրկել զիւր որդին, որ ըստ

իւր կարծեաց, մարդասպաններու վախճանը պիտի ունենար աներկբայաբար:

Իւր ողջմտութիւնը կ'ըսէր իրեն թէ այն դժնշակ կացութեան մէջ, յորում կը գտնուէին ինքն և իւր աղջիկն, իրենց բռնելիք միակ ընթացքն էր երկար, յոյժ երկար ուղեւորութիւն մ'ընել, և չվերադառնալ ի Ֆրանսա՝ մինչև որ ժամանակը լռեցնէր այս դէպքի վերաբերեալ զրոյցները:

Դժբաղդաբար, Թէրէզ բնաւ չէր ուղեր ուղեւորութեան խօսք լսել: Իւր ընտանեաց ամենէն հին բարեկամներուն խրատները չէր ուղած մտիկ ընել, և միշտ հեռի կը նետէր Փարիզէն մեկնելու առաջարկը, զոր Տիկին Լըքոնթ չէր դադրէր նորոգել:

Այս անհամաձայնութիւն վերջապէս մէջերնին ձգած էր, ոչ թէ պաշտութիւն, վասն զի գորովանօք կը սիրէին զիրար, այլ տեսակ մը նեղացում:

Երբոր խօսքն այս ողբալի նիւթին վրայ դար, որ զիրենք անհամաձայնութեան մէջ կը ձգէր, Թէրէզ խօ-

սակցութիւնը կը դարձունէր կամ կը փակէր:

Յաճախ իսկ կը մեկնէր մօրը քովէն, և լռութեան մէջ ամրանալէ յետոյ՝ առանձնութեան մէջ կ'ապաստանէր:

Այն իրիկուն Տիկին Լըքոնթ նախ հրաժարեցաւ սրտածմիկ խօսակցութենէ մը:

Ոտքի վրայ ելաւ, Թէրէզի ճակատըն համբուրեց, և ըսաւ տխրութեամբ.

— Պիտի երթամ աղաչեմ զԱստուած որ քեզ պահպանէ յուսահատութենէ, և իմաստուն խորհուրդներ ազդէ քեզ:

Սղջիկը չպատասխանեց, և երբ մինակ մնաց, գնաց յեցաւ այն պատըշգամին, ուր յաճախ մտերմական քաղցր խորհուրդներ փոխանակած էր Լուիի հետ:

Իւր խոնաւ աչերը կը թափառէին Սէն-Քլուի այն մեծ դարաստանին վրայ, որոյ ծառերը կրցին ապրիլ սարսափելի պատերազմի մ'աղետներէն, և Սէնի եզրին վրայ կը փնտռէր այն տեղն,

ուր Լուի միայնակ գնացեր վտանգա-
ւոր հետազոտութիւն մ'ըրեր էր, տեղ
մը, զոր իրենց երջանկութեան ժամա-
նակ կը ցուցնէր իրեն ի հեռուստ :

Ձայն մը հասաւ իւր ականջին, և
վար նայելով տեսաւ որ տանն ամե-
նէն հին ծառայն, Անթուան, գետա-
փին վրայ բացուող վանդակադրան մէջ
կը խօսակցէր մարդու մը հետ, որ կի-
րակնօրեայ լաթեր հագած գործաւորի
մը կը նմանէր :

Խօսակցութիւնն երկար չտեւեց :

Ծերունի ծառային հրաման եղած
էր որ մարդ չընդունի. նա ալ խղճի
մտօք կը կատարէր զայդ հրաման :

Խօսիւ փակեց վանդակադուռն ան-
ծանօթին երեսին, որ յուսավրէպ դէմ-
քով մը հեռացաւ :

Այս անշան դէպքը դառն իրողու-
թիւն մը յիշեցուց օրիորդ Լըքոնթի :

Անթուան նոյն ծառայն էր, որ ի-
րիկուն մը յակամայից ներս մտցուցեր
էր ոստիկանութեան ծպտեալ գործա-
կալն, որ զՊ. Լուի Լըքոք ձերբակալելու
եկած էր :

Այն չարաշուք օրէն ի վեր Թերէզ
չէր ուզեր Անթուանի երեսը տեսնել և
մանաւանդ հետը խօսիլ :

Կը ճանչէր այդ հաւատարիմ և անձ-
նուէր ծառային բարեմասնութիւնները,
բայց իւր ջիղերուն տէրը չէր. Անթուա-
նի պարկեշտ դէմքը տեսած ժամանակ
սարսուռ կ'զգար :

Երբոր համեստ կերպարանքով մար-
դու մը հետ խօսակցիլը տեսաւ, այն-
պէս եկաւ իրեն թէ այդ անծանօթին
այցելութիւնն իւր տարաբաղդ նշանա-
ծին գործին հետ կապակցութիւն ու-
նէր :

Արդարեւ յոյժ անդէպ ենթադրու-
թիւն մ'էր այս, բայց իւր շղային գըրդ-
ուութեան վիճակին մէջ մանկամարդու-
հին չափազանց կարեւորութիւն կ'ըն-
ծայէր ամենափոքր դէպքերու :

Կը թուէր իրեն թէ Լուիի հայրը չէր
կրնար առանց լուրի թողուլ զինքն իս-
պառ իւր ազատարար ջանից վրայ, և
թէ իւր չսպասած մի պահուն լրաբեր
մը պիտի գար Պ. Լըքոքի կողմէ :

Ըսաւ ինքնիրեն թէ գուցէ Ան-
թուանի վռնտած մարդէն այն լրարներն
էր, որ բնականաբար չէր ուզած հա-
կըցնել սպասաւորի մը թէ ինչո՞ւ հա-
մար տեսնել կ'ուզէր զՕրիորդ Լըքոնթ,
և առանց աւելի խորհելու՝ շտապով
գուրս ելաւ դահլիճէն:

Կը յուսար տեսնել զԱնթուան նա.
խասնեկին մէջ կամ սանդուղին վրայ,
և չտեսնելով՝ իջաւ վար, գաւթին
գուռն ելաւ և պարտիզպանը գտաւ,
որ ըսաւ իրեն թէ Անթուան գուրս ելած
էր Սէն-Քլու երթալու և նամակ մը
թղթատարութեան յանձնելու համար:

Թերէզ որոշեց անոր վերադարձին
սպասել, և սկսաւ ճեմել պարտիզին
մէջ:

Օրը կ'երեկոյանար, և արդէն ե-
րեկոյեան աստղը կը փայլէր երկնից
մէջ:

Խոկման յարմար ժամն էր, ուր
տարփաւորք ցած ձայնիւ իրենց սէրը
կը յայտնեն իրարու, և ուր անոնք՝
որ երբեմն սիրահարած են, թռած

երջանկութեան յիշատակը միտք կը
բերեն:

Դատապարտելոյն նշանածն ալ շատ
չանցած գրաւեցաւ ստուերին և լռու-
թեան մեղմադձական հրապոյրէն, և
յամրաքայլ մտաւ գալարապտոյտ ծա-
ռուղոյ մը մէջ, որ գալարագեղ ծա-
ռոց թաւուտներսւ մէջէ անցնելով դաշ-
տին վրայ բացուող դրան մը կը յան-
գէր:

Պ. Լըքոնթի կառուցած ամարանոցն,
ուր իւր այրին բոլոր տարին կը բնա-
կէր, Սէն գետին դէմն էր, որ այն
կողմը լայն գետափ մ'ունի:

Հաղուագիւտ ծաղկամբք լի բակ
մը կար աստիճանաւոր դրան առջեւ,
և տան երկու քովէն կը հաղորդակցէր
ընդարձակ և խնամով մշակեալ պար-
տիզի մը հետ:

Այն պարտիզին մարգագետիններէն
ու թաւուտներէն անդին ճշմարիտ ան-
տառ մը կար յաղթաբերձ ծառոց,
որ բազում արտավար տեղ կը ծածկէր:
Սեղանաւորն յոյժ հարուստ էր և

այն երկիրն ալ՝ դնած ժամանակ՝ շատ թանկ չէր :

Ուստի կրցեր էր Փարիզի դուռն այնպիսի հողի մը տէր լինիլ, որ հին ժամանակի աւատապետ ազնուականաց երկրի մը չափ ընդարձակ էր :

Նմանապէս իւր ազնիւ ճաշակով չէր դպած իւր անտառին, յարգած էր վաղեմի ծառերը, մամուաւոր բացաստանները չէր մշակած, այլ թոյլ տուած էր որ վայրի վարդենիք ազատօրէն աճին :

Բաւ համարած էր միայն ուղիներ բանալ թաւուտներուն մէջ, յարմար տեղերը նստարաններ դնել, և իւր դարաստը վանդակորմով պատել, որպէս զի ուղեւորք չկրնան անցուդարձ ընել մէջէն :

Վանդակորմը, բաղեղներով ծածկեալ, դարաստին կանանչներուն հետ խառնուած էր, և մէջը պտըտողները կը պահպանէր անզգոյշ նայուածներէ :

Դուրսէն ալ խոտորակ ճանրէ մ'եղերեալ էր, որ գետէն Լոնշանի ձիարձակարանը կը տանէր :

Այս քիչ յաճախեալ ուղին ամայի հողերէ կ'անցնէր, ուր Պուլյնի լուսցարարք իրենց լաթերը կը փռէին, և ուր արուարձանին ընդ վայրայածները կուգային կը ննջէին ցերեկներն :

Ապարանին բնակիչք շատ չէին անցներ այն ճանրէն, բայց կրնային գործածել, վասն զի վանդակորմը քանի մը դուռ ունէր իրարմէ յարմարապէս հեռի, և կը պատահէր երբեմն որ ծառայները Պուլյնի անտառին բոլորչի հրապարակն երթալու համար անտի կ'անցնէին :

Օրիորդ Լըքոնթի բռնած ծառուղին կ'անցնէր նախ տերեւախիտ կամարի մը տակէ, զոր ձևացուցած էին մեծամեծ փեկոններ, իրենց ոստերն իրարու մէջ անցունելով գետնէն երսուն ոտնաչափ բարձրութեամբ. յետոյ այն ծառուղին նեղնալով վայրի թաւուտներու և խիտ մատաղատնկոց ու բաղեղանց մէջէ ոլորտապտոյտ շաւիղներ կը կազմէր մինչև վանդակորմին եզրը :

Տեսակ մը բոլորչի ճանբայ էր, որ դարաստին շուրջը կը դառնար :

Թերեզ կը սիրէր ճեմել այս ծառուղ-
ւոյ մէջ, վասն զի յաճախ պտըտած էր
անդ իւր նշանածին հետ ձմրան գե-
ղեցիկ օրերն, երբ յունվարի տոգոյն
արեւը կը փայլեցնէր այն բիւրեղները,
զորս եղեմնասառը կը կախէ ծառոց
ոստերն ի վար:

Անտառն իւր զարնային զարդերն
հագած էր, բայց մանկամարդուհւոյն
սիրտը չէր փոխուած, և բրած մէն մի
քայլափոխ կսկծադին արձագանգ մը կը
զարթուցանէր անդ:

Աչերը խոնարհած կ'երթար մտա-
խոհ, առանց ուշադրութեան կոխելով
ճանրուն մամուռն, և մերթ քնդ մերթ
վեր ցատկելով, երբոր իւր ճերմակ չըր-
ջադեատը թուփի մը քուռելով՝ թըռչ-
նիկ մը մէջէն թռչէր:

Օրն արագապէս կը փախչէր. թաւ-
ոստեան փեկոններուն տակ արդէն զը-
րեթէ գիշեր էր, բայց մութը չէր զար-
հուրեցներ զԹերեզ:

Իւր մտածութիւնն յոյժ հեռի էր այն
դարաստէն, ուր առաջին անգամ սի-

րոյ յայտարարութիւն ըրած էր իրեն
Հուի:

Միտքը կը բերէր բանսն, ուր դա-
տապարտեալն իւր վերջին ժամերը
կ'ապրէր, մութ խցիկն, անհող բանտա-
պաններն, որոց առջեւ բնաւ նշանա-
կութիւն չունին դժբաղդ բանտարկե-
լոց կրած չարչարանքը, մինչեւ որ դա-
հիճն երթայ առնու դանոնք: Կը լսէր
բանալեաց շաչիւնն և նիգերուն ճռն-
չիւնն:

Եւ կ'սկսէր անիծել մարդոց արդա-
րութիւնն և երկբայիլ Աստուծոյ ար-
դարութեան վրայ:

Այսպէս երազելով հասաւ այն կող-
մքն, ուր նեղ շաւիղը կ'սկսէր վանդա-
կորմին քովէն անցնիլ:

Անդ գտաւ վերջալուսին աղօտ լոյ-
սըն, և կանգ առնով սկսաւ երկինքը
դիտել, որ տակաւ առ տակաւ կը տըժ-
գունէր, և աստղերն՝ որ իրարու ե-
տեւէ կը վառէին գիշերափթիթ ծաղ-
կանց պէս:

Հատ մը կար, զոր միշտ դիտած

էր իւր նշանածին հետ, հաստատու-
թեան մէկ խորշին մէջ կորսուած փոք-
րիկ աստղ մը :

Ջայն ընտրած էին, վասն զի ակ-
նախտիդ համաստեղութիւններէն յոյժ
հեռի կը շողշողէր, վասն զի այնպէս կը
թուէր թէ իրենք գտած էին զայն և
միայն իրենցն էր :

Նոյն պայծառութեամբ կը փայլէր
միշտ, և թուեցաւ թերէզի թէ կը
ժպտէր իրեն :

Յետոյ մտածեց թէ երդում տուած
էին իրարու որ իրենց աչքը դէպ յայդ-
երկնային աղամանդ ամբառնան ամեն
անգամ որ իրարմէ բաժնուած գտնուին,
և թէ այն ժամուն լուի չէր կրնար տես-
նել զայն իւր բանտին խորէն :

Թեթև ձայն մ'արթնցուց զայն իւր
խոկումէն :

Մէկը կը քալէր զգուշութեամբ
հանրային ուղւոյն վրայ, և վանդակոր-
մը պատող բաղեղին տերևներուն մէ-
ջէն նայելով՝ մարդ մը տեսաւ վանդա-
կորմին առջև կծկած :

Երկչոտ չէր թերէզ. մտածեց թէ
այն մարդ պարզապէս յոռի հետաքրք-
քիր մ'էր որ ապարանին տիկնայքը
կը դիտէր :

Այս բան յաճախ կը պատահէր,
ուստի ինքն ալ երբեք հոգ չէր ընել :

Սակայն իւր քայլերը փութացուց
տեսնելու համար թէ հետաքրքիրը պի-
տի հետեւէ՞ր իրեն, և թուեցաւ թէ
չէր շարժեր տեղէն :

Շատ չանցած, վանդակորմին դռ-
ներէն միոյն դիմացն հինաւուրց կաղ-
նիի մը բունին կրթնած նստարանի մը
քով հասաւ, ուր շատ անգամ նստած
էր իւր նշանածին հետ :

Ուզեց դարձեալ անդ նստիլ, և ա-
ռանց պատճառն հասկնալու, քիչ մ'ա-
ռաջ եկող այցելուն միտքն եկաւ, զոր
Անթուան վստած էր :

— Ո՞վ գիտէ թէ լուիի հայրը զբը-
կած չէր ինձ զայն, մրհնջեց : Ո՞վ գի-
տէ թէ մեր դարաստանին շուրջը պը-
տըտողն այն մարդը չէ, որ ինձ հետ
խօսելու առիթ կը փնտռէ :

Ականջ դրաւ և բան մը չլսեց, և բաւ ինքն իրեն թէ սխալ էր իւր կարծիքը:

Դեռ բոլորովին գիշեր եղած չէր, և օդը բաւական պարզ լինելով՝ կըրցաւ տեսնել թէ մարդ չկար ճանբուն վրայ:

Թերէզ մտածեց յայնժամ որ եթէ տակաւին անդ կենար և տուն չմտնէր, մայրը սրտատանջութեան մէջ կ'ընկնէր. ուստի երբոր ոտքի վրայ ելնելու կը պատրաստուէր, յանկարծ վանդակորմին վրայէն նետուած քար մ'եկաւ ընկաւ իւր առջեւ:

Քարը թուղթի մը մէջ փաթթուած էր:

Աղջիկն առանց վարանելու վերցուց զայն, և թուղթը բանալով տեսաւ որ հետեւեալ խօսքերը գծուած էին վրան՝ խոշոր տառերով.

«Եթէ կ'ուզէք լուր առնուլ Լուիի մասին, եկէք, ձեզ կ'սպասենք ճանբուն վրայ:»

Կարգաց, և անմիջապէս վազեց դէպ ի վանդակորմը:

Մտքէն չանցուց բնաւ թէ անանուն լրագրի մը խօսքով դարաստանէն դուրս ելնելը կրնար վտանգաւոր լինիլ:

Կը հաւատար նախադասցմանց, և այն վայրկենէն՝ ուր մարդու մը խօսիլը տեսած էր Անթուանի հետ, բան մը կ'ըսէր իրեն թէ այն մարդն հայր Լըքոքի կողմէ կուգար:

Այս ենթադրութեամբ գործը լաւ կը մեկնուէր:

Լրագրերը՝ ծերունի սենեկապանէն վաճառուելով՝ դարաստին շուրջը դարձած էր:

Նա էր որ պահ մ'առաջ երեւցած էր բաղեղի տերեւներուն մէջ: Տեսած էր աղջիկն և գուշակած թէ անոր հետ էր իւր գործն:

Եւ չհամարձակելով յանուանէ կոչել, տոմսակ մը կը նետէր անոր:

Թերէզ գիտէր թէ տան մարդիկը դարաստին դրան բանալին վանդակորմին տակը բացուած ծակի մը մէջ կը պահէին:

Գտաւ զայն, փականքին մէջ խոթեց, բացաւ, և դուրս ելնելով՝ դէպի ճանքան յառաջացաւ:

Ձախ կողմը նայեցաւ, ուր մարդ կրնար կեցած լինիլ, և ոչ զոք տեսաւ:

Մեծամեծ ծառերն իրենց ոստերը ճանքուն վրայ տարածած էին վանդակորմին վրայէն, և այս պատճառաւ թանձր մութ կը տիրէր այն կողմն:

Իսկ աջ կողմն, ընդհակառակն, ցած թուփեր կային, որք ստուեր չէին ձգեր, և վերջալուսին աղօտ նշուով օրիորդ Լըքոնթ երկու մարդ նշմարեց, որք պատին տակը կծկելով իրենք զիրենք ծածկել կը ջանային:

Թուեցաւ իրեն նաեւ նշմարել քիչ մ'անդին սեւ կոյտ մը՝ որ կառքի կը նմանէր:

Յայնժամ միայն յիշեց թէ միայնակ էր ինք, տեղն ամայի էր, և եթէ իրեն չարութիւն մ'ընել ուզուէր, իւր ձայնը չէր կրնար լսուիլ, վասն զի ապարանն հեռի էր:

Ուստի խոհեմութեամբ կանգ ա-

ռաւ կիսաբաց դրան սեմին վրայ, որպէս զի կարող լինի՝ ի հարկին՝ ապաստանիլ վանդակորմին ետին:

Դարանեալ երկու մարդոց մին, բաժնուելով իւր ընկերէն, օրիորդին մօտ դալ սկսաւ:

Թերէզ քաջութեամբ սպասեց:

Մարդը վանդակորմին եզրէն քալելով մօտեցաւ, և երբոր երկու քայլ մնաց քովն հասնելու, Թերէզ ճանչեց որ Անթուանի ճանքած մարդը չէր:

Ետ քաշուելու վրայ էր, անծանօթն ըսաւ անոր ցած ձայնիւ.

— Հայրը խօսիլ կ'ուզէ ձեզ հետ:

— Հայրը՛, կրկնեց օրիորդ Լըքոնթ. ա՛, ես գիտէի որ լքած չէր զայն:

Ո՛ւր է:

— Ասկէց երկու քայլ անդին ճանքուն եզրն սպասող կառքին մէջ: Չհամարձակիր երեւան ելնել, վասն զի, ինչպէս որ գիտէք, ոստիկանութիւնը կը փնտռէ զայն: Կարճ տեսակցութիւն մը պիտի ընէ ձեզ հետ՝ առանց կառքէն դուրս ելնելու, բայց ամենակարեւոր

տեղեկութիւններ պիտի խնդրէ ձեզնէ :

— Դովը տարէք զիս , պարոն , քսաւ Թերէզ պարզաբար :

Մարդն խսկոյն առաջ անցաւ և օրիորդ Լըքոնթ ալ անոր ետեւէն երթալ սկսաւ :

Մարդը վանդակորմին եղբէն կ'երթար , և դռնէն քանի մը քայլ անդին իւր ընկերին քովէն անցաւ , որ արձանի պէս անշարժ կեցած էր :

Թերէզ ալ անցաւ՝ առանց նայելու այն տարօրինակ պահակին :

Յանկարծ , երկու թեւերու շօշափում զգաց , որք իրեն կը փաթթուէին ետեւէն :

Միանգամայն առջեւէն գնացող մարդը մէկէն ետ դառնալով թաշկինակ մը դրաւ անոր բերնին :

Հաղիւ կրցաւ աղջիկը գոչել խեղդուկ ձայնիւ .

— Հասէ՛ք , օգնութի՛ւն :

Այս վտանգի աղաղակ , այս յուսահատական կոչում չկրցաւ Թերէզ երկրորդ անգամ արձակել :

Թաշկինակը փակեց անոր բերանն , և մէջքը պատող թեւերը վերցուցին զայն :

Կառքը տանն քայլ անդին կ'սղատէր . կառավարն իւր նստարանին վրայ կեցած էր պատրաստ իւր ձիերը մըտրակելու երբոր աղջիկը կառքին մէջ դրուէր : Գիշերուան մութը տիրած էր բոլորովին և ճանբուն վրայ ալ մարդ չէր տեսնուեր :

Սակայն մանկամարդուհւոյն ձայնը լսուեր էր :

Մարդ մը , զոր Թերէզ բաղեղնեւուն ետեւէն տեսած էր , յանկարծ դուրս ցատկեց ստուերին մէջէն , ուր կծկեալ կեցած էր երբոր օրիորդ Լըքոնթ կը խօսակցէր Պ. Լըքոքի կարծեցեալ պատգամաւորին հետ :

Երեք ոստմամբ առեւանգողներուն ետեւէն հատաւ , և գաւազանի բռուն հարուածներով անոնց վրայ ինկաւ :

Չարագործք չէին սպասեր այս յարձակման , որ խսկոյն ճողոպրեց խեղճ աղջիկն անոնց ձեռքէն :

Մէջքէն գրկող տանողը գլխուն հարուած մ'ուտելով՝ յերկիր տապալեցաւ թաւալգլոր:

Միւսն՝ ուսէն զարնուելով՝ թողուց որսն և փախչիլ սկսաւ՝ առանց զբաշելու իւր ընկերին որ փռուած էր դաւարավայրին վրայ:

Թերէզի ազատարարն ոչ եւս ուշ դրաւ անոնց:

Բերանը խցուած թաշկինակն հանեց, և երբոր թեւերուն մէջ գրկելու վրայ էր, որպէս զի վերցնէ հեռի տանի այն վտանգաւոր տեղէն, տեսաւ որ մարած չէր և կրնար քալել:

Մինչեւ իսկ կրցաւ խօսիլ, հատկըլեալ ձայնիւ մ'ըսելով.

— Շնորհակալ եմ, պարոն... մի թողուք զիս, կ'աղաչեմ... դարաստին դուռը բաց է... վանդակորմին ետին ապահով է:

— Եկէ՛ք, օրիորդ և մի՛ վախնաք, պատասխանեց մարդը: Թեւիս յեցէ՛ք:

Թերէզ ալ այնպէս ըրաւ, և առեւանդիչը չհամարձակեցան ամենափոքր յարձակողական փորձ մ'ընել:

Մին լաւ պատճառներ ունէր հանդարտ կենալու, վասն զի թոպամահ լինելու կէտին հասած էր, իսկ միւսն արդէն կառքը մտած՝ սրարչաւ կը փախչէր դէպի Փարիզ:

Աղջիկն և իւր յանպատրաստից պաշտպանն արդարեւ բաց գտան վանդակորմին դուռն, և երբոր ներս մտան, մարդը փութաց փակել, և լաւ մը կղպելով՝ բանալին քաշեց առաւ վրայէն, վասն զի կրնային դուրսէն վանդակաձողերուն մէջէն ձեռք հասցնել:

Թերէզ, որչափ և քաջասիրտ էր, սաստիկ յուզուած լինելով, չէր կրնար հեռի երթալ:

Ուստի դնաց ընկաւ այն նստարանին վրայ, ուր պահ մ'առաջ նստած էր երբոր դաւաճան տոմսակն իրեն նետուած էր վանդակորմին վրայէն:

Անձանօթը կանգնած կեցաւ անոր առջեւ և սպասեց որ օրիորդը խօսք ուղղէ իրեն:

Թերէզ չէր կրնար տեսնել անոր

դէմքը , վասն զի գիշեր էր , բայց հասակէն ու ձեւէն կը կարծէր ճանշել թէ պահ մ'առաջ եկող ապարանին դուռը զարնողն էր :

Թերեւս գուշակեց անձանթը թէ աղջիկը բացատրութիւն մը կ'սպասէր իրմէ , վասն զի ըսաւ անոր քաղցրութեամբ .

— Շատ գոհ եմ , օրիորդ , որ վանդակորմին ետեւէն ձեզ հետեւիլ մտաբերեցի : Չարիքէն բարիք ալ կը ծնի . վասն զի , եթէ ձեր ծառան զիս ներս ընդունէր , չպիտի կրնայի աստ գտնուիլ երբոր այն սրիկայները ձեզ առեւանգելու փորձ ըրին :

— Դո՛ւք էիք , պարոն , այն անձը զոր տեսայ պատուհանէս :

— Այո՛ , օրիորդ , ես ալ ձեզ տեսած էի . . . և քանի մը վայրկեան յետոյ երբոր կ'երթայի այն ճանրէն որ ձեր պարտիզին քովէն կ'անցնի , տեսայ ձեզ ծառերուն տակ . . .

— Վար իջեր էի ըսելու համար մեր ծերունի սպասաւորին որ ընդունի

ձեզ . . . բայց երբոր բակը հասայ , դուք հեռացած էիք արդէն և Անթուան ալ դուրս ելած էր . . .

Անշուշտ մայրս տեսնել կ'ուզէիք :

— Տիկին Լըքոնթի ներկայանալ կ'ուզէի :

— Ես անոր դուստրն եմ :

— Տիկին Լըքոնթի՛ , որ սեղանաւոր Պ. Լըքոնթի այրին է :

— Անոր տունն է այս , պարոն , և ուրախութեամբ կ'ընդունի ձեզ եթէ հաճիք հետս գալ . . .

— Շնորհակալ եմ , օրիորդ , բայց կը թուի ինձ թէ ձեր կրած սրտայուլ զուծիւնը դեռ հանգարտած չէ . եթէ կը ներէք ինձ , մինչեւ ապարանն ուղեկցիմ ձեզ , և Տիկին Լըքոնթի հետ տեսակցութիւնս ուրիշ առուր թողում :

— Ինչո՞ւ համար : Այդ այցելութիւն անշուշտ կարեւորն պատակ մ'ունէր , և փութով մայրս տեսնել կ'ուզէիք , ուստի ձեզ անոր քով պիտի տանիմ :

Ա՛ , մի՛ վախճաք . . . Ես կրնամ քա-

լել, յաւելցուց ոտքի վրայ ելնելով:

— Կ'սքանչանամ ձեր քաջասրտութեան վրայ, օրիորդ, և կը կարծեմ թէ աւագոյն կը լինի որ ձեզ հետ գամ մինչեւ ձեր տունը: Ձեր ետեւէն բնկող մարդիկը կրնան վանդակորմէն անցնիլ. ասկէ զատ, ձեր այս գտնուած տեղն ալ ապահով չէ, կրնան ճանբուն վրայէն սողոսկելով զէնք պարպել ձեր վրայ:

— Իրաւունք ունիք, եկէք, պարոն, ըսաւ Թերէզ:

Եւ իւր եկած նեղ շաւիղը բռնելով քալել սկսաւ իւր ազատչին քովէն, որ կը թուէր թէ բաւական նեղութիւն կ'զգար այն վիճակէն, ուր դիպուածը ձգած էր զինք:

Օրիորդ Լըքոնթ ալ ոչ նուազ նեղութիւն կ'զգար բոլորովին ուրիշ պատճառաւ. աւելի շփոթեալ էր քան յուզեալ, վասն զի անցուցած վտանգը բռնաւ կորսնցնել չէր տուած զիւր պաշարիւնութիւն:

Բայց մասնաւոր երեւոյթ մ'ունէր

իրեն համար այս տարօրինակ արկած:

Սներկբայ էր որ Լուի Լըքոքի թըշնամիները լարած էին իրեն զայս որոգայթ, և անիրաւ չէր իւր այս դատողութիւն, որովհետեւ զինքն առեւանգել ուզող անզգամք Լուիի անունը գործածած էին: Բայց առաւել քան երբէք համոզուած էր թէ այս քաջարի պաշտպան, որ այսպէս դիպողաբար երկինքէն ընկած էր, Լուիի հօրմէն զրկուած էր:

Ուստի առաւել կը մտածէր Լուիի վրայ լուր հարցնել անոր, քան թէ փախուցած սրիկայներուն վրայ խօսիլ:

Պաշտպանն ալ, ապարանին կէս ճանբուն վրայ մղած ճակատամարտին հետեւանքներուն վրայ մտահոգ, ըսաւ օրիորդին:

— Կը կարծեմ թէ լաւ կը լինի չուտով ձեր ծառաներէն մին զրկել, որ ճանբուն վրայ մնացած սիկարեանը վերցընէ: Կը յուսամ որ չսպաննեցի զայն... բայց կարելի է որ վտանգ մ'եղած լինի ձեռքէս... և յայնժամ պէտք կը

լինի ինձ վկայներ ցուցնել իրողութեան պարագաներուն ծանօթ . . . ասկէ զատ, եթէ վերաւորեալ է, պէտք չէ առանց օգնութեան թողուլ :

— Պարոն, ըսաւ Թերէզ անյողդողդ ձայնիւ, դուք կեանքս ազատեցիք, բայց շնորհ մը պիտի խնդրեմ ձեզնէ :

Կաղաչեմ որ այս դէպքը մարդու չը յայտնէք . . . և ոչ իսկ մօրս :

— Սակայն, օրիորդ, եթէ մեռեալ կայ . . .

— Դուք ի՞նչ յանցանք ունիք : Դուք զիս այն թշուառականաց բռնութենէն ազատելու համար զարկիք :

Եւ եթէ ամբաստանեն ձեզ, ես կեցած եմ ձեզ պաշտպանելու համար :

Բայց պէտք է գիտնաք թէ իմ վրայ յարձակող անդգամը Լուին դատապարտել տուողներն են :

— Լուի՛, կրկնեց մարդն ապշելով :

— Այո՛, . . . հայրն անշուշտ բռնած է ձեզ . . . վասն զի տարակոյս չունիմ որ հայրը զրկած է ձեզ :

— Ներեցէք, օրիորդ, չեմ հաւ-

կընար, բնաւ չեմ գիտեր թէ որո՞յ վրայ կը խօսիք :

— Ի՞նչ կ'ըսէք, դուք անոր կողմէ չէ՞ք դար : Ձեզ զրկողը . . .

Թերէզ չկրցաւ աւարտել խօսքը : Ճանբուն ծայրը լապտերի մը լոյս տեսեր և իւր մօր ձայնը լսեր էր :

Տիկին Լըքոնթ, անհանգիստ լինելով իւր աղջկան երկար բացակայութեան վրայ, փնտռելու ելած էր զայն հաւատարիմ Անթուանի հետ :

— Կը տեսնեմ որ սխալեր եմ, յարեց իսկոյն Լուիի նշանածը, բայց դարձեալ կ'աղաչեմ ձեզ որ չյայտնէք եղելութիւնն և իմ ընելիք պատմութիւնս սուտ չհանէք :

Ազատարարը լռութեամբ պատասխանեց, բայց լռութիւնն հաւանութիւն կը նշանակէ, և Թերէզ, երբոր տիկին Լըքոնթի հանգիպեցաւ շաւղին անկիւնը դառնալով, այսպէս խօսիլ սկսաւ առանց վարանելու :

— Սիրտդ անհանգիստ ըրի, այնպէս չէ՞, մայրիկ . բայց պիտի ներես

ինձ, վասն զի այս պարոնը կը բերեմ,
որ կարեւոր բան մը պիտի իմացնէ քեզ:

Հետաքրքրաշարժ էր այն պատկեր,
զոր նոյն միջոցին կը ձեւացնէին չորս
անձինք, դալարեաց գմբեթի մը տակ,
լապտերի մը լուսով, և իրենց դէմքը
նկարելու արժանի էր:

Անանուն այցելուն կը դալարէր իւր
փեղոյրը, զոր գլխէն հանած էր թերէ-
զի մայրն ողջունելու համար:

Տիկին Լըքոնթ, իւր աղջկին ան-
ժանօթ մարդու մը հետ տեսնելուն
վրայ զարմացած ու սրտնած, անոնց
երեսը կը նայէր փոխ առ փոխ, և չէր
գիտեր թէ որմէն խնդրէր բացատրու-
թիւն:

Անթուան ալ իւր տիրուհիէն աւելի
ապշած, ծուռ ծուռ մարդուն կը նա-
շէր, զոր դունէն ներս չէր ընդունած:

Միայն թերէզ հանդարտ և գրե-
թէ ժպտուն էր:

— Յանցանքն Անթուանին է, յա-
րեց ամենաբնական ձայնիւ. չուզեց
ներս ընդունիլ այս պարոնն, որ կ'ու-

զէր խօսիլ քեզ հետ, և ետ դարձած
ժամանակ վանդակորմին ետեւէն զիս
տեսնելով՝ որ ծառուղւոյն մէջ կը ճե-
մէի, ինձ դիմեց, ես ալ բացի դուռն
և ներս ընդունեցի:

Կուղե՞ս որ դահլիճն ելնենք:

Սեղանաւորին այրին կրնար առար-
կութիւններ ունենալ այս բանախօսու-
թեան և այս առաջարկի դէմ, բայց
խոհեմութիւն դատեց բան մը չըսել և
թերէզի պահանջած զարմոնալի այցե-
լութիւնն ընդունիլ:

— Եկէք, պարոն, ըսաւ Տիկին Լը-
քոնթ՝ իւր աղջկան թեւէն բռնելով և
աչք ընելով իւր ծառային որ առջե-
ւէն քալելով լուսաւորէ ճանբան իւր
լապտերով:

Անժանօթն անոնց ետեւէն գնաց
կամովին, բայց գլուխը կախած և տրիս-
րադէմ:

Անշուշտ չէր սպասեր անակնկալ ար-
կածի մ'այս տարօրէն ելքին, և եթէ չէր
ցաւեր որիկաներէ յարձակում կրող
մանկամարդուհւոյն օգնութեան հասած

լինելուն վրայ, թերեւս կը ցաւէր որ իրեն համար անհասկանալի գաղտնիքի մը մէջ խառնուած կը գտնուէր ականաւոր:

Տիկին Լըքոնթ ալ բաւական չփութած էր, վասն զի թերէզի ընթացքն անհասկանալի կը թուէր իրեն, բայց կ'ուզէր շուտով վերջ տալ կացութեան մը, զոր գրեթէ անպատշաճ կը գտնէր:

Շատ չանցած՝ տուն հասան և այն դահլիճն ելան, ուր Լուի Լըքոնթի ձերբակալման նախաշաւիղ տեսարանն անցած էր:

Ծերունի սենեկապանը չէր մոռցած զայն տեսարան, և բնազդական կասկած մը կ'զգար միշտ այն անձանց դէմ, որք իւր տիրուհւոյն հետ խօսիլ կը խնդրէին և չէին ուզեր իրենց անունը յայտնել:

Յօժարակամ յանձն կ'առնուր անկիւն մ'սպասել, որպէս զի ի հարկին օգնէր Տիկին Լըքոնթի և միանգամայն լսէր մարդուն ընելիք խօսքերը:

Բայց օրիորդ Լըքոնթ աղաչեց զայն որ դուրս ելնէ, ուստի կամայ ականայ

պարտաւորեցաւ նախասենեակը քաշուիլ, ինչպէս օր ըրած էր Բիէտուշի այցելութեան իրիկունն:

Այցելուն, Տիկին Լըքոնթի հրաւիրմամբ, նստաւ թիկնաթոռի մ'եզրն, և կը խորհէր թէ ինչպէս պիտի սկսէր իւր խօսքն:

— Որո՞ւ հետ խօսելու պատիւ ունիմ, հարցուց այրին քիչ քաջալերական ձայնիւ մը:

— Ինչպէս հասկցնեմ, տիկին, կապաղեց թերէզի աղատարարն, անունս անծանօթ է ձեզ, և պիտի զարմանաք թերեւս թէ ինչպէս պարզ գործաւոր մը կը համարձակի ներկայանալ ի ձեր տուն:

Անունս Բիէր Քամպրըմէր է և արժանող եմ Օրլէանի երկաթուղին:

— Ուրեմն, պարո՞ն, ըսաւ Տիկին Լըքոնթ, հաճեցէք ծանուցանել ձեր այցելութեան նպատակը:

Քամպրըմէր երեքաց թիկնաթոռին վրայ և քանի մը վայրկեան լուռ կեցաւ:

Յառաջաբան մը կը փնտռէր իւր

բանախօսութեան և չէր կրնար գտնել :

Վերջապէս որոշեց զեղջելնախաչաւիղներն և ուղղակի իրողութեան դիմել :

— Տիկի՛ն, ըսաւ, ըրածս անքաղաքավարութիւն մը պիտի համարիք անշուշտ, բայց եկած եմ տեղեկութիւն մը խնդրել ձեզնէ . . . կը փափաքիմ իմանալ թէ ո՞վ էր ձեր հանգուցեալ ամուսնոյն՝ Պ. Լըքոնթի մայրը :

— Կատակ մ'է այս, կարծեմ, գոչեց Տիկին Լըքոնթ ցասմամբ :

Աքծանողին ըրած սկզբնաւորութիւնը ձախող էր. կրնար աւելի յաջող ձեւ մ'ընտրել իւր գիտաւորութիւնն յայտնելու :

Շուտով հասկեցաւ որ սխալ ճանրումէջ էր, ուստի ուրիշ դարձուած մը տուաւ իւր առաջարկելիք խնդրոյն :

— Կ'երգնում ձեզ, տիկի՛ն, ըսաւ, թէ ամենալուրջ բանի մը համար եկած եմ . . . : Հաւատացէք թէ հետաքրքրութեան համար չէ որ կը հարցընեմ ձեզ թէ ձեր տիկին սկեսրոջ

աղջկնութեան անունը ժորժինա ՕՍիւլիվա՞ն էր :

Տիկին Լըքոնթի դէմքին վրայ զարմացման նշաններ տեսնուեցան, և թէրէզ, որ ի սկզբան շատ հետաքրքրութիւն չէր ցուցներ այս խօսակցութեան, առաւել ուշադրութիւն ընել սկսաւ :

— Եթէ իրօք այնպէս լինէր, ըսաւ այրին պաղութեամբ, ի՞նչ վերաբերութիւն կրնար ունենալ ձեզ, պարո՞ն :

— Հասկցնեմ ձեզ, տիկի՛ն, պատասխանեց Գամարձակութիւն : Գիւր համարձակութիւն :

Ասկէ քանի մը տարի առաջ ամուսնացայ կնոջ մը հետ, զոր դժբաղդաբար կորուսի, և որ վեց տարեկան աղջիկ մը թողուց ինձ, որ իմ միակ մը խիթարութիւնս է :

Կինս խեղճ գործաւորուհի մ'էր, մայրն ալ անկէ աւելի հարուստ չէր, բայց մօրը մայրն իրլանտացի ընտանիքէ մ'էր և ՕՍիւլիվան կը կոչուէր :

— Բաղմաթիւ ՕՍիւլիվանք կան իրլանտիոյ մէջ, ընդմիջեց Տիկին Լըքոնթ :

— Այդպէս ըսին ինձ ալ, և ես երբէք փոյթ չէի ըներ կնոջս ազգատոհմը վնասուելու, եթէ բարեկամներս չը յորդորէին զիս տեղեկութիւններ ըստանալ աղջկանս շահուն համար:

Վերջին օրերս, զոքանչիս թողած հին թուղթերուն մէջէն ցանկ մը գըտայ . . . իւր ազգատոհմին բոլոր անդամաց . . . և տեսայ որ զոքանչիս մօրաքոյրերէն մին, որ ՕՍիւլիվան մ'էր, 1819ին ամուսնացած էր Պ. Ժողէֆ Լըքոնթ անուն անձի մը հետ, որ այն ժամանակ փոխանակութեան գործակալի մը սատար է եղեր Պորսային մէջ:

— Իմ հաւս ժողէֆ կը կոչուէր, և ամուսնացած ժամանակ Պորսան էր, դոչեց Թերէզ: Հայրս շատ անդամ բսած է ինձ:

Այրին այնչափ չփութաց ճանչելու թէ իւր վախճանեալ այրն իրօք ազգական էր աղջկան այդ գործաւորի, որոյ անունն երբէք լսած չէր:

Սակայն քաջ գիտէր թէ իւր վախճանեալ ամուսինը փոխանակութեան

գործակալի մը սատարի և ՕՍիւլիվան անուն իրլանտացի դաստիարակուհւոյ մ'որդին էր:

Բայց կը կասկածէր իրեն ներկայացեալ մարդուն վրայ թէ շահու միջոց մ'ընել կ'ուզէր զայս ազգականու թիւն, ուստի կ'ուզէր զգուշութեամբ վարուիլ մինչեւ որ լիապէս լուսաւորուէր:

— Կնոջս մամու էլիզապէթ կը կոչուէր, յարեց Գամպրըմէր, և մեծ մօրաքոյրն ալ, որ յետոյ տիկին Լըքոնթ եղաւ, Ժորժինա կը կոչուէր:

— Ճշդիւ իմ մամուս անունն է, բսաւ Թերէզ: Դու շատ անդամ բսած ես ինձ, մայրի՛կ, թէ իմ ծնած ժամանակս ուղուեր է Ժորժինա անուանել զիս, մամուս յիշատակին համար:

— Ուրեմն, օրիորդ, հարցուց աքծանողը վեհերամբ, սխալած չեմ եղեր, և իմ աղջկիս ձեր մօրաքեռ թուրն է . . .

Օ՛, մի՛ վախճաք, տիկին, ինչպէս տեսնելով որ Տիկին Լըքոնթի գէմբը

կը տխրէր, ես դիտաւորութիւն չունիմ խնդրելու ձեզնէ որ իմ աղջիկս ձեզ ազգական ճանչէք: Ես դիտեմ որ մեք միեւնոյն դասակարգէ չենք, և թէ ես չեմ կրնար ձեր քնկերութեան մէջ մըտնել:

Մի՛ կարծէք նաեւ թէ ձեզնէ օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն խնդրելու եկած եմ: Ես, փառք Աստուծոյ, կը շահիմ ապրուստս և մարդու կարօտութիւն չունիմ:

— Հաճեցէք ուրեմն, պարոն, ըսաւ այրին ամօքեալ այցելուին յայտարարութենէն, հասկցնել ինձ թէ ինչ կ'սպասէք ինձմէ:

— Ոչինչ, տիկին: Միայն տեղեկութիւն ստանալ կ'ուզէի, վասն զի կրնայ պատահիլ որ աղջիկս Օ'Սիւլիվաններուն կողմէ ժառանգութիւն մ'ստանալու կոչուի, և վասն զի, այն պարագային մէջ, անշուշտ օրիորդն ալ իրաւունք կ'ունենայ այն ժառանգութեան վրայ:

Այս յոյս մ'է միայն, բայց, եթէ իրանայ, ես կը փութամ իմացնել ձեզ,

որպէս զի դուք ալ կարենաք պահանջել ձեր բաժինն:

Այս անգամ Տիկին Լըքոնթ զգած, ուելով այցելուին անշահափրութենէն, ոչ ես ապաստանիլ սկսաւ փախչկոտ պատասխաններու ետին:

— Ներեցէք, պարոն, ըսաւ, ես բնաւ պատրաստուած չէի ձեր բերած լուրին, և չուզեցի որոշապէս պատասխանել ձեզ: Բայց այժմ որ գործը հասկցայ, կրնամ ըսել ձեզ թէ արդարեւ իմ կեկծալի ամուսինս՝ Պ. Լըքոնթ՝ ժորժինա Օ'Սիւլիվանի որդին էր:

Հազիւ ճանչած էր զիւր մայրն, որ ամուսնութենէն երեք տարի յետոյ մեռած էր, և իւր մայրենի ազգականաց վրայ բնաւ տեղեկութիւն ստացած չէր:

Այսչափ միայն գիտէր թէ օրիորդ Օ'Սիւլիվան, իրլանտացի կալուածատիրոջ մը դուստրը, Ծրանսա եկած էր մանուկ հասակի մէջ, առանց բնաւ հարստութիւն մ'ունենալու, և թէ եղբայր մ'ու երեք քոյր ունեցած էր:

Բոլոր այս ընտանիք ցրուած էին ի-

ընեց հօր մահունէն յետոյ, ինչպէս որ յաճախ կը պատահի Իրլանտայի աղքատ ընտանեաց մէջ: Ամուսինս խուզարկութիւններ ըրած էր, բայց ի զուր, և այսօր՝ առաջին անգամ՝ անոր մէկ ազգականին խօսքը կը լսեմ:

Անշուշտ ապացոյցներ ունիք, որք կը հաստատեն զայդ ազգականութիւն:

— Քիչ մ'առաջ ծանուցած ցանկէս զատ ուրիշ ապացոյց չունիմ. բայց որովհետեւ այն ցանկին մէջ նշանակեալ են ծննդոց և ամուսնութեանց տեղերն ու թուականներն, ուստի դիւրաւ կրնան ձեռք բերուիլ անոնց վկայագրերն:

— Արդարեւ... և կ'աղաչեմ զձեզ, պարոն, հաւատալ թէ այն ժամանակ ո'չ աղջիկս, ո'չ ես, չենք չիկնիր ճանչելով այն կապերն՝ որք զմեզ ձեր դաւկին հետ կը կապեն:

— Մեզ պիտի բերէք զայն, այնպէս չէ՞, ըսաւ Թերէզ այնպիսի նայուած մ'ուղղելով Քամպրըմէրի, որ մինչեւ սրտին խորն յուզուեցաւ:

— Միայն թէ, յարեց այրին, կը

վախնամ որ բնաւ հարստութիւն չմնայ իրեն իւր մօր կողմէ, վասն զի, կը կրկնեմ ձեզ, պարոն, թէ Օ'Սիւլիվանի ընտանիքն յոյժ աղքատ էին:

— Դիտեմ, տիկին, իմ զոքանչս աշխատելու հարկադրեալ էր ապրելու համար: Ուստի ես ալ երբէք չէի անցունէր մտքէս թէ աղջիկս կրնար որ և է բան մը ժառանգել, եթէ այս ձմրան մէջ, իրիկուն մը, անծանօթ մարդ մ'ինձ դալով, տարտամ կերպիւ ժառանգութեան խօսքեր չընէր աղջկանս վրայ:

Ես ականջ չկախեցի անոր, և գնաց, մէկ մ'ալ չերեւցաւ: Ես ալ գրեթէ մոռցած էի անոր այցելութիւնը, վասն զի աղջիկս մաղ մնաց որ կառախմբէն պիտի ջախջախէր այն մարդուն պատճառաւ:

Բայց այն թզթեր, զորս գտայ այսօրերս, մտածել տուին ինձ թէ մարդուն այցելութիւնը լուրջ նպատակ մ'ունէր: Բարեկամ մ'ալ խորհուրդ տուաւ ինձ որ նախ դամ ձեզ տեսնեմ, և ապա

այն թուղթերը գործակատար մարդու մը տանիմ, զոր ցոյց տուին ինձ իրրեւ յոյժ յաջողակ այսպիսի ժառանգական գործոց մէջ :

— Չարմանալի՛ բան, մրմնջեց Թերէզ : Մարդ մ'եկաւ, կ'ըսէք, այս ձըմբան մէջ . . . չէ՞ք յիշեր ժամանակը :

— Չեմ կրնար ճշդել թուականը, պատասխանեց Քամպրմէր, բայց աներկբայ եմ որ երկու երեք օր ետքն էր այն դէպքէն, որ շատ ձայն հանեց իմ բնակած թաղիս մէջ . . . այն է Արպալէթ փողոցի սպանութիւնը :

Քամպրմէր իսկոյն նշմարեց այն տխուր տպաւորութիւնն որ ըրաւ Արպալէթ փողոցի ոճիրն յիշելով :

Թերէզ դժգունեցաւ և ձեռքը սրտին տարաւ : Տիկին Լըքոնթ ալ ետեւը ծածկեց իւր թաշկինակով :

Խեղճ մարդը չփոթելով կը հարցունէր ինքնիրեն թէ ի՞նչ ըրաւ ինքն որ այսչափ վրդովեց անոնց սիրտն, և չէր գիտեր ի՞նչ ընէր իւր ակամայ սխալը գարմանելու համար, ուստի կը խորհէր

մեկնիլ, երբոր աղջիկը, գլուխը վեր առնով և իւր սրտայուզութիւնը զրսպելով՝ ըսաւ անոր .

— Ի՞նչպէս մարդ էր :

— Ի՞նչ գիտնամ, օրիորդ, կակազեց աքծանողը, մասնաւոր բան մը չունէր : Լաւ հագուած էր, քառսուն յիսուն տարու կար : Դէմքը նշանաւոր չէր, ի բաց առեալ աչերն որ դէմ առ դէմ չէին նայեր :

— Նոյն ինքն է :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, սիրելի՛ որդեակս, հարցուց այրին, որ հարուածն զգացեր էր իւր աղջկան պէս, բայց չէր գուշակեր թէ ի՞նչ եղբակացութեան պիտի հասնէր :

— Չե՞ս յիշեր, մայրի՛կ, թէ յունվար ամսոյ մէջ մարդ մ'եկաւ աստ, քեզ հետ խօսիլ ուզեց՝ առանց իւր անունն յայտնելու Անթուանի, և դուք ալ աղաչեցիք Լուիի, որ երթայ ընդունի զայն :

— Արդարեւ, կը յիշեմ այդպիսի բան մը, բայց . . .

— Լուի տարտամ պատասխաններ միայն կրցաւ քաղել անկէ, և ճանբելէ յետոյ մեր քով վերադարձաւ սաստիկ յուզեալ: Ըսաւ թէ չար դիտաւորութիւններ ունէր այն մարդ... կը կարծէր թէ թշնամի մ'էր... լրտես մ'էր թերեւս...

Եւ ըրած նկարագիրն ալ ճշդիւ այս պարօնին ըրած նկարագրին կը նմանի:

— Ի՞նչ յարաբերութիւն կը տեսնես այն այցելութեան և պարօնին ստացածին միջեւ, հարցուց Տիկին Լըքոնթ:

Թերէզ լուեց:

Կ'զգար որ չպիտի կրնար իւր գաղափարներն ընդունել տալ, ուստի խոհեմութիւն կը համարէր իրեն վերապահել զանոնք. բայց կ'երեւակայէր թէ Լուի Լըքոքի հալածիչներն ընդարձակ դաւադրութիւն մը նիւթած էին, որուն հետ կապակցութիւն ունէր նաեւ իւր անձին դէմ եղած յարձակումն:

— Օրիորդ, ըսաւ Քամպրըմէր, այն մարդն ոչ եւս երեւան ելաւ: Դիպուածն անոր հասցէն իմ ձեռքս ան-

ցուցած էր, և քանի մ'անգամ իւր բընակարանը դնացի, բայց չկրցի երբէք տեսնել զայն:

— Ի՞նչ է անունն, հարցուց մէկէն օրիորդ Լըքոնթ:

— Թուպիաք տը Թէնչպրէ, բնակեալ ի Կոտոյ-տը Մօրուա փողոց:

— Միտքս պիտի պահեմ այդ անունն, միմնջեց Թերէզ:

— Սիրելի՛ որդեակս, ըսաւ այրին, որ կ'ուզէր շուտով փակել այս անհաճոյ խօսակցութիւն, ձեր յիշած դէպքը վերաբերութիւն մը չունի պարօնին, և ես չեմ ուզեր ժամանակ կորսնցնել տալ իրեն:

Սքծանողն հասկնալով ոտքի վրայ ելաւ ըսելով:

— Շնորհակալ եմ, տիկին, ձեր բարեսրտութենէն, և կ'աղաչեմ դարձեալ որ ներում չնորհէք իմ անքաղաքաւ բուրթեան:

Կը քնայ միայն ինձ հարցնել ձեզ թէ կ'արածնէ՞ք զիս յայտնել ժառանգական դործոց զբաղող մարդուն թէ

ձեր օրիորդ դուստրն ալ ՕՍիւրիվանի մը թուռն է :

— Ոչ միայն կ'արտօնեմ, պարոն, այլ և կ'աղաչեմ զձեզ, և մինչեւ իսկ շնորհակալ կը լինիմ ձեզ եթէ հաճիք ձեր անոր հետ տեսակցութեան արդիւնքն իմացնել ինձ :

— Առանց վրիպելու, տիկին, և վաղ իրիկուն զայն տեսնելու գիտաւորութիւն ունիմ :

— Ուրեմն վաղայաջորդ օրը կը յուսամ որ իմ փոքրիկ հօրեղբորդիս ալ ինձ կը ներկայացնէք, բոսա թերեզ ձեռքը Գամպրըմէրի երկնցնելով, զոր հազիւ մօտներուն ծայրովն համարձակեցաւ բռնել :

Այրին նուազ ընտանութիւն ցոյց տուաւ : Տակաւին իւր գաղափարը բոլորովին ուղղուած չէր աքծանդին տալորինակ սյցելութեան վրայ, և ըստ իւր կարծեաց՝ թերեզ շատ հեռի և շատ շուտ յառաջ կ'երթար :

Գամպրըմէր վերջապէս հրաժեշտ առաւ և Անթուան մինչեւ վանդակա-

դուռն յուղարկաւոր գնաց՝ ինքզինք մօտէն անոր վրայ հսկելու պարտաւոր համարելով :

Երբոր գետեզրին վրայ մինակ մընաց, Քամպրըմէր իւր սովորական պաշարիւնութիւնը գտաւ, զոր ժամէ մ'ի վեր կորուսած էր քիչ մը :

Սկսաւ խորհիլ այն զարմանալի և անակնկալ միջադէպերուն վրայ, որովք ի եղաւ իւր այս ուղեւորութիւն :

Ամենէն ծանրն էր անշուշտ այն ճակատամարտ զոր միեց թերեզն առեւանգողներուն դէմ, և որ վերջ գտաւ դաւազանի բուռն հարուածով մը, որ յարձակողներէն մին խոտին վրայ տախտաղարած էր :

Գամպրըմէր չէր ցաւեր օրիորդ Լըքքնթի օգնութեան հասնելուն վրայ, բայց չէր կրնար մեկնել այն անցքէն, յետոյ օրիորդին բռնած ընթացքն, ինչպէս նաեւ չէր կրնար մեկնել անծանօթներու կողմէ անոր անձին դէմ եղած բիրտ յարձակումն :

Ո՞վ կրնար ո՞ր ունենալ այդ քաղց-

բահամբոյր և գորովասիրտ մանկամար-
դուհւոյն դէմ: Ինչո՞ւ համար մօրմէն
ծածկել կ'ուզէր այն տարօրինակ և եր-
կիւղալի արկածն:

Եւ մանաւանդ ի՞նչ էր պատճառն
որ այնչափ բարի սիրտ ունեցող օրիոր-
դը բնաւ մտահոգութիւն չէր ցուցներ
ճանբուն վրայ փռուած մարդուն հա-
մար:

Քամազըմէր չէր գիտեր որ Թերեզ
այնպէս հաւտացած էր թէ Լուի Լը-
քօքի թշնամիներն, հալածիչներն ու
դահիճներն էին իւր վրայ յարձակող-
ներն, և թէ անոր սիրտն, որ ամեն
թշուառութեանց կը կարեկցէր, այս
պարագայիս մէջ գութ չէր զգար:

Աքծանողը նոյն անողոքութեան
պատճառները չունենալով, կը ցաւէր
այնչափ ուժգին դարձելուն վրայ, և
երկիւղի մէջ էր այս անհաճոյ գործին
հետեւանաց վրայ:

Որչափ և ծանր դար իրեն, աչքն
առաւ սիկարեաններէն յարձակում կը
բերու կամ դիակի մը վրայ ծռած մի-

ջոցին անցորդներէ բռնուելու վտանգն,
և որոշեց երթալ տեսնել թէ իւր կո-
րովի ձեռքով տապաստ ընկած մարդն
ի՞նչ եղած էր:

Երկրորդ անգամ գնաց վանդակոր-
մին քովէն անցնող ճանբան, և կռուին
տեղը փնտռեց:

Բաւական դժուարութիւն կրեց գտ-
նելու, և այն տեղին մօտենալու հա-
մար ալ նախազգուշութիւններ բռաւ,
վասն զի գիշերը միին էր և տեղն ալ
դարանակալութեան յարմար:

Վերջապէս դտաւ այն վանդակա-
դուռն յորմէներս ապաստանած էր օրի-
որդ Լըքօնթի հետ, և քիչ մ'անդին ալ
այն դալարավայրն՝ որոյ վրայ ընկած
էր մարդը:

Բայց ի զուր նայեցաւ, ի զուր աչքէ
անցուց ճանբուն եզերեայ խրամներն,
ի զուր հետազօտեց շրջակայները,
մարդկային մարմնոյ ամենափոքր հետք
չգտաւ:

Երկուքէն մին եղած էր. կա'մ իւր
դաւաղանի հարուածով զգետնեալ թըշ-

ւառականը մարած կամ թմրած լինելով, քիչ յետոյ սթափած ու փախած էր, կամ անոր համախոհն, որ նախ փախած էր կառքով, խոհեմութիւն համարած էր չթողուլ զայն անդ, և ետ դառնալով՝ վերցուցած տարած էր:

Երկու պարագայից մէջ ալ գրեթէ աներկբայելի էր որ այդ չարածները չպիտի երթային բողոքէին, և հետեւաբար եղելութիւնը չպիտի իմացուէր:

Քամայրեմէրի ուղածն ալ այս էր, ուստի և պէտք չտեսաւ անոնց ետեւէն ընկնելու:

Մինչեւ իսկ չուղեց աւելի յառաջ երթալ անոնց բռնած ճանքուն մէջ, և ետ դառնալով դնաց Սէն-Քլուի կամուրջին քով թրամուային սպասեց, որ զինքը Փարիզ վերադարձուց:

Խորհրդածութեան նիւթեր չէին պակսեր իրեն, և դժգոհ լինելու պատճառ մ'ալ չունէր, որովհետեւ ապացոյց ձեռք բերած էր թէ Մարթայի ազդարանութիւնը ճիշդ էր, սակայն ճանրան երկար երեւցաւ իրեն:

Անհամբեր կը փութար տեսնել իւր աղջիկն, և այսչափ երկար ժամանակ զայն առանձին թողլուն վրայ կը գոջար:

Քանի մ'օրէ ի վեր անոր շուրջը պտըտող կասկածելի դէմքերուն յիշատակը միտքը կուգար, և իւր ձեռքով ի դերեւ ելած փորձին հետ կը բաղդատէր:

Օրիորդ Լըբոնթի դէմ ուղղեալ փորձը շատ կը նմանէր առեւանգման, և կը յիշէր թէ քանի մ'օր առաջ ալ, դետափին վրայ, Բուսաբանական պատիզին առջեւ անծանօթ կին մ'իւր աղջիկը քաշել տանիլ ուղած էր:

— Կը թուի թէ ՕՍիւլիվանի բոլոր ժառանգներուն դէմ դաւ պատրաստուած է, կ'ըսէր ինքնիրեն սարսուելով:

Եւ կ'անիծէր թրամուային երեվարներն, որք իւր ուղածին չափ արագ չէին երթար:

Իւր անհամբերութիւնն այն աստիճան սաստկացաւ, որ Քոնքորտի հրապարակն հասնելուն պէս՝ թրամուայէն վար իջաւ, և հրապարակի կառք

մը նստաւ Օրիթալի ծառուղին երթալու համար :

Յատուկ կառքով երթալու շռայլութիւնն իւր բնաւորութեան դէմ էր , վասն զի կրցածին չափ խնայողութիւն կ'ընէր իւր նիհար թռչակին վրայ , որպէս զի փոքրիկ դրամագլուխ մը պատրաստէ իւր գոտրիկին :

Բայց այն իրիկուն՝ հնար եղածին չափ չուտով զայն համբուրելէ զատ ուրիշ փափաք չունէր :

Մնաց որ , երկիւղի պատճառ մը չունէր անոր համար , վասն զի իւր դժբաղի լուացարարին յանձնած էր , որ բարի և հաւատարիմ կ'ին մ'էր :

Միւս կողմէ Մարթա ալ մանկական խոր քնով ննջած պարտէր լինիլ , և հայրը կը յուսար որ չէր կրնար իւր բացակայութիւնը նշմարած լինիլ :

Երբոր կառքը կեցաւ Բոլիվօ փողոցին և Օրիթալի ծառուղւոյն անկիւնը կազմող աղքատիկ տան առջև , փամպւրժմէր տեսաւ որ դուռը բաց էր և լոյս կար բակին խորն , ուր փոքրիկ բնակարան մ'ունէր ինք գետնի վրայ :

— Լա՛ւ , ըսաւ ինքնիրեն կառավարին վարձքը վճարելով , Մայր Սորպիէի գործաւորուհիները տակաւին կ'աշխատին : Ուստի վտանգ չկայ :

Արդարեւ ննջած չէին լուացարարին բնակարանին մէջ , վասն զի կանանց ձայներ լսեց որ կ'ըսէին .

— Կառք մ'եկա՛ւ , թերեւս կը վերադարձնեն զայն :

Տանք մէջ բնակող աղքատները միշտ հետիոտա երթեւեկելնուն պատճառաւ , դրանն առջեւ կառքի մը դալ կենալն յոյժ արտասովոր դէպք մ'էր :

Ուստի ֆամպրըմէր չզարմացաւ տեսակ մ'իրարանցում տեսնելով բակին խորն և գահավէժ քայլեր ու հըծծիւններ լսելով ծառուղւոյն մէջէն :

Նմանապէս մեծ ուշադրութիւն չըրաւ այն բացադանշութեան որ զարկաւ իւր ականջին , և չհարցուց բնաւ թէ որո՞ւ վրայ կը խօսէին գործաւորուհիք երբոր դուռը էին թէ «կը վերադարձնեն զայն թերեւս : »

վճարեց կառավարին վարձքն , որ

իւր ձիերը մօրակեց մրմռալով այն տա-
րապայման ուղեւորութեան համար ,
զոր այս հեռաւոր թաղի մը բնակիչն
ընել տուած էր իրեն :

Յետոյ իւր դաստիկն երթալ համ-
բուրելու բաղձանօք Քամպրըմէր ետին
դարձաւ և ոտքը դրան սեմին վրայ
դրաւ՝ դործաւորական փեթակէն ներս
մտնելու համար :

Անդ երկու դեռատի աղջկանց պա-
տահեցաւ , որ զինքը տեսնելուն պէս՝
աղաղակ բառնալով փախչիլ սկսան խօ-
լական մը տեսածի պէս :

Քամպրըմէր՝ ապշելով՝ անոնց ետե-
ւէն գնաց պնդաքայլ և ներսի բակը
հասաւ , ուր ի ժողով դումարեալ տե-
սաւ տանը մէջ գտնուած բոլոր շաղա-
կրատուհիներն , և ուր իւր երեւումը
նոյն ազդեցութիւնն ըրաւ ինչ որ ըրած
էր տանը դռնէն ներս մտած ժամանակ :

Քանի մը վայրկեան աննկարագրելի
ժխոր մը տիրեց , որովհետեւ կանանց
ամենն ալ կը խօսէին և զիրար կը
հրմշակէին աքժանողին շուրջը :

Վերջապէս իւր դրացի լուացարա-
րուհին , խուժանէն բաժնուելով , հե-
տեւեալ յանդիմանութիւնն ուղղեց
Մարթայի հօր .

— Կատա՛կ ըրիք ուրեմն :

— Ի՛նչպէս կատակ , հարցունց Քամ-
պրըմէր զարմանօք :

— Ի՛հ , ո՛չ , աղէկ բան չէ ըրած .
նիդ . . . և ես չէի կարծեր բնաւ թէ
ձեզ պէս մարդ մը մեզ այնպէս դող
հանէ , և ետքն ալ ըսէ թէ կատակ
էր ըրածը :

— Ի՛նչ ըսել կուզէք , մա՛յր Սոր-
պիէ . . . կ'երգնում թէ բան մը չեմ
հասկնար ձեր այդ խօսքերէն :

— Լա՛ւ , լա՛ւ , բաւական է ըրած
կատակնիդ , պէտք չէ աւելի երկըն-
ցընել :

— Ա՛, բայց վերջապէս կ'սպառէք
համբերութիւնս , և եթէ բացօրոշապէս
չպատասխանէք ինձ . . . :

— Ի՛նչ , պիտի սրդողի՞ք ալ . . . Դ.
Քամպրըմէր , դուք պարտէիք ամօթա-
հար լինիլ այնպիսի խենդ կատակներ

ընեւնուդ և ձեր զաւակն այնպէս վախ-
ցընեւնուդ համար . . . աղէկ բան չէ .
խեղճ տղեկը լեղապատառ եղաւ վա-
խէն . . .

— Լեղապատառ, կրկնեց Քամա-
րըմէր երեսին գոյնը նետելով :

— Անտարակոյս, և եթէ նա չըսաւ
ձեզ, չհամարձակելուն համար էր, որ-
պէս զի չնեղացնէ ձեզ . . . վասն զի
ձեզնէ աւելի սիրտ ունի այդ տղեկ :

— Մարթա՛ն, Մարթայի համար
կըսէք, ո՞ւր է :

— Ա՛, չափազանց է ըրածնիդ . չէ՞ք
գիտեր ուր լինելն, երբոր դուք մարդ-
ղրկեցիք ու տանիլ տուիք աստի :

— Ե՛ս :

— Այո՛, դուք, բարձրահասակ . . .
խարտիշահեր . . . բողի մը ձեռք ,
որ կաքաւչի մը պէս հագուած էր . . .
Ես ալ կընեցի այն վատշուէրին ըսած-
ները . . . թէ Ծուաղիի գիւղապետին
կինն էր, տիկին գթութեան և ուրիշ
չեմ գիտեր ինչ . . . ջանացէք որ մէկ
մ'ալ չգայ հոս այդ գարշելին, վասն

զի եթէ երբէք թաթս ընկնի . . . :

Քամարըմէր նուաղում զգաց : Կ'ըս-
կըսէր հասկնալ թէ չար փորձ մ'եղած
էր իւր աղջկան դէմ, և կը վարանէր
հարցաքննել շատախօս լուացարարու-
հին, որ կը շարունակէր կշտամբանք
տեղալ իւր վրայ :

Գործաւորուհիք ալ իրաւունք տալ
կը թուէին իրենց վարպետուհւոյն,
վասն զի ծիծաղելով մտիկ կ'ընէին ա-
նոր խօսքերը :

Զարհուրեալ և միանգամայն զայ-
րացեալ, դժբաղդ հայրը բռնեց լուա-
ցարարուհւոյն թեւէն և ըսաւ այնպիսի
ձայնիւ մը, որ խօսոյն հանդարտեց
զայն :

— Չէ՞ք տեսներ որ կը մեռցնէք
զիս՝ այնպէս կարծեցնելով թէ դժբաղ-
դութիւն մ'եկած է զաւկիս գլխուն :
— Դժբաղդութիւն, ո՛չ . . . կը յու-
սամ թէ ոչ . . .

— Մի՛ չարչարէք զիս . ի՞նչ եղաւ,
ըւէք նայիմ :

— Եղածն այս է որ ձեր երթալէն

մէկ ժամ յետոյ . . . տղան կը ննջէր արդէն . . . և ահա կառք մ'եկաւ կեցաւ դրան առջեւ , և մեծ տեսակէն տիկին մը վար իջնելով՝ թնդանօթի ուսմբի պէս բակը մտաւ և ըսաւ ինձ . «Աստ կը բնակի Օրլէանի երկաթուղին բանող գործաւոր մը , Բիէր Բամպըրմէր անուն» : Բնականաբար ես ալ «այո՛» պատասխանեցի : «Աղջիկն հո՞ս է» հարցուց ինձ : Ասոր վրայ ես ալ կասկածելով ըսի անոր . «Ի՞նչ պիտի ընէք» : Յայնժամ եթէ լսէիք ժայթքած խօսքերը . . . թէ բարեգործութեան համար եկած էր , թէ իմ ըրած ընդունելութիւնս անվայել էր . . . և այլն և այլն . . .

— Բայց , վերջապէս , ի՞նչ կ'ուզէր աղջիկէս :

— Ի՞նչ պիտի ուզէր , առնուլ տանիլ : Պատմեց ինձ թէ ձեր ոտքը Շուաղիի կայարանին մէջ կառախմբի մը զարնուելով խորտակած էր . . . թէ ձեր վիճակն յոյժ ծանր լինելով՝ չէին կրցած Փարիզ փոխադրել ձեզ . . . թէ դուք

կը վախճայիք որ առանց ձեր զաւակն համբուրելու պիտի մեռնէիք , և թէ ինքն ալ գթալով ձեր վրայ , իւր կառքը լծել տուեր և յատկապէս հոս եկեր էր տղան առնուլ տանելու :

— Դուք ալ տուի՛ք , գոչեց Բամպըրմէր :

— Ի՞նչ ընէի . դուք ձեզ իմ տեղս դրէք , կրնայի՞ կարծել թէ այնպիսի իշխանուհի մ'եկեր սուտ մը կը ջարդէր ինձ տղան գողնալու համար :

— Դողնա՛լ , այո՛ , և գողցաւ . ո՛հ , պիտի մեռցնէ զայն . ոչ ևս պիտի տեսնեմ : Մարթա՛ , զաւակս , ո՞ւր ես , գոչեց տարաբաղդ հայրը խեղագարի պէս վազելով դէպ այն սենեակն , ուր թողած էր իւր դստրիկը :

Դուռը բաց էր , անկողնիկն ունայն : Բամպըրմէր ընկաւ աթոռի մը վրայ , ուր խեղճ դստրիկը նստած և հապճեպով հագուած էր :

Խաղալիկները ցիրուցան կեցած էին տախտակամածին վրայ :

Յայնժամ գլուխն իւր երկու ձեռաց

մէջ առնելով՝ լալ սկսաւ ջերմ ար-
տասողք :

Այս դառնակսկիծ ցաւոյ տեսարան
խոկոյն փոխեց լուացարարուհւոյն և նո-
րա գործաւորուհեաց տրամագրու-
թիւններն :

Անիծից և չարամաղթութեանց ձայ-
նակցութիւն մ'սկսաւ այս վատ յափըշ-
տակութիւնն ընող յանդուգն արարա-
ծին դէմ, միանգամայն խոր ցաւակ-
ցութիւն այն սիրուն մանկիկին վրայ,
զոր տանը բնակիչներուն ամենն ալ կը
սիրէին :

Իգական ահումբը կ'սկսէր իսկ մըր-
մըռալ ծիկին Սորպիէի թեթեւամտու-
թեան դէմ, որ այսպիսի կոշտ ծուղա-
կի մը մէջ բռնուած էր :

Բարեմիտ կ'ինն, որոյ պահպանու-
թեան յանձնած էր աքժանողն իւր
աղջիկը, չէր փայլեր խելքով և նրբա-
մբտութեամբ, բայց պատուական սիրտ
մ'ունէր, և երբ հասկցաւ իւր գործած
չարիքն, յուսահատ շարժումներ ու
բացադանչութիւններ սկսաւ ընել :

Յետոյ յանկարծ մտածելով որ ա-
ւելի ողջմտական կը լինէր իւր սխալը
դարմանել, վազեց Գամպրըմէրի քով,
և անոր դժկամակութեան հակառակ՝
համբուրելով ըսաւ անոր .

— Սրդարեւ էշութիւն բրի : Սրժանի
եմ որ գլուխս ջախջախէք ձեր դաւա-
ղանով . . . բայց օգուտ չունի : Եկէք
մանաւանդ ինձ հետ թաղիս ոստիկա-
նապետին : Ես կը պատմեմ եղելու-
թիւնն, և այն քածին ու աղեկը մէջը
դրած կառքին նկարագիրը կուտամ, և
ուստից անցած լինելն իմանալով կը
գտնեն զայն : Եւ կ'երգնում որ թշուա-
ռականին աչերը պիտի հանեմ, վասն
զի գործս պիտի թողում ու ետեւէն
վազեմ :

— Ո՞ր կողմ գնաց կառքն, հար-
ցուց աքժանողը բեկեալ ձայնիւ :

— Իտալական պարսպադրան կողմը
գնաց սրարչաւ . . . երկու խոշոր դեղին
ձիեր փետուրի մը պէս կը թռուցնէին
զայն :

— Փարիզէն դուրս տարին . . . պիտի
սպաննեն, միմեաց Գամպրըմէր :

— Ժամանակ չեն ունենար... մինչև վաղը ձեռք կը ձգենք զանոնք... այն թուահամարով կառք մ'աչքի կը զարնէ Բլաս տ'իթալի հրապարակին վրայ, ծառուղւոյն մէջ, Շուաղիի ճանրուն վրայ: Ես ամենը կը ճանչեմ, և շատ մարդիկ ալ կը ճանչեն ձեր տղեկն... անշուշտ տեսած կը լինին զայն...:

— Այո՛... իմ վերջին յոյսս ալ այդ է... օ՛ն, երթանք, ըսաւ Քամպրըմէր: Մայր Սորպիէ արդէն գլուխը դրած էր իւր գգալն և սպառնական շարժումներ կ'ընէր, որպէս թէ տղան գողցող կինն իւր առջեւն էր:

— Կեցի՛ք, բան մը հարցնեմ ձեզ, ըսաւ խեղճ հայրն որ դերմարդկային ճգամը զսպած էր ինքզինք: Մարթա վախցա՞ւ այն կինը տեսած ժամանակ:

— Ամենեւին: Լացաւ երբոր ըսի իրեն թէ վիրաւորուած էիք, և խօսոյն պատասխանեց ինձ թէ «Հայրս տեսնել կ'ուզեմ»: Ես ալ ըսի թէ «Աւասիկ տիկին մը կայ աստ, որ քեզ հօրդ քով պիտի տանի»: — Երթանք, գոչեց: Եւ

եթէ տեսնէիք աչերն, ու դէմքը... քսան տարու աղջիկ մը չէր կրնար անկէ աւելի քաջասիրտ լինիլ:

Թող տուաւ որ տիկինն համբուրեց զայն և ինքնին վաղեց կառքը մտաւ:

— Ա՛հ, գոչեց Քամպրըմէր, խելքիս պիտի դայ: Մարթա, որ քաջ գիտէր թէ իւր ետեւէն պտըտող թշնամիներ կային, թէ ես այս իրիկուն կաշարանը դործ չունէի, ի՞նչպէս հաւտաց այն արարածին սուտերուն:

— Ձեզ սաստիկ կը սիրէր, այս պատճառաւ սխալեցաւ, պատասխանեց լուացարարուհին: Բայց մեք աստ շատ խօսութեամբ ժամանակ կ'անցունենք, մինչդեռ կը տանին զայն: Քալեցէք երթանք ոստիկանապետին, աստ կենալ ու հեծելն օգուտ չունի:

Քամպրըմէր հտօկցաւ որ բարեմիտ կինն իրաւունք ունէր, և դուրս ելաւ անոր հետ:

Քանի մ'օրէ ի վեր հայր Լըքոք
յուսով կ'ապրէր :

Գիտէր թէ Բիէտուշ հետքեր դը-
տած էր, որք լճուական յայտնութեանց
յանդիւ կը խոստանային, և անհամ-
բերութեամբ կ'սպասէր աւելի բացո-
րոշ տեղեկութեանց :

Օվէրնացի ամուսն անդադար կ'որո-
նէին սենեկապանուհին : Քամայրըմէր
խոստացած էր ՕՍիւլիվանայ ճիւղա-
դրութիւնը հայր Վինէի տանիւ :

Սրդ, հայր Վինէ, ինչպէս գիտեն
ընկերցողք, Պահուրի նապապն էր,
որ իւր ձեռնարկին պիտոյից համար
երբեմն կը թողուր Հնդիկ իշխանի անձ-
նաւորութիւնն :

Արժանողին հետ տեսակցութիւնն
հինգշաբթի իրիկուան պիտի կատար-
ուէր, ուստի նոյն օրը, ժամ հինգին,
ձափէր իշխանն ըստ սովորութեան
Պուլոյնի ծառաստանը գնացած էր իւր
գեղեցիկ կառքով :

Միայն, արտասովորաբար, հրածեշտ
շնորհած էր այն օրն իւր արար տըն-
տեսին, անձնական տկարութիւն ունե-
նալուն պատճառաւ :

Փարիզի կլիման չէր յարմարեր ա-
նոր, ըսեր էր տէրը Կրանտ-Օթէլի
մարդոց :

Ուստի տնտեսն իւր ընտանիքին
մէջ մնացած էր, ուր ոչ ոք կը մտա-
բերէր երթալ վրդովել անոր առանձ-
նութիւնն, և գիշերէն քիչ մ'առաջ,
միջակ քաղաքացւոյ կերպարանք մտ-
նելով դուրս ելած էր՝ Շաթօ-տ'Օի հը-
րապարակն երթալու և Քամայրըմէրի
սպասելու համար :

Նոյն միջոցին Պ. Լըքոք գոց կառքով
— Հնդիկները մակոտ են — երկու անգամ
լճին շուրջը դարձեր էր, յաճախ իւր
գլուխը ցուցնելով կառքին դռնակէն :

Մինչեւ իսկ գէմ առ գէմ կուգար
Արապէլլա Տիսնէյի հետ, որ իւր ան-
բաժանելի Հերմինիէն ընկերակցեալ
էր, և սիրալիր քաղաքավարութեամբ
կ'ողջունէր զանոնք :

Ժամ վեցին Փարիզ կը վերադառնար, բայց իւր կառավարը, փոխանակ Շանդ-էլիզէն անցնելով Կրանտ-Օթէլ տանելու, Վալրամի ծառուղիէն անցաւ և արտաքին պուլվարներուն երկար գիծը բռնեց:

Ժամ վեցուկէսին, կառքն այդ պուլվարներէն վերջնոյն՝ Օպէր.քամի փողոցին և Մէնիլմոնէթանի խճուղոյն հետ կաղմած բոլորչի անկիւնն հասաւ:

Անդ կառավարն իւր ձիոց ընթացքը մեղմացնելով, Բէռ-Լաշէլի գերեզմանատան պատին առջևէն անցաւ, ամալի փողոց մը մտաւ, ուր իւր տէրը կրնար կառքէն վար իջնել առանց նշմարուելու երկիւղի:

Կառքն, որ Կրանտ-Օթէլի բակին մէջ փաթթոցաւոր և մետաքսեայ պատմուճանով նապապ մ'առած էր, գորշ փեղոյրով և սեւ զգեստով փոքրիկ հասութեառու քաղաքացի մը գուրս հանեց:

Յետոյ Բիէտուշի բարեկամը գնաց իւր կառքով ու երիվարներով Շարոնի

պուլվարին վրայ կեցաւ, քիչ հեռի գինեվաճառի մը հիւրընկալ սեղանէն:

Սակայն Պ. Լըքոք, որ կառքին մէջ կերպարանափոխ եղած էր. յամրաքայլ կ'երթար, թուղթերու գլանաձև ծրար մը թելին տակ, դէպ այն անցքն, ուր գործի սենեակ մը վարձած էր յանուն Պ. Վինէի:

Այն անցք Ռոքէթ փողոցը կ'ենէր, մօտ այն քառուղոյն՝ ուր կը գտնուի մետասաներորդ շրջանակի թաղապետութիւնն, և Լուիի հայրը չէր կրնար ժամանել անդ՝ առանց անցնելու այն հրապարակէն, ուր իւր որդին պիտի դիտատուէր, եթէ չյաջողէր ինք ազատել զայն:

Առաջին անգամ չէր որ կ'անցնէր այն չարաչուկ ճանրէն, վասն զի իւր օրէնսգիտական բնակարանն երթալու ճանրան այն էր միշտ:

Դիտմամբ ընտրած էր այն ուղին, վասն զի շատ անգամ Բիկաշի կը հանդիպէր, որ իւր խորհրդոց և ծոյտմանց ծանօթ էր, և ամեն իրիկունն այն կողմերը կը պտըտէր:

33 Թիւն և անոր նախկին վարպետն իրարու կը մօտենային իբրեւ վաղեմի ծանօթք, և կարճ բայց կարեւոր խօսակցութիւն մը կ'ընէին :

Բիկաշ լուրեր կուտար դատապարտելոյն վրայ, լուրեր, զոր բանտին պահնորդներէն մին կուտար իրեն, վաղեմի զօրական մը, զոր իրիկուն մը հայր Վինէի ներկայած էր :

Այն հինգշաբթի օրն, ուր Բամպրմէր պիտի գար յիշեալ հայր Վինէի խորհուրդ հարցնել ՕՍիւլիվանի ժառանգութեան վրայ, Բիկաշ, գործունենալով ոստիկանութեան պաշտօնատան մէջ, չկրցաւ գտնուիլ Պ. Լքքրի ճանրուն վրայ, բայց պահնորդն, որ հարթավայրին ծառերուն տակ կը ծխէր, նշմարեց զհայր Վինէ և անոր քով գնաց համարձակ :

— Է՛, հայրի՛կ, ըսաւ բարեկամաբար անոր ուսը ծեծելով, միշտ այդ գիւրերով կ'զբաղիք :

— Ինչպէս որ կը տեսնէք, պատասխանեց հայր Լքքրք, ցոյց տալով

կաշիէ թաշկինակն որոյ մէջ կը ծրարէր իւր թուղթերը :

Ճշմարիտն ըսելով, Պ. Լքքրք այն իրիկուն ախորժչունէր խօսելու, վաճառի սպասած այցելութեան վրայ կը խորհէր, և կը փութար իւր սենեակն երթալ :

Բայց որովհետեւ Բիէտուշ ժամութիւն կէսին միջոցները պիտի բերէր իրեն զԲամպրմէր և տակաւին ժամանակ կար, բանտապանը չկոտրելու համար յանձն առաւ քիչ մը խօսակցիլ անոր հետ :

— Ձեր գործերն այս թաղիս մէջ պիտի կատարէք, ըսաւ պահնորդը, թէ և տակաւին լաւ ճանչուած չէք աստ :

— Դժգոհ չեմ, պատասխանեց ինքնակոչ հայր Վինէ : Սնճրեւի պէս սնանկութիւնք կը տեղան, և որովհետեւ իմ մասնագիտութիւնս է զանոնք կարգադրել, գործ շատ ունիմ :

— Ապացոյց մ'է այդ թէ միոյն դժբաղդութիւնը միւսին երջանկութեան առիթ է, ըսաւ բանտապանը

վարդապետական ձայնիւ : Եթէ անան-
կութիւնք չլինէին , դուք չէիք կրնար
ապրիլ : Եթէ գողեր ու մարդասպան-
ներ չդտնուէին բանտի մէջ պահպա-
նելիք , ես ալ չէի կրնար իմ հանգստեան
թոշակովս ծխախոտ գնել :

— Բայց վերջապէս , ըսաւ հայր
Վինէ հառաչելով , դժնդակ պարտի լի-
նիլ գիշեր ցերեկ սպասել այնպիսի
մարդոց քով , որոց գլուխը պիտի կըտ-
րուի :

— Բե՛հ , կը վարժուի մարդ : Ասկէ
զատ , այդ մարդոց ամենն ալ ազատում
կը յուսան մինչեւ իրենց վերջին վայր-
կեան : Այս պատճառաւ տրտում չեն :
Իրենց ժամանակը մեզ հետ թուղթ
խաղալով կ'անցունեն , և կրնաք հաւա-
տալ ինձ թէ այնչափ զուարթութեամբ
կը խաղան , որպէս թէ սրճարանի մը
մէջ նստած լինէին :

Վերջին գլխատեալը քէ+քէ խաղալու
խենդ էր , և երբոր +քէ+քէ ընէր զիս ,
թագաւոր եղածի չափ գոհ կը լինէր :

Սակայն երջակութիւն չբերաւ իրեն ,

— Եւ այն դատապարտեալ , զոր կը
պահէք այժմ , հարցուց Պ. Լըքոք այն-
պիսի ձայնիւ մը , որ կը դողդոջէր
հակառակ իւր կամաց , նա ալ կը խա-
ղայ :

— Օ՛ , այն ուրիշ բան է : Կը հասկը-
նաք , պատուաւոր ընտանիքէ երիտա-
սարդ մը չկրնար շուտով վարժուիլ կա-
ռափնարեմի տատանոցին վրայ կլմպոշ-
տիլ խաղալու գաղափարին : Միւսները ,
մեր սովորական յաճախորդք , միշտ
անցուցած են իրենց մտքէն թէ իրենց
յիմարութիւնը շարունակելով վերջա-
պէս փորձանք պիտի բերէին իրենց
գլխուն : Բայց հարուստի մը համար
ծանր բան է :

— Խեղճ երիտասարդն յոյժ սրտա-
բեկ պարտի լինիլ :

— Ոչ , ժայռի պէս անյողդողդ է :
Երբէք չտրտնջեր , բան մը չպահանջեր :
Կարծես թէ իւր սուգն արդէն կատա-
րած է : Քաջասիրտ ճագար մ'է , և ես
այս մասին վարպետ եղած եմ . . . ար-
դէն քսանի չափ տեսած եմ . . . արդ-

գրաւ կը դնեմ որ հարսնիք երթալու պէս պիտի երթայ ի կառավարան :

— Հարսնիք երթալու պէ՛ս, կըրկնեց դառնութեամբ ծերունին, որ թեւէզի վրայ կը խորհէր :

— Օ՛ն, հայր Վինէ, յարեց զուարճախօս բանտապանը, գիտէ՞ք որ իրեն հետ ճշդիւ այն տեղին վրայ կը խօսինք, ուր դառն քառորդ մը պիտի անցունէ :

Պ. Լըքոք դժգունեցաւ : Մտազբաւ զութեամբ չէր նշմարած թէ պահնորդը մեծ Ռոքէթի դրան առջեւ տարածուած ծառուղւոյն ծայրն հանդիպած էր իրեն :

Աչերը խոնարհեցնելով տեսաւ որ իւր ոտներն այն նեղ ու երկայն երկաթաձողերէն միոյն վրայ դրած էր, որք կառավարանին նեցուկներն ամրապնդելու կը ծառայէին :

Մէկէն ընկրկեցաւ, և պահնորդը, նշմարելով անոր շփոթութիւնն, ըսաւ ծիծաղելով.

— Սոսկում կուգայ ձեզ, հէ՛, հայր

Վինէ : Գրաւ կը դնեմ որ գլխատում տեսած չէք երբէք :

— Ոչ, չեմ ուզեր տեսնել, կախաղեց Լըքոք :

— Ինչո՞ւ չէք ուզեր : Հետաքրքրաշարժ բան է . առկէ զատ՝ այնչափ շուտ կը կատարի որ քստմնելու ժամանակ չմնար, մանաւանդ նոր մեքենային գործածմանէն ի վեր : Ո՛չ սանդուղ կայ, ո՛չ բեմ : Ամեն բան գետնին վրայ կը կատարուի : Կառավարագործին քսան և հինգ վայրկենի մէջ կը պատրաստուի, կարի մեքենայի մը չափ դիւրին է, և անկէ նուազ շուրջ ունի :

Եթէ տեսնել ուզէք, հայր Վինէ, առջի իրիկունէ կ'իմացնեմ ձեզ մերթիւկաշբարեկամին միջոցաւ, և ձեզ հարթավայրին վրայ կը հանեմ, լրագրագետաց վերարեբեալ տեղն :

— Ո՛չ, ո՛չ, շնորհակալ եմ. . . իմ սիրտս չքաշեր նայիլ . . . բայց դուք կը կարծէք թէ . . . այդ երիտասարդ պիտի գլխատուի՞ :

— Ինչպէս որ աներկբայ եմ երկու-

քիս աստ կենայուն և ծխափողիս մա-
րելուն վրայ : Մտածեցէք անգամ մը...
պարոն մը... եթէ կեանքը չնորհուի,
մեծ աղաղակ կ'ենէ : Ասկէ զատ, խօս-
քըս մեր մէջ մնայ, գողութիւն չէ բ-
րածն, այլ երկու սպանութիւն իրարու
ետեւէ : Չարաճճին անխնայ զարկած
է երկուքն ալ :

— Բայց, կակազեց ծերունին դո-
ղալով, վեց շաբաթէն առաջ չկատա-
րուիր... վերաքննութիւն կայ...

— Համառօտեցին այդ պայմանա-
ժամ, հայր Վինէ, ես կը կարծեմ թէ
տասն և հինգ օր ալ չպիտի տրուի ի-
րեն : Պիտի տեսնէք : Քսան և ութ տա-
րուէ, բայց կատարեալ ծերունի մը կը
թուի :

— Ներեցէք ինձ, գոչեց Պ. Լըքոք
շտապաւ իւր ժամացոյցը նայելով,
ժամ եօթնին քառորդ կայ, և ես ժամ
ճիշդ եօթնին ժամագիր եղած եմ ձեռ-
նարկուի մը, որ իւր հաշուեցոյցն յանձ-
նած է ինձ :

Եւ առանց սպասելու բանտապա-

նին պատասխանոյն, հայր Լըքոք մե-
ծաքայլ հեռացաւ այն սոսկալի հրա-
պարակէն, ուր որդւոյն գլուխը պիտի
բնկնէր :

Կերթար դառնատանջ հոգւով, և
կ'անիծէր այն ձախող գաղափարն՝ որով
յօժարեր էր խօսակցիլ բանտին պահ-
նորդին հետ :

Երբէք ըսուած չէր իրեն այնպէս
բրտաբար թէ որդւոյն փրկութիւնն
անհնարին էր, և թէ իւր հայրական
սրտին զգացած յոյսերն անտեղի էին :

Բիկաշ, որ ճշմարտութիւնը չէր ծած-
կեր անկէ, գոնէ ձեւերով կ'իմացնէր :

Ասկէ զատ, այն մահաբոյր մեքե-
նային նկարագիրն, այն տխրատեսիլ
հարթավայրն՝ ուր ժողովուրդը կը հա-
ւաքուի թշուառ օրհասականի մը վեր-
ջին կտտանաց հանդիսատես լինելու,
վերջապէս իւր որդւոյն կառափնամահ
սպանման այս ամեն նախաճաշակները
տակն ի վրայ ըրեր էին զայն :

Կը փութացնէր քայլերն, որպէս զի
շուտով հեռանար այն սալարկներէն,

որոց վրայ արեան բիծեր տեսնել կը կարծէր. գրեթէ կը վազէր, և հասաւ շնչասպառ այն խեղճուկ տան դռան, ուր երեք փոքրիկ սենեակներէ բաղկացեալ անշուք բնակարան մը վարձած էր երրորդ յարկին ետեւի կողմն:

Այս բնակարան, զոր Բիէտուշ կահաւորած էր, ճշդիւ պէտք եղածն էր այնպիսի մարդու մը, որ չէր ուզեր իւր դրացեաց հետաքրքրութիւնը գրգռել իւր գործոց վրայ:

Տունն անցքի մը կամ մանաւանդ անելի մը ծայրը շինուած էր, վասն զի այդ անցք, որ Ռոբէթի փողոցին վրայ կը բացուէր, եւք չունէր ետեւի կողմէն, ինչպէս որ տունն ալ դռնապան չունէր:

Տան միւս բնակչաց ամենն ալ գործաւորք էին. ուստի Պ. Լըքոքի ըստանձնած անունն ու հանդամանքը քաղաքացւոյ իրաւունք կուտային իրեն այդ աշխատաւորաց ընկերութեան մէջ:

Իւր անունը Պ. Վինէ գրած էր, ար-

հետիւ օրէնսդէտ, բնակեալ Փարիզի արուարձաններէն միոյն մէջ, ուստից մերթ ընդ մերթ իրիկունները կուգար ստիպողական գործ ունեցող յաճախորդներ ընդունելու համար:

Արդ, շրջակայները բնակող աղքատիկներն յաճախ իրեն կը դիմէին խորհուրդ հարցնելու, և դրամ չէր առնուր անոնցմէ:

Մերթ վարպետի մը հետ անհամաձայնութեան մը վրայ խորհուրդ կը հարցուէր իրեն, մերթ յաճախորդի մը հետ հաշուոյ կարգադրման առթիւ ծագած վէճի մը վրայ:

Եւ այդ խեղճ անգրագէտներուն համար, քաղաքացի մը, պարոն մը, որ օրինաց ծանօթութիւն ունէր, և ձրիապէս խորհուրդ կուտար, թանկագին մարդ մ'էր:

Հազիւ տասն և հինգ օր եղած էր, յորմէ հետէ հայր Վինէ նստած էր իւր գրասեղանին առջեւ մօրթէ թիկնաթոռին վրայ, իւր անունն արդէն հըռչակուած էր թաղին մէջ, և շատ մարդ կը դիմէր իրեն:

Նեղեալ խանութպանք, յոռի շահադէտք, խումբ խումբ կուգային խորհուրդ հարցնել իրեն: Ճշմարիտն բսելով, բնաւ չէր ախորժեք այդ յաճախորդներէն, բայց ինքզինք կը բռնէր, և որովհետեւ ստուգիւ հմուտ էր գործոց և օրինաց, իւր յաճախորդները կրնար գոհ ընել առանց ինքզինք մատնելու:

Մնաց որ, շաբաթն երկու անգամ միայն մարդ կ'ընդունէր, և բնաւ երբէք հինգշաբթի օրերն, այնպէս որ անկասկած էր թէ ոչ ոք պիտի գար զինքն անհանգիստ ընել Քամպրըմէրի հետ տեսակցութեան միջոցին:

Բիէտուշ քաջածանօթ լինելով իւր վարպետին կենաց մանրամասնութիւններուն, նոյն օրն ընտրած էր աքծանողին հետ ժամադրութեան համար, և խօսակցութեան նիւթն ու պարագայներն ալ կանխաւ որոշած էր Պ. Լըքոքի հետ:

Ականաւոր հետախուզին նախատեսութիւնն ու ճարտարմտութիւնը ճշդիւ կը փայլէր այն անձնաւորութեան հնար-

ման մէջ, զոր Վինէ անուամբ մկրտած էր:

Իւր որդին փրկելու համար ի հանդէս ելնելու որոշումն ըրած ժամանակ, Պ. Լըքոք հասկցած էր թէ քանի մը դեր միանգամայն խաղալու պարտաւորեալ էր:

Նապապի դերն յոյժ լաւ կը պատասխանէր իւր կացութեան ինչ ինչ հարկերուն:

Իբրեւ նապապ, դատապարտելոյն հայրը կրնար ազատ մուտք ունենալ այն ընկերութեանց մէջ, ուր կ'ապրէր այն մարդ, զոր իւր որդւոյն ամենամեծ թշնամին կը համարէր, գննել անոր սովորոյթներն ու յարաբերութիւններն և վերահասու լինել անոր գաղտնեաց:

Եւ ժամն է արդ բացատրելու թէ Պ. Լըքոք ինչպէս կ'ասկածի գնացած էր Թոլպիաքի վրայ թէ նա նիւթած էր այն դաւն՝ որոյ մէջ ընկած էր իւր որդին:

Վաղեմի հետախոյզը, զոր ժամանակաւ Հայր Պառնէ կը կոչէին, սկզբամբ

կը գործէր միշտ, և գրեթէ ոչինչ կը թողուր դիպուածին:

Իրողութիւններն ի քնին կ'առնուր հետեւութիւններ հանելու համար, և սեղմ մակարեւմամբ՝ այն իրողութիւններն արտադրող պատճառներուն կը հասնէր:

Այսպէս ահա Լուիի դատապարտութենէն յետոյ քսեր էր ինքնիրեն. «Այր մ'ե կին մ'սպաննուած են Ար. պալէթ փողոցին մէջ: Այդ կրկին ու ճիրներն իմ որդիս չէ գործած. բայց զայն ամբաստանող երեւոյթներն ալ առանց պատճառի չեն: Տարակոյս չըկայ որ անուղղապէս խառնուած է գործին մէջ, գուցէ իսկ անմեղաբար, բայց վերջապէս ինչ և իցէ կերպիւ խառնուած է. և երբոր, օրինակի համար, կը պնդէ թէ բնաւ ճանչած չէ զՄարի Յասիթ, ճշմարիտ չըսեր: Ինչո՞ւ չըսեր: Զայս պէտք է գիտնալ. և որովհետեւ ոչ ևս հնար է ինձ խոստովանութիւններ քաղել անկէ, և արդէն իսկ չուղեց ընել ինձ երբոր հարցաքնն-

նեցի զինք կեդրոնական արգելոցին մէջ, պէտք է որ ամեն ճիշդ թափելով գտնեմ իւր այս լուրթեան պատճառն:

«Եւ պէտք է Անգլիոյ մէջ փնտռել»:

Ուստի, հայր Լքքը Անգլիա ուղեւորած էր՝ իւր հետ տանելով զԲիէտուշ, որոյ տաղանդն արհամարհելի չէր:

Անդ լուրջ քննութիւն մ'ըրած էր Լոնտրայի մօտակայ գիւղի մը վարժարանին մէջ իւր որդւոյն վարած կենաց վրայ, բայց իւր սպասած արդիւնքը չէր կրցած քաղել:

Ոչ ոք կը յիշէր Մարի Յասիթ առնուն աղջիկ մը, և հազիւ Քլաֆամ գիւղի բնակիչը կը յիշէին ֆրանսացի ուսանողի մը գործած վրիպանքն, որք երբեմն գայթակղեցուցած էին զիրենք:

Սակայն, Պ. Լքքը ժամանակաւ քանիցս առիթ ունեցած լինելով տեսակցիլ անգլիական ոստիկանութեան գլխաւոր գործակալաց հետ, բնականաբար կրցած էր այս անգամ անոնցմէ ոմանց տեղեկութիւն հարցնել:

Արպալէթ փողոցի գործն ալ ձայն հանած էր Քալէի նեղուցին միւս կողմն, և անգլիացի գործակալք կը կարեկցէին իրենց ֆրանսացի եղբայրակցին դժբաղդութեան :

Անոնցմէ մին, հինաւուրց Գաբիւր, բաղմամբիւ շահատակութեամբ քծանօթ, առաջին անգամ հայր Լըքոքի ուշադրութիւնն հրաւիրեց Պ. Թուպիաքի վրայ :

Թուպիաք աշխատած էր ժամանակաւ այդ Գաբիւրի հետ, որ կատարելապէս ծանօթ էր անոր վարուց և բարուց, և յայտնեց Լըքոքի թէ Թուպիաք կարող էր ամենավատ գործեր ընել, և ՕՍիւրիվանի ժառանգութեան համար ալ ըսաւ թէ յոյժ կասկածելի գործ մ'էր :

—Անգլիայէն մեկնեցաւ շահադիտական մեքենայութիւններ նիւթելու համար այդ ժառանգական գործի մէջ, ըսեր էր անգլիացի ոստիկանն. այդ կողմէ պէտք է հետախուզել : Զանազնք իմանալ նախ թէ Արպալէթ փո-

ղոցին մէջ սպանեալ Անգլիուհին ՕՍիւրիվանի ազգատոհմէն էր, և թէ յարաբերութիւն ունեցած էր Թուպիաքի հետ :

Աւելցուց թէ ՕՍիւրիվան հազարապետին ժառանգները չէին դռնուած մինչեւ ցարդ, թէ և պատճառներ կային կարծելու թէ Ֆրանսա կը բնակէին :

Այս տեղեկութեանց վրայ յղացաւ Պ. Լըքոք իւր առաջին յատակագիծն, այն էր հնդիկ իշխանի կերպարանք առնելով՝ Պ. Թուպիաքի ընկերութեան մէջ մտնել :

Բայց Կրանտ-Օթէլի մէջ զետեղուած ժամանակ քաջ գիտէր թէ հարկ պիտի լինէր երբեմն իւր ճոխ բնակարանէն և նապապի անձնաւորութենէն դուրս ելնել :

Այս պատճառաւ Պ. Վինէի օրէնսգիտական գրասենեակը բացեր էր Ռոքէթի փողոցին վրայի անել անցքին մէջ :

Բիէտուշ, որ ինքզինք իրելու օրէնքողէտի գրագիր ցոյց կուտար, կա-

հաւորած և արհեստին ամեն կանոնաց
համեմատ պատրաստած էր զայն գրա-
սենեակ :

Իւր խնամօք , մտից դուռն առանց
ճռնչելու կը բացուէր իւղոտեալ ծղիւ-
նիներու վրայ , և գչիրով ծակուած ծա-
կեր թոյլ կուտային վարպետին՝ դուռը
բանալէ առաջ՝ տեսնել այցելունները
դրան դուրսը դրուած կանդեղին լու-
սով , որոյ ծախքը Պ. Վինէ կը հողար :

Երեք սենեակներուն տախտակա-
մածին վրայ փսիաթներ փռուած էին ,
որով ոտնաձայն չէր կրնար ելնել : Բա-
կին վրայ նայող պատուհանները կրկին
վարագոյրներով ծածկեալ էին , կան-
դեղներն հովանեակներով կնգւեալ և
ներսի դռներն ամուր նիգերով ապա-
հովեալ :

Այն իրիկուն , յորում աքժանողին
պիտի սպասէր , Պ. Լըքոք միայնակ մը-
տաւ իւր դաբիրին մէջ , գոհութեամբ
տեսնելով որ իւր գրացիք , փոխանակ՝
բոս սովորութեան՝ տանը դրան առջև
նստելու , օգ առնլու ելած էին ծա-
ռուղոյն վրայ :

Կը փափաքէր որ Քամպրըմէր և
Բիէտուշ տռանց տեսնուելու գային
յիւր բնակարան , վասն զի փորձով զի-
տէր թէ միշտ լաւ է ծածկել զիւր
կեանք , և թէ ամենէն անշնայ իրողն
թեան մ'ականատես վկայն կրնայ եր-
բեմն վնասակար լինիլ :

Գրան դուրսի և գրասենեկին մէջի
կանդեղները վառեց , կանանչ կերպա-
սէ թեւնոցներ անցուց , պահպանակա-
ւոր խոյր մը դրաւ գլուխը , գրուած
թուղթեր պարզեց իւր առջև , պարու-
թայներու պրակներ չարեց , որոց պատ-
եաններուն վրայ խոշոր տառերով ա-
նուններ գրուած էին , և որք դատա-
վարական ամենավտր թուղթ մը չէին
պարունակեր :

Այսպէս պատրաստուած և իւր ար-
հեստին ստորագրելներով և նախատե-
սած խնդրոց պատասխաններով զին-
եալ , Պ. Լըքոք՝ Բիէտուշի բերելիք այ-
ցելուն գալուն սպասած ժամանակ՝
սկսաւ խորհիլ այն կարեւոր խօսակցու-
թեան վրայ , զոր ցերեկն ունեցած էր

Պ. Հովձի, այն է Պ. Թուլպիաքի հետ :

Բանի մ'օրէ ի վեր Բիէտուչի գտած հետքերը կարեւոր յայտնութիւններ կը խոստանային, և Պ. Լըքոք մեծապէս կ'ուրախանար Լոնտրայի մէջ տեսած անգլիացի ոստիկանին խորհրդոց հետեւած լինելուն վրայ :

Ածխավաճառն և ուհին եռանդեամբ կ'որոնէին սպանեալ կնոջ սենեկապանուհին, և յուսալի էր որ գլտնէին :

Փամպրըմէրի տուած առաջին տեղեկութիւնք պիտի ամբողջանային :

Եւ այս երկու կողմերէ կրնային արդէն նշմարուիլ հեռաւոր յարաբերութիւնք ընդ մէջ նշանակեալ իրողութեանց և Թուլպիաքի ընթացից :

Բայց հինգշաբթի, կէս օրէն յետոյ, նապապին կառքով դուրս ելնելէն երեք ժամ առաջ, Թուլպիաք նշանակութեան արժանի ձեռնարկ մ'ըրած էր անոր քով :

Պ. Հովձի կերպարանքով գնացեր ծանուցեր էր անոր թէ իւր առաջին

ջանքերն յուսացածէն աւելի յաջողած էին : Գրեթէ աներկբայ էր որ ՕՍիւլիվանի ազգատոհմէն մարդ մը գտած էր, Թրանսա բնակեալ :

Թուլպիաք աւելցուցեր էր թէ արժան չէր դատեր աւելի մանրամասնութեանց մէջ մտնել, որովհետեւ տակաւին կատարեալապէս ապահով չէր իւր գործին վրայ, բայց քիչ օրէն, երբոր լաւ մ'ստուգէր այն մարդուն իսկապէս ՕՍիւլիվանի ազգատոհմէն լինելը, նորա ժառանգական իրաւունքն հաստատող թուղթեր պիտի բերէր Նորին Վսեմութեան :

Մինչեւ իսկ խոստացեր էր այն ՕՍիւլիվանն անձամբ ներկայել հնգիկ իշխանին, որ հարստացնել կ'ուզէր զայն :

Եւ երբոր իշխանն հարցուցեր էր անոր թէ արդեօք ՕՍիւլիվան հաղարապետը մէկէն աւելի ժառանգ չունէ՞ր, Թուլպիաք պատասխաններ էր թէ հակամէտ էր հաւատալու թէ չունէր, թէ ազգատոհմին միւս անդամոց մեռ-

նին հաստատող վաւերագրեր կը պակ-
սէին , բայց կը յուսար ձեռք անցու-
նել քիչ օրէն :

Ասոր վրայ մեկներ էր՝ խոստանա-
լով շարթուն վերջէն առաջ նորէն գալ
և այս անգամ վճռական ապացոյցներ
և ճիշդ տեղեկութիւններ բերել :

Պ. Լըքոք կրնար ուրեմն հաւատալ
թէ մօտ հասած էր իւր նպատակին , և
թէ գաղտնիքը պիտի պարզուէր :

Միայն չէր կրնար տակաւին գու-
շակել Թուրքիաքի ընթացից առաջնոր-
դող պատճառները :

Գոնէն արդեօք սուտ ժառանգ մը
հնարած էր . արդեօք կեղծ վկայագրեր
պիտի յերկրէր այն սուտ ժառանգին
շահեցնելու համար , եթէ ոչ հաղարա-
պետին ժառանգութիւնը , գոնէ նա-
պապին առատածեռն պարգևները :

Մանաւանդ , արդեօք միմիայն խո-
շոր գումար մը ձեռք անցունել կ'ու-
զէր իւր համախոհին հետ բաժնելու
համար , կամ թէ Արպալէթ փողոցի
ոճրին հետ մօտէն կամ հեռիէն կա-

պակցութիւն ունեցող ուրիշ դիտում-
ներ ունէր :

Այս էր կարեւորագոյն կէտն , և
Լուիի հայրն ասոր վրայ կը խորհէր ,
երբոր իւր բնակարանին զանգակն հըն-
չեց :

Ոտքի վրայ ելաւ , իւր ոտից ծայ-
րերուն վրայ կոխելով մինչեւ դուռը
գնաց և աչքը ծակերուն դրաւ որ-
պէս զի հասկնայ թէ ո՛վ էր եկողն , և
տեսաւ իւր գործակատարն ուրիշ մար-
դու մը հետ , որ Քամպրըմէր միայն
կրնար լինիլ :

Իսկոյն բացաւ դուռն , և շատ մը
ողջոյններ և քաղաքավարական խօսքեր
ընդունեց Բիէտուշէն , որ յոյժ բնա-
կան կերպիւ կը կատարէր միջնակարգ
քաղաքացւոյ մը դերն , որ բարեկամ
մը կը բերէր օրէնսգէտի մը տունը :

Պ. Լըքոք ալ իւր դերը կատարեց ,
ինչպէս որ դիտէր կատարել ամեն դեր ,
և քաղաքավարութեամբ ներս հրաւի-
րեց եկող պարոններն :

Աւելորդ է ըսել թէ նախորդ 29

Թուոյն պատասխանած ժամանակ՝
Քամարըմէրի դէմքը կը դիտէր ուշադ-
րութեամբ :

Իւր գրութիւնն էր նախ զննել մար-
դոց դէմքն , և չէր վրիպեր երբեք
այս գրութիւնը գործադրելէ ամեն ե-
կողներու և մինչև իսկ իրեն հետ գործ
չունեցող գուրսէն մարդոց վրայ , և
միշտ օգուտ տեսած էր :

Շնորհիւ իւր փորձառութեան և
բնական կորովամտութեան , մէկ նայ-
ուածք բաւական էր իրեն հասկնալու
թէ ինչպէս մարդու հետ էր իւր գործն :

Արդ , Բիէտուշ ա'յնպիսի նկարագիր
մ'ըրած էր արծանողին վրայ , որ ին-
քը ճիշդ չէր գտներ :

Իբրեւ պարկեշտ գործաւոր մը նը-
կարագրած էր զայն , հանդարտադէմ
և հեզաբարոյ :

Իսկ Քամարըմէր , ընդհակառակն ,
կծկեալ ճակատ , տխուր դէմք և բո-
ցափայլ աչեր ունէր : Շարժմունքն ալ
խիստ և գրգռեալ էին :

Պ. Լըքոք չմեղադրեց իւր գործա-

կատարն իբրեւ սխալեալ իւր բերած
մարդուն նկարագրին մէջ , այլ կասկա-
ծեց թէ բան մը պատահած էր , և
սխալ չէր կասկածը :

Միւս կողմէ Բիէտուշ նայուած
մ'արձակեց , որ կը նշանակէր թէ նոր
բան կար , բայց չէր ուզեր ըսել . վը-
տանգ կար :

Մնաց որ , իւր վարպետն երկար
ժամանակ անստուգութեան մէջ չթող-
լու համար , երբոր նստաւ Քամարը-
մէրի քով օրէնսդէտին գրասեղանին
առջեւ , իսկոյն խօսիլ սկսաւ այսպէս .

— Պարոն Վինէ , իմացուցած էի
ձեզ թէ ընկեր մը պիտի բերեմ ձեզ ,
որ ժառանգական գործի մը համար
ձեր խորհրդոց պէտք ունի : Կ'երեւի
սակայն թէ մինակ այն գործին համար
չէ : Ուրիշ անակնկալ փորձութիւն մ'ալ
եկած է գլխուն . . . գողցան իւր փոք-
րիկ աղջիկն , որ պիտի ժառանգէր . . .

Պ. Լըքոք , որչափ և ինքզինք բռն-
նելու կարող էր , չկրցաւ արգելուիւր
զգացած բուռն ցնցումը , վասն զի իս-

կոյն բմբուներ էր ծանուցուած դէպքին բոլոր նշանակութիւնը :

— Բացատրեցէք ինձ գործը, պարոն, ըսաւ Քամպրըմէրի դառնալով :

— Ի՞նչ բացատրեմ, գոչեց Քամպրըմէր. զաւկիս գողցուելէն ի վեր կորուսած եմ խելքս : Եւ չպիտի գայի աստ, ոչ ալ այս ընկերիս հետ բրած ժամադրութեանս պիտի գտնուէի՝ եթէ չմտածէի թէ գուցէ կրնաք օգնել ինձ գաւալս գտնելու :

— Եւ շատ իրաւունք ունէիք այդպէս մտածելու, գոչեց Բիէտուշ, վասն զի Պ. Վինէ այդ տեսակ գործոց համար ալ կ'աշխատի : Արդէն ըսի ձեզ Շաթօ-տ'Օի հրապարակին վրայ, և ահա կը կրկնեմ Պ. Վինէի առջեւ, որ զիս սուտ չհաներ :

— Անշուշտ ո՛չ, ըսաւ օրէնսգէտն. ես ամեն տեսակ հետախուզութեանց կ'զբաղիմ ընտանեաց շահու համար, և դուք չէիք կրնար լաւագոյն տեղ մը դիմել :

Հաճեցէք ուրեմն ծանուցանել ինձ

այդ դէպքին պարագայները : Բայց նախ բան մը պիտի հարցնեմ ձեզ :

Այդ գողցուած աղբօկն էր ժառանգութեան իրաւունք ունեցողն :

— Այո՛, ես միակ զաւակ մ'ունիմ... կամ մանաւանդ. ունէի . . . վասն զի այժմ . . .

— Հանդարտեցէք : Թերեւս կորսուած է միայն, և կրնայ գտնուիլ :

— Ոչ, Կ'ըսեմ ձեզ թէ գողցան ձեռքէս : Թաղիս ոստիկանապետն ալ ուղեց պնդել թէ կը սխալէի . . . թէ բան մը չունեցող աղջիկ տղայ մը չառեւանդիր այնպէս :

— Պատասխանեցի՞ք իրեն թէ ձեր աղջիկը թերեւս հարուստ էր, հարցուց իսկոյն հայր Լըքօք :

— Ի՞նչ օգուտ կրնար ունենալ. պիտի ծիծաղէր քեզիս : Շատ աղաչեցի որ օգնէ ինձ և ոստիկանութեան ծածուկ գործակալներ չըրկէ Փարիզի արուարձանները : Պատասխանեց հանդարտօրէն թէ պիտի տեղեկագրէր առ ոստիկանութեան վերատեսուչն և անոր

հրամանին սպասէր : Երէկ իրիկուն էր այս : Այսօր դարձեալ երկու անգամ գնացի իրեն , և յայտնեց ինձ թէ կը փնտռուէր , թէ աղջկանս նկարագիրն ոտիկանութեան պահակազօրաց խումբապետներուն ղրկուած էր . . . Այո՛ , և մինչ ոտիկանութեան գրասենեակս ներուն մէջ կը գրուի , անդին զաւակս կը չարչարեն , թերևս կ'սպաննեն իսկ :
— Ժամը քանիի՞ն գողցուեցաւ և ի՞նչպէս :

— Երէկ իրիկուն , Ժամ իննին միջոցները : Դրացի կնոջ մը յանձնարարած էի , և երբոր տուն վերադարձայ , ըսին ինձ թէ տիկին մ'եկեր էր գեղեցիկ կառքով մը . . . պատմեր էր տանս մէջ գտնուող կանանց թէ Շուազի-լը-Ռուայի կայարանին մէջ ոտքս խորտակեր էր , և զաւակս կ'ուզէի տեսնել , ինքն ալ տանելու եկած էր . . . Խեղճ կանայք հաւատալով գողուհւոյն ըսածին , աղջիկս անոր յանձներ են :

— Ո՞ր կողմ գնացեր է կառքն :

— Ես Օբիթալի ծառուղին կը բնա-

կիմ : Կառքը մինչեւ Բլաս տիթալի հրապարակն ելեր , անտի Շուազիի ճանքան բռներ է : Քսանի չափ անձինք տեսած են զայս :

— Ուրեմն կրնան կառքին գոյնն և կառավարին կերպարանքն ալ հասկըցնել : Ձեր դրացիք կրնան նաև ըսել թէ կինն ի՞նչպէս հագուած էր , և ի՞նչ տարիք ունէր :

— Երիտասարդուհի է եղեր , գեղեցկապէս հագուած :

— Որմէ՞ կը կասկածիք :

— Որմէ՞ կ'ուզէք որ կասկածիմ : Ես ի՞նչ յարաբերութիւն ունիմ կառք ունեցող կանանց հետ : Աղջիկս զիս միայն կը ճանչէր յորմէհետէ իւր խեղճ մայրը մեռած է :

— Եւ ստիպյալ , ըսաւ Բիէտուշ , արդէն փորձ մ'եղած էր աղջիկն առեւանդելու : Կը յիշէք , ընկեր , Բուսարանական պարտիզին վանդակորմին առջեւ գարեջուր խմած օրերնիս , պառաւ կին մը բռնութեամբ տանիլ ուզեր էր ձեր զաւակը :

— Այո՛, կը յիշեմ, ըսաւ Քամպ-
րըմէր դառնութեամբ, և մեղապարտ
եմ որ ըստ բաւականի չյիշեցի զայդ,
վասն զի առաւել զգուշութեամբ պար-
տէի հսկել Մարթայիս վրայ և բնաւ
պէտք չէր որ մեկնէի քովէն:

— Երէկ իրիկուն տունէն մեկնած
ժամանակնիդ ըսի՞ք մէկու մը թէ եր-
կար ատեն դուրսը պիտի մնայիք,
հարցուց Պ. Լըքոք:

— Ոչ ումեք, բացի դրացուհիէս,
որ դուրս ելած և մէկու մը պատմած
չէ:

— Ձեր ո՛ւր երթալն ըսի՞ք անոր:

— Ոչ: Այս ընկերս ձեռնարկ մ'ը-
նելու խորհուրդ տուած էր ինձ, և ես
չէի ուզեր ո և է մարդու յայտնել: Պու-
լոյն գնացեր էի Տիկին Լըքոնթ անուն
կին մը տեսնելու, որոյ անունը ժա-
ռանգութեան ճիւղագրութիւնը նշա-
նակող թուղթին մէջ տեսած էի:

— Կ'ուզէիք անշուշտ իմանալ թէ
ստուգիւ այդ տիկնոջ անօճնն էր.

— Այո՛, և գիտեմ այժմ: Այն տիկ-

նոջ դուստրն իմ աղջկանս ազգական է:
Թերեւս այս պատճառաւ էր որ զայն
ալ սպաննել փորձեցին երէկ այն պա-
հուն՝ յորում Մարթաս կը գողնային:

Պ. Լըքոք տժգունեցաւ երբոր լսեց
զայս, Բիէտուշ ալ, որ տակաւին չէր
գիտեր, չկրցաւ ծածկել իւր զարմանքը:

Ծերունին լսելով որ Լուիի նշանածն
սպաննելու փորձ եղած էր, ա՛յնպիսի
հարուած մը կրած էր, յորմէ դժ-
ուարութեամբ կրցաւ ինքզինք հան-
դարտել:

Անկեղծաբար կը սիրէր զԹերէզ,
և ի սրտէ շնորհակալ էր նմա, որ իւր
դատապարտեալ որդւոյն վրայ ունեցած
սիրոյն հաւատարիմ մնացած էր,

Բայց իւր կրօն սրտայուզութեան
հետ ուրիշ զգացում մը կը խառնուէր,
որ գրեթէ ուրախութեան կը նմանէր:

ՕՍիւլիվանի ժառանգաց վրայ միև-
նոյն ժամու մէջ փորձուած երկու ո-
ճիրք լիապէս կը հաստատէին հետա-
խուղին ամեն նախատեսութիւններն, և
կը քաջալերէին զայն յարատեւել իւր
մտած ճանքուն մէջ:

Կը թուէր իրեն թէ արդէն քողին մէկ ծայրը կը բացուէր, և թէ պիտի կրնար ընդ հուպ գտնել այն ծածկախորհուրդը կապն, որ Արպալէթ փողոցի ոճիրներն ՕՍիւկիլանի ժառանգութեան հետ կը կապէր:

Սակայն Օրիորդ Լըքոնթի վրայ ունեցած համակրութիւնը շուտով վրայ ելաւ, և ուզեց ճշդիւ իմանալ Պուլոյնի մէջ անցածը:

—Կ'ըսէք թէ այդ օրիորդն սպաննելու փորձ ըրին, հարցուց անձկութեամբ:

—Կամ առեւանդելու, պատասխանեց Գամպըրմէր, միեւնոյն բանն է: Մարթաս առեւանդողներուն նպատակն ալ սպաննել էր զայն:

—Բայց . . . չյաջողեցան, այնպէս չէ՞:

—Ո՛չ: Ես անդ գտնուեցայ բարերազդաբար . . . ճանրուն վրայ . . . պարտիզին փոքրիկ դրան առջեւ, ուր քաշած տարած էին զայն . . . ցուպի հարուածներով յարձակեցայ երկու

սրիկայներուն վրայ . . . մին գրեթէ թոպամահ գետին փռեցի, և միւսը փախաւ . . .

—Ըսել է թէ օրիորդ Լըքոնթի վընաս մը չեղաւ:

—Սմենելին. և արտասովոր քաջասրտութիւն ցոյց տուաւ այն դէպքին մէջ: Պատուիրեց ինձ չիմացնել մօրն, որ յոյժ լաւ ընդունելութիւն մ'ըրաւ ինձ, և ամեն հարցմանցս պատասխանեց: Այժմ կը ճանչէ Մարթաս իբրեւ իւր աղջկան մամուն քրոջ թոռն:

Մինչեւ իսկ աղաչեց ինձ որ իրեն տանիմ:

Իւր խեղճ զաւկին անունն արտասանած ժամանակ Գամպըրմէր իսկոյն մոռցաւ իւր այցն առ տիկին Լըքոնթ, և ըսաւ խստիւ.

—Ես Պուլոյնի մէջ ըրածներս պատմելու համար եկած չեմ աստ. այլ եկած եմ հարցնել ձեզ թէ կը հաճի՞ք աղջիկս գտնելու գործն ստանձնել:

Եւ տեսնելով որ կարծեցեալ հայր

Վինէ չէր փութար պատասխանել, աւելցուց .

— Գիտեմ որ դուք ձեր այս արհեստով կ'ապրիք : Ես հարուստ չեմ, բայց հաղար ֆրանք ունիմ խնայութեամբ մթերած . ձեզ կուտամ զայն սիրայօժար, եթէ յաջողիք գտնել զաւակս և ինձ յանձնել :

— Կը խօսինք ադոր վրայ՝ երբոր գտնեմ ձեր զաւակը :

— Կը յուսաք ուրեմն թէ պիտի գտնէ՞ք զայն, գոչեց Քամպրըմէր :

— Սնչուչտ : Ես գործ մը չեմ ըստանձներ երբէք մինչեւ որ յաջողութեանս վրայ վստահ չլինիմ :

Միայն թէ երկու պայմանաւ յանձն կ'առնում :

— Ինչ որ կ'ուզէք :

— Նախ բնաւ մէկու մը պիտի չըսէք թէ ես այդ գործին կ'ըբազիմ :

Դուք ձեր թաղի ոստիկանութեան գանդատ ըրիք . շատ լաւ : Ոստիկանութեան միջամտութիւնն օգտակար կը լինի ձեզ . բայց ես չեմ ուզեր անոր

հետ աշխատիլ, նա կրնայ արգելք պատճառել իմ գործիս, ես ալ անոր :

— Կը հասկնամ : Միւս կողմէ, ես մեծ բան չեմ սպասեր ոստիկանութենէն : Իրենց այնչափ կարեւոր գործերը չեն թողուր և ինձ պէս խեղճ մարդու մը գործին զբաղիլ : Մինչեւ իսկ կը կարծեմ որ կասկածին իմ վրայ թէ ճշմարիտն ըսած չեմ : Իմացայ որ իմ վրայ տեղեկութիւններ առեր են Օրլէանի երկաթուղւոյն վարչութենէն :

— Եւ, տարակոյս չունիմ որ տեղեկութիւնները լաւ են, հարցուց հայր Վինէ, որ կուզէր որոշ գաղափար մ'ունենալ իւր յաճախորդին բարոյական վիճակին վրայ :

— Օ՛, այդ մասին անհոգ եմ : Տասն տարի կայ որ կը ծառայեմ այդ ընկերութեան քով : Զիս լաւ կը ճանչեն, դժբաղդ Մարթաս ալ կը ճանչեն : Միշտ կայարանին մէջ և ճանբուն վրայ կը դեգերէր : Դիւանապետները կը սիրէին կը պաղնէին զայն երբոր հանդիպէին :

Մինչեւ իսկ կրնամ ըսել թէ տնօ-

բէնն , երբոր իմացաւ ինձ պատահած
այս աղետալի դէպքը , զաւելիս նկարա-
գիրը զրկեց Օրլէանի երկաթուղոյն ա-
մեն կայարաններն՝ հանդերձ հրամա-
նաւ որ անմիջապէս ձերբակալել տան
այն անձինքն՝ որոց հետ տեսներն զա-
ւակս :

— Շատ լաւ բաներ են աղոնք , Ը-
սաւ Պ. Լըքոք :

Ձէր ուզեր մրցման վիճակի մէջ
գտնուիլ օստիկանութեան հետ , որ
բնականաբար հետաքրքիր լինելով՝
կրնար քննութիւն մը բանալ Պ. Վինէի
անձին և վարուց վրայ . բայց նոյն պատ-
ճառները չունէր արուեստական ընկե-
րութեան մը գլխաւոր պաշտօնէից գոր-
ծողութիւններէն վախնալու համար :

Մինչեւ իսկ ուրախ կը լինէր անոր
գործակցութեան հանդիպելուն վրայ ,
և կը խորհէր օգուտ քաղել անտի՝ ա-
ռանց ինքզինք ցուցնելու :

— Գամ միւս պայմանին , Ըսաւ :
Պէտք է որ դիւ կարող ընէք միանգա-
մայն զբաղիլ այն ժառանգութեան որ

ձեր աղջկան պիտի ընկնի , եթէ կա-
րենանք հաստատել անոր իրաւունքն :

— Այո՛ , կը հասկնամ , Ըսաւ Քամ-
սըրմէր քիչ մը դժգոհ դէմքով . չէք
ուզեր կորսնցնել ձեր քաղելիք շահն
այդ գործէն , երբոր յաջողի : Արդ՝ այդ
մասին ալ դժուարութիւն մը չկայ . բո-
լոր գիտցածս ըսեմ ձեզ :

— Կը սխալիք , սիրելի պարոն , այդ
գործին զբաղիլ ուզելս միմիայն սա
պատճառաւ է , որ՝ ըստ իմ կարծեաց՝
ամենէն ապահով միջոցն է ձեր աղջիկը
գտնելու :

Ձայն ուրիշ բանի համար չեն գող-
ցած ձեզնէ , բայց միայն թող չտալու
որ իրեն ընկած հարստութիւնը ժա-
ռանդէ :

Եւ գողցողներն ալ անոր ժառան-
գակիցները միայն կրնան լինիլ , որք
անոր բաժինն յափշտակել կուզեն :

— Իրաւունք ունիք թերեւ , Ըսաւ
Քամսըրմէր տխրութեամբ . բայց այն
ժամանակ գործն աւելի գէշ է : Այդ
թշուառականք չեն կասիր սպանու-

Թիւն մ'ընելէ , որպէս զի բնաբարձ ընեն զՄարթա :

Ի՞նչ օգուտ կրնայ ունենալ զայն գողնալնին , եթէ չկրնան մեռած լինին ապացուցանել :

— Ո՞վ գիտէ : Թեբեւս կ'ուզեն միայն թող չտալ որ իբր ժառանգ ներկայանայ , պատասխանեց Պ. Լքքք վարանմամբ :

Իրօք կը դատէր թէ աքծանողին խորհրդածութիւնն ուղիղ էր և թէ աղջիկն ողջ գտնելու քիչ յոյս կար :

Սակայն աւելցուց .

— Եթէ զայն բնաբարձ բնելու դիտաւորութիւն ունենային , ո՞վ կ'արգելուր զանոնք իրիկուն մ'սպաննել տալ ամայի փողոցի մը մէջ , վարժոյցն վերադարձած ժամանակ :

— Բռնուելէ կը վախնային : Փողոցներուն մէջ քաղաքապահ ոստիկանք կան , անցորդք կան . . . Իսկ տարած տեղերնին կրնան սպաննել զայն առանց վտանգի :

— Չեմ յուսար զայդ : Սպանու-

թիւն մ'աւելի դժուարին է ծածկել գիւղի մը մէջ՝ քան ի Փարիզ :

Ասկէ զատ , տղուն մահն անոնց օգտակար լինելու համար պէտք է որ հաստատուի , պէտք է որ մահուան վկայագիր մը ցոյց տան :

Այդ ալ չեն կրնար բնել , վասն զի երբոր այնպիսի վկայագիր մ'երևան հանեն , իրենք զիրենք կը մատնեն :

— Արդէն եղած բաներն բնելու կարող սրիկաներն ադոր ալ հնարք կը գտնեն : Չէ՞ք գուշակեր թէ կրնան այնպէս կարգադրել որ զաւկիս մարմինն ամայի տեղ մը ձգուած լինի հեռի իրենց բնակավայրէն : Լրագիրք ալ կը հրատարակեն թէ սպաննեալ փոքրիկ աղջիկ մը գտնուած է : Ես ալ ձեռնարկներ կ'ընեմ իմանալու համար թէ արդեօք իմ զաւակս է , և երբոր ճանչեմ , մահուան վկայագիրը կը շինուի :

Եւ այնուհետեւ իրենք երեւան կ'ենեն : Գուցէ իսկ զգուշութիւնը մինչև այն աստիճան հասցնեն , որ մէկ կամ երկու տարի յետոյ պահանջեն ժառանգութիւնը :

Հայր Վինէ անմիջապէս չպատաս-
խանեց այս կանխասացութեանց, զորս
յուսահատութիւնը կը թելադրէր Քամ-
պրըմէրի:

Կը հասկնար որ բաւական իրաւա-
ցի էին, բայց չհաւատալու ինչ ինչ
պատճառներ ունէր, զորս չէր ուզեր
յայտնել Քամպրըմէրի, և որոց գլխա-
ւորն այս էր թէ աքժանողին դատրի-
կը չէր միակ ժառանգ, և թէ զայն
սպաննելը բաւական չէր առեւանգող-
ներուն՝ ՕՍիւրիվանի ժառանգութիւնն
յօգուտ իրենց գրաւելու:

Թերէզ Լըքոնթ ալ նոյն վտանգին
մէջ էր, և քանի որ Թերէզ Լըքոնթ
աղատ մնար այն վտանգէն, ժառան-
գութեան գողերը չէին կրնար հասնիլ
իրենց նպատակին:

Հայր Լըքօք արդէն յատակագիծ
մը շինած էր Լուիի նշանածը վտանգէ
պահպանելու համար, և անօգուտ կը
գտատէր իւր այն յատակագիծն հաս-
կըցնել Քամպրըմէրի:

Բաւ համարեց ըսել անոր քաղցրու-
թեամբ.

— Սիրելի պարոնս, պէտք չէ ամեն
բան սև գոյներով տեսնել: Թոյլ տուէք
ինձ գործել, և պիտի տեսնէք որ գոր-
ծերը ձեր կարծածէն աւելի լաւ ըն-
թացք մը պիտի առնուն. ես այսպէս
կը յուսամ, և գրեթէ հաւաստի եմ:

Եթէ ձեր շահերն ինձ յանձնելու
դիտաւորութեան վրայ էք միշտ, հա-
ճեցէք նախ ցոյց տալ ինձ այն թուղ-
թերն, որոց վրայ հիմնելով կը կարծէք
թէ ձեր աղջիկը ժառանգ է:

— Թուղթերն: Իմ քով գտնուած-
ները մեծ բան մը չեն ապացուցաներ:
Ձիս աստ բերող բարեկամս անշուշտ
խօսած է ձեզ: Գիր մ'է, զոր վախ-
ճանեալ զօքանչս թողած էր իմ կնոջ՝
ուրիշ շատ մը թուղթերու հետ, և ես
երբէք ուշադրութիւն պիտի չընէի այն
գրին, եթէ մարդ մը, որուն անունը
բարեկամս պարտի ըսած լինել ձեզ,
չի գար անցեալներն և չըսէր ինձ թէ
Մարթայի հեռաւոր ազգականներէն
մին հարստութիւն թողած էր անոր...:
Այն մարդն ոչ ևս տեսայ, թէ և քանի

քանի անգամ իւր տունը գնացի :

—Թուղթը ձեր վրա՞յ է :

—Այո՛, ըսաւ Քամպըրմէր գրպանը խառնելով : Աւասիկ : Առէ՛ք և ձեր քով պահեցէ՛ք որպէս զի քննէ՛ք . ինձ պէտք չէ . վասն զի ես այժմ զաւակս գտնելէ զատ ուրիշ հոգ չունիմ :

—Ես կը գտնեմ ձեր զաւակն, ինչպէս նաև ժառանգութիւնը , պատասխանեց հայր Վինէ , իւր թղթապանակին մէջ դնելով աքծանդին տուած թուղթը :

Միանգամայն ոտքի վրայ ելաւ հասկըցնելու համար իւր յաճախորդին թէ տեսակցութիւնը վերջացած էր :

Կը փափաքէր ժամ մ'առաջ կարգաւ զայն թուղթ , որոյ մէջ կը գրտնուէր թերեւս այն արիւննուշտ առեղծուածին լուծումը՝ զոր ոչ ոք կըրցած էր գուշակել :

Բիէտուշ , որ կէս խօսքով կը հասկընար , տեսաւ որ իւր վարպետն ուրիշ ըսելիք մը չունէր Քամպըրմէրի :

Մնաց որ իւր հիմնագիրն արդէն

գծուած էր . որոշած էին Պ. Լըքոքի հետ թէ ունկնդրութիւնը վերջացածին պէս՝ պիտի մեկնէր Քամպըրմէրի հետ , և քիչ յետոյ անկէ բաժնուելով՝ Կրանտ-Օթէլ պիտի մտնէր ճարտարութեամբ , և ասիական տնտեսի դերը ձեռք պիտի առնուր նոյն երեկոյին , որովհետեւ նապապը թատրոն երթալու համար պէտք ունէր իրեն :

Ուստի ջերմ շնորհակալութիւններ յայտնելով օրէնագէտին , դուրս ելաւ Մարթայի հօր հետ :

Կարծեցեալ հայր Վինէ յուղարկաւոր գնաց անոնց մինչեւ դուռն , և տասն վայրկեան յետոյ ինքն ալ կանգնելները մարեց և դուրս ելաւ :

Որչափ և կը փափաքէր ժամ մ'առաջ տեղեկանալ Քամպըրմէրի թողած թուղթին պարունակութեան , զսպեց իւր անհամբերութիւնն և թողուց աւոր ընթերցումն այն պահուն , ուր միայնակ պիտի նստէր Կրանտ-Օթէլի գեղեցիկ բնակարանին մէջ :

Ուստի չէր ուզեր վայրկեան մ'իսկ

կորսնցնել վերստին Պահուրի իշխան լինելու համար, որովհետեւ իւր երեւկոյթին բոլոր ժամերն իրենց յատուկ զբաղմունքն ունէին:

Նոր Օրէրայի օթեակին մէջ պիտի երեւնար, ուր նոյն երեկոյին արտասովոր ներկայացում մը պիտի տրուէր ի նպաստ օտարազգի դերասանի մը:

Թուլպիաք և Սրապէլլա ծանուցեր էին թէ ներկայ պիտի գտնուէին, և Պ. Լըքոք կ'ուզէր տեսնել զանոնք:

Հազիւ ժամանակ կը մնար իրեն պատրաստուելու, և գիտէր որ հնարիմաց Բիէտուշ միջոց մը կը գտնէր իւր ընկերէն շուտով բաժնուելու և գրեթէ իւր տիրոջ չափ շուտով Կրանտ-Օթէլ մըտնելու:

Ուստի Պ. Լըքոք մեղմով ճանբայ ելաւ և առանց միջադէպի Ռոքէթի փողոցն հասնելով, ուղղակի գնաց գտնել իւր կառքն:

Հարկ եղաւ իրեն անգամ մ'ալ անցնիլ այն աղետագոյժ հրապարակէն, ուր մարդ կը գլխատուի, և գլուխն

անգին դարձունել, որպէս զի չտեսնէ բանտին տխրատեսիլ որմերն, և այն բարձր դուռն, յորմէ դուրս կ'եջնեն դէպ յաւիտենականութիւն ուղեւորող դատապարտեալք:

Առանց միջադէպի հասաւ արտաքին Պուլվարն, ուր Բիկաշի բարեկամը գտաւ, կառքին աթոռակին վրայ նստած, մտրակն ի ձեռին:

Այս տիպար կառապան չէր բըռնուած շրջակայ գինետանց հրապոյրներէն, և իւր պաշտօնավայրը չէր թողած:

Տեղն ամայի էր, և ոչ ոք գտնուեցաւ անդ, որ տեսնէր օրէնագէտին այնպիսի շքեղ կառք մը նստիլը:

Ճանբան ըստ սովորութեան կատարեց իւր կերպարանադիտումն: Երբոր Կրանտ-Օթէլ հասաւ, հայր Վինէ դադրած էր գոյութենէ, և Պահուրի իշխանն առաւել քան երբէք վեհապանծ երեւցաւ օթեւանին սպասաւորաց, որք իւր բնակարանն առաջնորդեցին զայն:

Իմացաւ անոնցմէ թէ իւր տնտեսն

եկած չէր տակաւին , բայց գիտէր որ չպիտի յամենար , և Քամարբէրի թուղած թուղթը կարդալու համար պէտք չունէր անոր :

Մինակ մնալուն պէս , երկու բազմաստեղնեան աշտանակներով լուսաւորեալ սեղանի մ'առջև նստաւ , և այն թանկագին թուղթը քննել սկսաւ :

Լայն թերթ մ'էր ժամանակէն դեղնած և գրերով ծածկուած , մանր գրերով , որոց մեկանը դժգունած լինելուն պատճառաւ դժուարքն/թերց եղած էին :

Վերի գլուխը Պ. Լըքոք սա տողերն ընթերցաւ , որք դողդոջուն ձեռքով մը գրուած կը թուէին :

« Վայրկեանէ վայրկեան մահուանս սպասելով , հետեւեալ տեղեկութիւնները կը թողում Քաթէրին դստերս , և կը յուսամ որ կրնան օր մը ծառայել իրեն կամ իւր որդւոց՝ մեր ազգատոհմին հարստութեան քանի մը բեկորներն ազատելու , զոր իմ ողբացեալ հայրս դժբաղդաբար անգլիացի վաշխառուներու յանձնած է : »

Ստորագրեալ էլիզապէթ ՕՍԻԼԻՎԱՆ , Տիկին Կիշար , և թուագրեալ 11 սեպտեմբեր 1838 յԱպրիլ :

Յետոյ կուգար ցուցակ մը , որ զատաբար և զուգահեռաբար կը դասակարգէր մի և նոյն բունէն ելած այլ և այլ ճիւղերն :

Հինգ ճիւղեր կային , որոց վրայ տարածուած էր խոշոր գրերով ազգատոհմին սկզբնահօր անունը .

« ՄՕՐԻՍ ՏԱՎԻՏ ՕՍԻԼԻՎԱՆ :

Անուանեալ էրանոսի , հաբե-բաղե-հե-րե-աւաղբաց : »

Այս անուան և տիտղոսներուն ետեւէն կուգար հետեւեալ յիշատակութիւն .

« Ծնեալ յամի 1759 ի Տըպլին , վախճանեալ ի նմին քաղաքի յամի 1810 , թողլով իս ողբացեալ մօրմէն , որ իրմէ վեց ամիս առաջ մեռած էր , հինգ զաւակ , որք են .

« 1. Ճաք-Բաթրիս ՕՍԻԼԻՎԱՆ , ծնեալ ի 1780 , ուղեւորեալ 1799 ին ի Բանատ , դրօշակրի աստիճանաւ , յետոյ

Արեւելեան-Հնդկաստան անցած, ուստից չվերադարձաւ երբէք, ըստ իմ գիտութեան:

« Զեմ գիտեր թէ ամուսնացա՞ւ անդ, և մինչեւ իսկ թէ կենդանի՞ է տակաւին, վասն զի մեր հօր մեռնելէն ի վեր լուր մ'առած չեմ իրմէ:

2. Աննա ՕՍիւլիվան, ծնեալ 1790 ին, ամուսնացեալ 1805 ին բնդ Ճոն Սլուհի, և մեռեալ 1809 ին:

« Աննա, իմ մեծ քոյրս, աղջիկ մը ունեցաւ Ճոն Սլուհէն 1806 ին, ճիւղիա անուն, որ 1821ին ամուսնացաւ ի Լոնտրա, Ուիլեմ Ետսէյի հետ, և 1828 ին մեռաւ, թողլով աղջիկ մը, Սոֆի Ետսէյ անուն:

« Այս աղջիկ, ծնեալ 1822 ին, այժմ տասն և վեց տարու պարտի լինիլ, և իմացայ վերջին ժամանակներս թէ դաստիարակուհի եղած է լորտի մը քով, որ Սալիզպըրիի կոմսութեան մէջ դքշեակ մը կը բնակի, և թէ ամուսնանալու վրայ է:

« 3. Էլիզապէթ ՕՍիւլիվան, որ ես եմ:

« Ծնած եմ 1798 ին, և ծնողացս մահունէն յետոյ անտէրունջ և անապրուստ մնալով, զիս մարդասիրաբար ժողովեցին Տըպլինի կաթողիկ վարժարանն, ուր աղքատ աղջիկներ կը դաստիարակեն, և տասնևչորս տարեկան հասակիս մէջ վաճառատուն մը դրուեցայ փրանսայի Ապվիլ քաղաքը:

« Անդ ամուսնացայ 1816 ին, դորժարանի դեր-վարպետի մը հետ, որ Բիէր Կիշար կը կոչուէր, և զոր երկու տարի յետոյ կորսնցնելու դժբաղդու թիւնն ունեցայ:

« Այրի մնացի Գաթէրին աղջկանս հետ, որ քսան և մէկ տարու պիտի լինի, և զոր կը յուսամ ամուսնացնելընդհուպ քաջ երիտասարդի մը հետ, որ բամպակի մանարանի մը մէջ կ'աշխատի և ժան Պէրնիէ կը կոչուի:

« Իցի՛ւ թէ խեղճ Գաթէրինս իւր մօրմէն աւելի երջանիկ լինէր:

« 4. Ճորճինա ՕՍիւլիվան իմ երկու կրտսեր քոյրերուս առաջինը, ծնեալ 1801 ին:

« Ինձմէ երկու տարի յետոյ Ծը-
րանսա եկաւ, և Փարիզ տան մը մէջ
դըրուեցաւ, ուր ըսին ինձ թէ 1818
ին ամուսնացեր է Լըքոնթ անուն պաշ-
տօնաւորի մը հետ: Իմացայ թէ արու-
ղաւակ մ'ունեցեր էր, և թէ ինքն ալ
երկար ժամանակէ ի վեր մեռած էր,
բայց չկրցի երբէք իմանալ թէ այդ ա-
րու որդին ինչ եղած էր, վասն զի քանի
մ'անգամ նամակ գրեցի քրոջս և ամուս-
նոյն, և պատասխան չստացայ երբէք:»

Պ. Լըքոք՝ այս պարզմտօրէն խըմ-
բադրեալ վիճակացոյցն անդուռ ուշա-
դրութեամբ կարդալ սկսելէն ի վեր՝
առաջին անգամ ընդհատեց ընթեր-
ցումն և սկսաւ խորհիլ բարձրաձայն.

— Այդ արու տղան Թերէզի հայրն
է, ինչպէս որ Տիկին Լըքոնթ ըսած է
գործաւորին, մըմջեց: Թուականները
կատարելապէս կը համաձայնին: Լը-
քոնթ 1820 ին ծնած էր, 1853 ին ա-
մուսնացաւ, և 49 տարու մեռաւ 1869
ին: Ճշգիւ այս է: Թերէզ 1857 ին ծնած
է, հետեւաբար ՕՍիւրիվան հաղաբա-

պետին քրոջ թոռն է, և հայրն ալ հա-
րազատ քեռորդին:

Ուրեմն Քամպրըմէրի աղջիկնէն ա-
ւելի մերձաւոր ազգական է նմա:

Այս գիր 1838 ին գրուած է և մին-
չեւ ՕՍիւրիվանի Քաթերին Կիշար քե-
ռորդին կը հասնի, որ նոյն տարւոյն
մէջ ժան Պէրնիէ անուն անձի մը հետ
ամուսնացած է:

Բայց Բիէտուշ, որ Քամպրըմէրի
հետ մտերմացած էր, իմացուց ինձ թէ
այդ Քաթերին Կիշար, որ ամուսնանա-
լով Քաթերին Պէրնիէ եղած էր, աղջիկ
զաւակ մը ծնած էր Բօլին անուն, որ
Քամպրըմէրի հետ ամուսնացած և քա-
նի մը տարի յետոյ մեռած էր՝ թող-
լով այն աղջիկը՝ զոր գողցած էին նա-
խընթաց իրիկուն:

Այդ աղջիկ երրորդ սերունդ է,
հետեւաբար հաղաբապետին քրոջ թո-
ռնորդի:

Այս սկիզբը դնելէ յետոյ, Պ. Լը-
քոք եզրակացութիւն մը հանել ուզեց:

— Ենթադրելով որ, ըսաւ ինքնի-

րեն, գործաւորին աղջկան առեւանգումն և օրիորդ Լըքոնթի դէմ եղած փորձը միեւնոյն անձի կողմէ կատարուած լինի, այն անձ ուրիշ ճիւղէ ժառանգ մը կրնայ լինիլ, ասոնցմէ հեռագոյն աստիճանէ, և հետեւաբար ասոնց ջնջուելուն փափաքող:

Տեսնենք: ՕՍիւլվաններուն անդրանիկն է Աննա, ամուսնացեալ Սլուհ անուն անձի մը հետ և ծնեալ զժիւլիա Սլուհ, որ Նէսլէյ անուն անձի մը հետ ամուսնացած է և 1828ին Սոֆի անուն աղջիկ մ'ունեցած:

Այդ Սոֆի ամուսնանալու վրայ է եղեր 1838ին:

Ընտանեաց պատմութիւնը չերթար աւելի հեռի:

Եթէ Սոֆի ողջ է, Թերէզի հետ նոյն աստիճանաւ աղգական է հաղարապետին: Եթէ մեռած է և արու կամ էգ զաւակ մը թողած, այն մանչ կամ աղջիկ՝ Բամպրըմէրի աղջկան աստիճանը կ'ունենան:

Եւ իսկոյն աւելցուց Պ. Լըքոք:

— Եթէ երկու փորձերն ընող ժառանգն այդ ճիւղէն է, երկրորդ ենթադրութիւնը միայն կրնայ ընդունուիլ, վասն զի Սոֆի Նէսլէյ չկրնար Մարթայի ջնջումը մտաբերել, որ քրոջ թոռնորդի մ'է:

Հարկ կը լինի ուրեմն գիտնալ թէ այդ Սոֆի Նէսլէյ որո՞ւ հետ ամուսնացած է 1838 ին և ի՞նչ եղած:

Բայց տակաւին ուրիշ ճիւղ մ'ալ ունիմ քննելիք: Նայինք վերջին քրոջ վերաբերեալ ծանօթութիւնն:

«Յ. Էլէն ՕՍիւլիվան, քոյրերուս ամենէն կրտսերը, ծնեալ 1810ին: Մեր մայրը զայն ծնած միջոցին մեռաւ, և ես ալ իւր տռաջին մանկութեան ժամանակ տեսած եմ զայն:

«Նա ինձմէ աւելի թշուառ եղաւ, վասն զի հարկադրեցաւ կատակերգակ դերասանուհի լինիլ Անգլիոյ մէջ:

«Գաւառական դերասանական խումբերու մէջ կը խաղայ, և կը լսեմ որ վերջին ժամանակներս ամուսնացեր է Հարրի Փասթի անուն շրջիկ դերասանի մը հետ »:

— Փասիթ, գոչեց Պ. Լըքոք : Բայց սպանեալ կնոջ անունն է այդ :

Պ. Լըքոքի զգացած զարմանքն իւր ուրախութեան միայն կը հաւասարէր :

Բնաւ չէր սպասեր այսպիսի գիւտ մը՝ ընել, և կը հասկնար բոլոր կարեւորութիւնն :

Արպալէթ փողոցին մէջ սպանեալ կինը Մարի Փասիթ կը կոչուէր :

Ուստի ներելի էր ենթադրել, թէ հազարապետին կրտսերագոյն քրոջ է՝ լէն ՕՍիւլիվանի դուստրն էր, ամուսնացեալ Հարրի Փասիթ անուն շրջիկ գերասանին հետ :

Եւ եթէ ճշմարիտ էր այս ենթադրութիւն, ամեն բան կը պարզուէր, ամեն բան կը հասկցուէր :

Ուրեմն, Մարի Փասիթ ՕՍիւլիվան հազարապետին հարազատ քեռորդին էր, և հետեւաբար միակ ժառանգը :

Թերէզ Լըքոնթ, քրոջ թոռն, անկէ յետոյ կուգար, Թերէզ Լըքոնթէն ետքն ալ Մարթա Քամպրըմէր, քրոջ թոռնորդի :

Եթէ կար մարդ մը, որ ՕՍիւլիվանի ազգատոհմին անդամներն հետզհետէ ջնջելու շահ ունենար, այն մարդ հարկաւ Մարի Փասիթէն պիտի սկսէր ըսպանութիւնը :

Մարի Փասիթ առաջին արգելքն էր, Թերէզ Լըքոնթ երկրորդն և Մարթա Քամպրըմէր երրորդը, զորս ետեւէ ետեւ ջնջել հարկ էր :

Վերջին գծին մէջ Սոֆի Նէսլէյի տղայքը միայն կային, եթէ իրօք զաւակ թողած էր, և այն տղայք, եթէ ողջ էին, հարկաւ նոքա պիտի ժառանգէին հազարապետին բովանդակ հարստութիւնն :

Ուրեմն մեծ կասկածներ կային թէ անոնցմէ մին էր Մարի Փասիթն ըսպանողն :

Այսպէս կը խորհրդածէր Պ. Լըքոք, բայց չատ չանցած՝ ծանր առարկութիւնք ներկայացան իւր կորովի մտաց :

— Այո՛, մըմնջեց. բայց ապացոյց մը չկայ թէ Մարի Փասիթ կրտսերագոյն քոյրն էր ճաբ ՕՍիւլիվանի :

Հաւանական իսկ է թէ չէր :

Նախ, Յասիթ անուն շատ կայ
Անգլիոյ մէջ :

Երկրորդ և մանաւանդ. Արպալէթ
փողոցի սպանեալ կիսն անշուշտ քսան
երկու քսան երեք տարեկանէն աւելի
չէր, երբոր սպաննուեցաւ : Էլէն ՕՍիւ-
լիվան 1837 ին միջոցներն ամուսնացած
է, այսինքն ասկէց քառսուն տարւոյ
շափ առաջ : Որպէս զի մայր լինէր Մարի
Յասիթի, պէտք էր որ այդ դուստրն
իւր ամուսնութենէն տասնէ հինգ տասն
և ութ տարի յետոյ ծնած լինէր, և
ինքն ալ քառսուն տարին անցած :

Ասկէ դատ, էլէն դերասանուհի էր
թափառայած թատերախմբի մը մէջ,
և ամուսնացեալ գաւառացի խեղճ դե-
րասանի մը հետ, ուստի թշուառու-
թիւնը շատ ծերացուցած պէտք է լինի
զայն :

Եւ կ'սկսէր երկբայիլ Պ. Լըքոք :

Յետոյ իւր մականբերութիւնները
շարունակելով կ'ըսէր ինքնիրեն .

— Միւս կողմէ, սպանեալ կ'ինը՝

Թատրոնի մը կողմանոցներուն մէջ ծը-
նած և կատակերգութիւն խաղալով
ապրող ծնողաց ձեռք մեծցած աղջ-
կան մը գեղեցկութեան տեսակն և ան-
կանոն կեանքն ունէր :

Թերեւս ինքն ալ դերասանութիւն
ըրած էր Ֆրանսա գալէ առաջ, և ա-
սով կրնայ մեկնուիլ թէ ինչո՞ւ համար
չկրցի Մարի Յասիթի մը հետքը գրա-
նել Լոնտրայի մէջ և շրջակայներն : Հա-
ւանական է որ դերասանութիւն ըրած
միջոցին անունը փոխած էր :

Եւ, կը խորհրդածէր տխրութեամբ
դատապարտելոյն հայրը, Լուի կրնար
յարաբերութիւն ունեցած լինիլ անոր
հետ՝ երբոր տակաւին պատանի էր և
Բլաֆամ գիւղի վարժարանին մէջ ու-
սում կ'առնուր : Յաճախ կը փախչէր
վարժարանէն՝ Լոնտրայի թատրոններն
երթալու համար : Մոռցած էի զայս :

Ուստի նոր քննութիւն մը պէտք է
ընել, և ես ժամանակ չունիմ : Հազիւ
երեք շաբաթ կը մնայ ինձ որդիս ա-
ղատելու : Դահլիճը չսպասեր : Իմ Անգ-

լիոյ մէջ խուզարկութիւն ըրած միջոցիս՝ կ'առնու ձեռքէս :

Ուրեմն աստ պէտք է փնտռել, և բանի՛ կը խորհիմ, այնչափ կը համոզուիմ թէ ոճրագործն այնպիսի մարդ մ'է, որ ՕՍԻԼԻՎԱՆԻ բոլոր ժառանգներն ինպատար միոյն շնչեղութեամբ շահ ունի :

Եւ այդ շահախնդիր կ'աշխատի այժմ թերեզի կեանքը բառնալ :

Երբոր կը խորհիմ թէ ես՝ որ ամեն բան կը դիտեմ, ես՝ որ իմ փարիզցի ընտանիքներս մատիս ծայրովը դիտեմ երբեք չէի հարցունցած թէ ո՞վ էր օրիորդ Լըբոնթի հայրենի մամիկը :

Գիտէի որ հայրը մեծ հարստութիւն դիզած էր սեղանաւորական գործերով, և դո՛հ կը լինէի այնչափով :

Այս է ահա ապրիլն այնպիսի ժամանակի մը մէջ, ուր ամեն բան խառնաշփոթ է :

Սւանդութիւնք և հետք կը կորնչին, մարդոց ծագումը կը մոռցուի, և ոչ ոք կարող կը լինի մինչեւ երեք սերունդ ետ դառնալով իւր նախնիքը դիտնալ :

Հին ժամանակի ազգաբանութիւնք յոյժ օգտակար էին : Հետախուզմանց դիւրութիւն կուտային :

Իւր խորհրդակցութեանց և ցաւակցութեանց այսպէս արձակ ասպարէզ տալէ յետոյ, Պ. Լըբոք ձեռքն առաւ նորէն Քամպրըմէրի բերած ծանօթագիրն և նորէն կարգաց ուշադրութեամբ :

Այն անգին գրութիւն, որովհետեւ յայտնի կը տեսնուէր գրողին անկեղծութիւնն, ամենայստակ կերպիւ կը ցուցնէր օրիորդ Լըբոնթի և Մարթա Քամպրըմէրի ճիւղագրութիւնն, և կը հաստատէր անոնց պատահական իրաւունքը մեծագումար հարստութեան մը վրայ, վասն զի տարակոյս չկար որ ծանօթագրին մէջ նշանակեալ դրօշակիր ՕՍԻԼԻՎԱՆ՝ նոյն այն ՕՍԻԼԻՎԱՆն էր, որ հազարապետ և միլիոնատէր եղած էր Արեւելեան-Հնդկաստանի մէջ :

Եւ այդ իրաւունքը Պ. Լըբոք կը յուսար պաշտպանել յետոյ . բայց առայժմ ուրիշ բան չէր մտածեր, այլ

միայն իւր որդւոյն անմեղութիւնն ապացուցանել՝ Մարի Յասիթի ոպանիչը գտնելով։

Այդ ոճրագործ, կ'ըսէր Պ. Լըքոք ինքնիրեն, ժառանգութենէ զրկեալ ճիւղերէն միոյն ներկայիչն է, հազարապետին մեծ քրոջ՝ Աննայի վերջին զաւակն։

Ո՛ւր է այդ անձ։ Բնականաբար Փարիզի մէջ, վասն զի իւր գործը կը շարունակէ անդ... իւր ժառանգակցաց կեանքը բառնալու աշխատելով։ Ծնոնցմէ մին, գործաւորին աղջիկն, անշուշտ սպաննուած է սյս ժամուս, և օրիորդ Լըքոնթ ալ չպիտի պրծանի անոր ձեռքէն՝ եթէ չյաջողիմ առաջին առնուլ։

Բայց Փարիզի ո՞ր անկիւնն է և ի՞նչ անուան ներքեւ ծածկուած։

Արդեօք նոյն ինքն թուլպիաք է, միմուս Պ. Լըքոք ճակատը ձեռներուն վրայ յենլով։ Ինքզինք ֆրանսացի կը կոչէ, բայց ոչ ոք գիտէ անոր ճշմարիտ ծագումն, և շատ հաւանական է

որ Անգլիոյ մէջ ծնած ինի, մանաւանդ որ Անգլիոյ աստիկանութեան մէջ ծառայած է, և անգլիերէնն Անգլիացոյ մը պէս կը խօսի։

Ինչո՞ւ համար Աննա ՕՍիւլիվանի թուան՝ Սոֆի Նէսլէյի՝ որդին չլինի։

Պ. Լըքոք, այս հարցումն ինքնիրեն ուղղելէ յետոյ, սկսաւ նորէն որոճալ իւր աչքին առջեւ կեցած ծանօթագրին վրայ, և նոր քննութենէ մը յետոյ միմուսց։

— Ոչ, անհնարին է, Սոֆի Նէսլէյ 1822 ին ծնած էր. թուլպիաք յիսուն տարեկանի մօտ է. չկրնար այն կնոջ որդին լինիլ։

Եւ նորէն վհատեցուցիչ անստուգութեան մը մէջ ընկաւ։

Իւր մտածութիւններն ընդմիջեցան Բիէտուշի երեւմամբն, որ արդէն սեւամորթ եղած էր։

Ուշիմ գործակալը շուտով ճանրեր էր զԲամպրըմէր, և կառք մը նստեալով՝ Պուլվարն եկեր, Կրանտ-Օթէլէն ներս սարդեր, և վեր վար իջնել եւ-

ներէ յետոյ Նապապին բնակարանը մը տեր էր :

Բնակարանին բանային իւր դրպանին մէջ կը կրէր միշտ, և անօդուտ աշխատութիւն մը չտալու համար իւր վարպետին, ուղղակի իւր պահեստի սենեակը մտած և փութապէս կերպարանափոխ եղած էր :

Քսան վայրկեան յետոյ Բիէտուշ պատրաստ էր ընկերակցել ամենուրեք Պահուրի իշխանին, և մեղմով դահլիճը կը մտնէր :

— Է՛, ի՞նչ լուր, հարցուց Պ. Լըքոք :

— Ի՞նչ լուր կ'ուզէք : Մարդս տեսաք և բերած թուղթերը կարդացիք : Բաւական բացայայտ չե՞ն :

— Բացայայտն այս է որ այդ մարդուն աղջիկն ՕՍիւրիվանի ազգատոհմէն է, և գողցեր են : Այսչափ :

— Այդչափ առ այժմ. բայց երբոր գողցողը գտնենք, նպատակին կը մօտենանք :

— Ի՞նչպէս պիտի գտնենք :

— Ես կը կարծեմ թէ գտած եմ

արդէն . անհնար է մտքէ բառնալ թէ նոյն ինքն թուպիաք է :

— Քու կարծիքդ է այդ, թերևս իմալ կարծիքս է, բայց ստուգութիւն չէ :

— Եւ ի՞նչ կ'ուզէք որ լինի, վարպետ : Միթէ վարժ չե՞ այդ տեսակ գործոց : Ձե՞ք հաւատար թէ համը նա առեւանգեց կառքով, ինչպէս երէկ առեւանգեցաւ Գամպրմէրի դքսութիւն : Առեւանգումն անոր սեփական արհեստն է :

Ասկէ զատ, քաջ գիտէք թէ անցեալ օր Օրլէանի երկաթուղոյն կայարանին մէջ փախուցի զայն ձեռքէս, և Գամպրմէրի աղջիկն ալ իտալական պարսպադռնէն դուրս տարած են : Թուպիաք բնակարան մը պարտի ունենալ այն կողմերն, արուարձանին մէջ կամ առաւել հեռի : Առանց հաշուելու թէ սպանեալ Անգլիոհուհոյն սենեկապանուհին ալ նոյն կառախմբով կը չուէր անոր հետ : Ապացոյց մ'է այս, կարծեմ, և չեմ զարմանար եթէ Գամպրմէրի աղջիկն

առնող տանող գեղանի տիկինը նա եղած լինի :

— Այդ ամեն ըսածներդ իմ ալ մտքէս տնցած են , և յոյժ տրամադիր եմ ճշդիւ գուշակածի պէս գործելու : Ծրագիրս շինուած է և կարելի է որ վաղը գործի ձեռնարկեմ : Այս իրիկուն որոշումս պիտի ընեմ երբոր տեսնեմ զթուլպիաք , որ Օբէրայի թատրոնը պիտի գտնուի անշուշտ , և իմ օթեակս պիտի գայ՝ իւր հնարած գործակատար Պ. Հոլձի խուզարկութեանց վրայ լուրեր տալու ինձ :

Ինձ ըսելիքներուն համեմատ պիտի որոշեմ ընելիքս . և եթէ այնպիսի բաներ ըսէ , զորս կը նախատեսեմ , կրնաս պատրաստուիլ քանի մ'աւուր ուղեւորութիւն մ'ինձ հետ ընելու :

— Ո՛ւր , վարպետ :

— Թատերական ներկայացումէն յետոյ կ'իմացնեմ քեզ : Օ՛ն , երթանք , թուլպիաք մեզ կ'սպասէ անհամբեր :

Բիէտուշ արեւելեան սպասաւորաց սովորութեան համեմատ կը վարուէր իւր վարպետին հետ :

Լսելն հնազանդիւ էր , այս էր իւր նշանաբան , և առանց ամենափոքր դիտողութեան կը կատարէր Պահուրի իշխանին հրամաններն :

Եւ ծանր չէր գար իրեն այս , վասն զի բացարձակ վստահութիւն ունէր հայր Լըքոքի դատողութեանն ու ճարտարմտութեան վրայ :

Արհեստին մանրամասնութեանց մէջ ինքզինք անոր չափ վարպետ կը համարէր . բայց գործ մը տնօրինելու և վարելու մասին անոր անսահման գեղաղանցութիւնը կը ճանչէր :

Ուստի կը շատանար իրողութիւններ միայն ծանուցանելով , և լիովին անոր իմաստութեան կը յանձնէր այն իրողութիւններէն հետեւութիւններ հանելու և փշոտ պարագայներու մէջ որոշում տալու գործը :

Նապապը կ'ուզէր անմիջապէս թատրոնն երթալ : Հետեւաբար տնտեսին ուրիշ բան չէր ֆնար ընելիք , եթէ ոչ իւր հոյակապ վարպետին ետեւէն երթալ և սպասել որ թատրոնէն վերա-

Հառնալէն յետոյ իւր դիտաւորու-
թիւններն իմացնէ իրեն :

ՎԵՐՁ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻ

Կատարիչէլ պէտքոսեմեցի
Հայ Ժող պէտքէր ապահի
Բայց ապստոս որ ուշ պաշտ
էնցոյն պէն

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or document, written on aged, yellowed paper. The text is mirrored across the fold, suggesting it was written on the reverse side. The ink is dark and the script is fluid, characteristic of 18th or 19th-century handwriting.

1773

2013

